

---

Zpráva o stavu romských komunit v České republice  
za rok 2008

---

## OBSAH

<b>1. ÚVOD</b>	<b>3</b>
<b>2. INSTITUCIONÁLNÍ A POLITICKÝ RÁMEC ROMSKÉ INTEGRACE</b>	<b>4</b>
2.1 Národní úroveň zabezpečení romské integrace	4
2.2 Krajská a místní úroveň zabezpečení romské integrace	5
2.3 Financování opatření ke zlepšení situace romských komunit	8
2.3.1 Dotační programy Ministerstva kultury	9
2.3.2 Dotační programy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy	10
2.3.3 Dotační programy Ministerstva, práce a sociálních věcí	12
2.3.4 Dotační programy Rady vlády pro záležitosti romských komunit	12
<b>3. KLÍČOVÉ OBLASTI INTERVENČÍ ROMSKÉ INKLUZE</b>	<b>14</b>
<b>3.1 Rozvoj romské kultury a jazyka</b>	<b>15</b>
3.1.1 Pozice romské kultury a jazyka v České republice	15
3.1.2 Opatření zaměřená na rozvoj romské kultury a podporu romského jazyka	15
3.1.2.2 Otázka romského holocaustu v České republice v roce 2008	16
3.1.2.3 Podpora romského jazyka	<b>18</b>
3.1.2.4 Podpora romské kultury na regionální úrovni	20
<b>3.2 Vzdělávání</b>	<b>22</b>
3.2.1 Předškolní vzdělávání	24
3.2.2 Základní vzdělávání	26
3.2.3 Sekundární vzdělávání	31
3.2.4 Terciární vzdělávání	32
3.2.5 Celoživotní vzdělávání	33
<b>3.3 Zaměstnanost</b>	<b>35</b>
3.3.1 Situace znevýhodněných Romů na trhu práce v roce 2008	35
3.3.2 Realizace cílených politik ke zvýšení zaměstnanosti Romů	40
<b>3.4 Bydlení</b>	<b>43</b>
3.4.1 Situace znevýhodněných Romů v oblasti bydlení v roce 2008	43
3.4.2 Opatření v oblasti bydlení romských komunit na národní úrovni	45
3.4.3 Opatření ke zlepšení bytové situace romských komunit na lokální úrovni	47
<b>3.5 Zdravotnictví</b>	<b>49</b>
3.5.1 Situace Romů v oblasti zdraví	49
3.5.2 Opatření ke zlepšení situace romských komunit v oblasti zdraví	52
<b>3.6 Sociální vyloučení</b>	<b>56</b>
3.6.1 Realizace sociálních programů k řešení problematiky sociálně vyloučených lokalit	59
3.6.2 Působení Agentury pro sociální začleňování ve prospěch řešení situace v sociálněvyloučených lokalitách	61
<b>3.7 Bezpečnost</b>	<b>64</b>
3.7.1 Popis bezpečnostní situace v romských komunitách v roce 2008	64
3.7.1.2 Odchod Romů z České republiky jako důsledek narůstajícího extremismu	66
3.7.2 Kriminalita a výskyt sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách	68
3.7.3 Opatření ke zlepšení bezpečnostní situace romských komunit	68
3.7.4 Příklady dobré praxe na regionální úrovni	73
<b>4. ZÁVĚRY</b>	<b>76</b>
<b>5. SEZNAM PODKLADŮ</b>	<b>79</b>

## 1. ÚVOD

Kancelář Rady vlády České republiky pro záležitosti romských komunit každoročně od roku 2004 vypracovává Zprávu o stavu romských komunit v České republice (dále jen Zpráva). Tato praxe byla ustanovena usnesením vlády č. 607 ze dne 16. června 2004, které poprvé uložilo místopředsedovi vlády pro výzkum a vývoj, lidská práva a lidské zdroje zpracovat zprávu o stavu romských komunit a do 31. prosince 2004 ji předložit vládě. Zpráva o stavu romských komunit za rok 2008 je vypracována na základě usnesení č. 1206 ze dne 22. září 2008 „ke Zprávě o stavu romských komunit za rok 2007 a k Informaci o plnění usnesení vlády týkajících se integrace romských komunit a aktivního postupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých souvisejícími usneseními vlády ke dni 31. prosince 2007“.

Cílem dokumentu je zhodnotit naplňování strategických dokumentů v oblasti romské inkluze, zejména Koncepce romské integrace<sup>1</sup>, dále naplňování souvisejících vládních usnesení a to jak na národní, tak i na lokální úrovni. Materiál reflektuje legislativní i institucionální změny, které ve sledovaném roce proběhly a jejich dopady na situaci romských komunit. Záměrem zpracovatele je identifikovat dílčí úspěchy i neúspěchy intervencí, které se projeví v klíčových oblastech určujících kvalitu života Romů, dále představit příklady dobré praxe a nastínit rizika dalšího vývoje situace v případě neřešení aktuálních problémů romských komunit v ČR.

Zpráva vychází z podkladů, které pro její zpracování poskytly jednotlivé resorty k naplňování usnesení souvisejících s romskou integrací. Významným zdrojem informací byly výzkumné zprávy a studie, které obsahují nové statistické údaje a poznatky k situaci Romů v ČR publikované v roce 2008. Velkým přínosem byly i informace krajských hejtmanů, které popisují stav romských komunit na krajské i komunální úrovni a tím doplňují akademický rámec konkrétními údaji.

Zpráva se v úvodu zabývá institucionálním i finančním zajištěním opatření romské inkluze a představuje činnosti, kterými se zabývaly klíčové subjekty pro romskou inkluzi v roce 2008. Druhá část materiálu je věnována jednotlivým dílčím tématům romské integrace a její struktura vychází ze struktury Koncepce romské integrace. Prvním tématem je oblast podpory a rozvoje romské kultury a jazyka, na niž navazuje téma vzdělávání a zaměstnanosti. Potom následuje kapitola týkající se bydlení, zdravotní péče, sociálního vyloučení a bezpečnosti. V závěru zpracovatel shrnuje klíčové trendy v situaci romských komunit v roce 2008 a nabízí základní doporučení.

Součástí Zprávy je příloha s podrobnými informacemi o situaci romských komunit v jednotlivých krajích ČR za rok 2008, které vychází z informací podaných jejich hejtmany. Druhým souvisejícím materiálem je dokument „*Informace o plnění usnesení vlády týkajících se integrace romských komunit a aktivního přístupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých souvisejícími usneseními vlády ke dni 31. prosince 2008*“.

V celé Zprávě jsou užívány pojmy „Romové“, „příslušníci romských komunit“ a „romská populace“ v zásadě jako synonyma. Nicméně je nutné mít na paměti, že Romové jsou rozmanitou národnostní menšinou a často se jednotlivé kapitoly váží jen k určité části příslušníků této menšiny.

---

<sup>1</sup> Koncepce romské integrace byla schválena usnesením vlády ze dne 4. května 2005 č. 532.

## 2. INSTITUCIONÁLNÍ A POLITICKÝ RÁMEC ROMSKÉ INTEGRACE

Důležitým momentem v institucionálním zabezpečení integrace Romů bylo v roce 2008 zahájení pilotního ověřování fungování **Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách** (dále Agentura). Koncept Agentury byl schválen vládou ČR 23. ledna 2008.

### 2.1 Národní úroveň zabezpečení romské integrace

Dlouhodobě se na centrální úrovni romskou integrací zabývají dva poradní orgány vlády – Rada vlády ČR pro národnostní menšiny<sup>2</sup> a Rada vlády ČR pro záležitosti romských komunit (oba subjekty nemají žádné výkonné kompetence). Rada vlády pro záležitosti romských komunit je jediným meziresortním orgánem, jehož cílem je sjednocení integračních aktivit ministerstev ve vztahu k romským komunitám. Nemůže však jako poradní orgán vlády kontrolovat plnění úkolů v působnosti orgánů krajů a obcí s rozšířenou působností, ani postihovat jejich neplnění.

Rada vlády ČR pro záležitosti romských komunit se sešla v roce 2008 pětkrát a zabývala se dotačními programy k předcházení sociálního vyloučení v romských komunitách, vznikem a působením Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách, dlouhodobým monitoringem situace romských komunit v ČR, tématem romského holocaustu a důstojného uctění jeho obětí, problematikou migrace Romů do Kanady, narůstajícím extremismem a aktivitami souvisejícími s předsednictvím ČR v Radě EU.

Rada vlády pro národnostní menšiny se v roce 2008 sešla třikrát a zabývala se především plněním závazků vyplývajících z Evropské charty regionálních či menšinových jazyků, dotačními programy resortů kultury a školství, mládeže a tělovýchovy v programech podpory aktivit příslušníků národnostních menšin a návrhy legislativních úprav (návrh zákona o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011, novela zákona o obcích - informace Ministerstva vnitra, zákona č. 129/2000 Sb., o krajích a zákona č. 131/2000 Sb. o hlavním městě Praze, návrh zákona o právu shromažďovacím). Romská národnostní menšina má v Radě tři zástupce.

Novým subjektem na centrální úrovni byla v roce 2008 zmíněná Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. Cíle projektu vycházejí z programového prohlášení vlády, v nichž se zavázala vytvořit komplexní program umožňující integraci Romů a zabraňující sklonu k jejich sociálnímu vylučování. Nositelem projektu je Úřad vlády ČR, konkrétně Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách. Od ledna 2008 do prosince 2009 je program Agentury pilotně ověřován, po uplynutí tohoto období bude zahájena evaluace programu zaměřená na zjištění dopadů její činnosti na situaci sociálně vyloučených romských komunitách, posléze budou následovat odborné diskuse a rozhodování o dalším směřování a působení Agentury.

V průběhu roku 2008 fungovala Agentura jako zastřešující a koordinační orgán, který stojí na pomezí mezi subjekty na centrální a lokální úrovni. Své cíle naplňovala

---

<sup>2</sup>Současná Rada je zřízena ve smyslu § 6 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

prostřednictvím navázání lokálních partnerství s klíčovými institucemi pro oblast romské integrace na regionální a místní úrovni. Mezi nejčastějšími partnery Agentury patřila místní samospráva, nestátní neziskové organizace, školská zařízení, policie, zdravotnická zařízení a další poskytovatelé sociálních služeb. Agentura podporovala naplňování strategických i koncepčních dokumentů a začala vést místní partnery k tvorbě lokálních strategií romské integrace, které z nich vycházejí. Svými aktivitami postupně eliminuje vznik i rozšiřování sociálně vyloučených romských lokalit, podporuje výměnu zkušeností mezi regionálními partnery a šíření příkladů dobré praxe. Jednotlivým partnerům poskytuje metodickou podporu a pomoc při tvorbě a realizaci projektů směřujících k integraci Romů (tj. šíření informací o vhodných dotačních titulech, analýzy potřeb v jednotlivých lokalitách, měření cílenosti a efektivity stávajících integračních opatření).

## 2.2 Krajská a místní úroveň zabezpečení romské integrace

Důležitými subjekty romské integrace jsou i **kraje**, kde fungují **krajští koordinátoři romských poradců**. Jejich činnost je legislativně ukotvena v zákoně č. 129/2000 Sb., o krajích a je cílená na koordinaci, metodickou podporu dalších subjektů na lokální úrovni ve prospěch zlepšení sociální, kulturní i politické situace Romů.

Dobré výsledky v rámci jednotlivých krajů přináší kvalitní spolupráce mezi členy a členkami, pracovníky a pracovnicemi kanceláře Rady vlády pro záležitosti romských komunit a krajskými koordinátory a koordinátorkami. Krajští koordinátoři se v roce 2008 zaměřovali na podporu činnosti romských poradců na úrovni místní samosprávy. Jejich aktuální potřebou je nastavení efektivního systému dalšího vzdělávání a metodického vedení z centra. V roce 2008 se touto oblastí zabývalo Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále MPSV), nicméně ve stejném roce vznikla myšlenka převést metodické vedení na kancelář Rady vlády pro záležitosti romských komunit. MPSV za tímto účelem již převedlo dotační program *Podpora koordinátorů romských poradců v roce 2008* na kancelář Rady a dále by mělo zajistit delimitaci odpovědného pracovníka nebo pracovnice, který/á by se zabýval/a jejich metodickým vedením.

Pracovníci Ministerstva práce a sociálních věcí i pracovníci kanceláře Rady vlády pro záležitosti romských komunit jsou opakovaně upozorňováni na problém absence doporučené pracovní náplně pracovníků zabývajících se agendou romských komunit v rámci přenesené působnosti na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností. Na základě veřejné zakázky MPSV byla v roce 2007 zpracována Ostravskou univerzitou v Ostravě, Zdravotně sociální fakultou „*Metodická příručka k výkonu přenesené působnosti v oblasti prosazování práv příslušníků romské komunity a integrace romské komunity do společnosti*“. Příručka podrobně popisuje roli a úkoly krajských koordinátorů romských poradců, terénních pracovníků, apod. Opět se však do ní nepodařilo včlenit alespoň vzorovou náplň pracovníků obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zajišťujících integraci příslušníků romských komunit. Zatím nebyl akceptován návrh krajských koordinátorů romských poradců, aby v rámci metodického vedení MPSV ČR vydalo metodický pokyn, který by obsahoval doporučenou náplň agendy, jež by mohla do určité míry ve správních obvodech kopírovat náplň krajských koordinátorů. Neexistence pracovní náplně komplikuje případnou kontrolu výkonu přenesené působnosti.

Koordinátoři byli v roce 2008 zapojeni do tvorby koncepčních materiálů v oblasti sociálních služeb, prevence sociálně patologických jevů a kriminality (zejména do tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb a krajské koncepce prevence kriminality).

Pořádali semináře i konference pro romské poradce, asistenty pedagoga a regionální poskytovatele služeb, spolupracovali s romskými poradci a terénními pracovními při řešení konkrétních aktuálních kauz a dílčích problémů v regionu. Podíleli se na administraci některých krajských dotačních programů. Zabývali se i přednáškovou a konzultační činností, připomínkováním strategických dokumentů kraje a vlády, i návrhů na legislativní změny související s národnostními menšinami. Kromě toho monitorovali situaci Romů v kraji a efektivitu realizovaných integračních opatření a tyto informace předávali subjektům na centrální úrovni. Byli také pravidelně v kontaktu s autoritami romských komunit a s romskými aktivisty. Někteří z krajských koordinátorů byli v roce 2008 zapojeni do poradních orgánů obcí, krajů i vlády či do meziresortních komisí (např. do Komise MPSV pro řešení problematiky zaměstnanosti obtížně umístitelných skupin na trh práce se zřetelem na příslušníky romských komunit či do Rady vlády pro záležitosti romských komunit, aj.). V oblasti bezpečnosti a boje proti extremismu spolupracovali se styčnými důstojníky pro menšiny.

Klíčovou pozici v realizaci opatření ve prospěch romské integrace hrají místní samosprávy, které by měly v praxi uplatňovat integrační komunální politiku. V rámci obecních úřadů s rozšířenou působností fungují **romští poradci**, kteří zjišťují a prosazují naplnění potřeb místních romských komunit, řeší dílčí problémy v sociálně vyloučených lokalitách a aktivně se zapojují do tvorby strategií a realizace plánů obcí i měst směřujících ke zlepšení situace znevýhodněných Romů.

Činnost romských poradců nebyla snadná ani v roce 2008, neboť jsou jejich funkce v mnoha případech kumulované, kdy kromě agendy romských záležitostí řeší i jiná nesouvisející témata. Neúměrná zátěž romských poradců přetrvává od doby, kdy došlo k ukončení činnosti okresních úřadů k 31. prosinci 2002. Podle dostupných informací lze soudit, že mnohé pověřené obce tuto agendu svěřily vybraným zaměstnancům jen formálně, nebo dokonce ani neurčily pracovníka, který ji bude mít na starosti.

Aktuální potřebou romských poradců je opět metodické vedení a podpora při řešení romských záležitostí na lokální úrovni ze strany krajských koordinátorů romských poradců. Bližší informace k institucionálnímu zajištění romské integrace v krajích jsou uvedeny v tabulce č. 1.

T a b u l k a č. 1 – Institucionální zajištění romské integrace

Kraj	Působení Agentury v roce 2008	Zařazení romského krajského koordinátora	Počet pracovníků zabývajících se romskou integrací na úrovni obcí
Hlavní město Praha	Nepůsobila v kraji.	Sekretariát radního pro oblast sociální péče a bytové politiky	13 romských poradců (působí v lokalitách Praha 1, Praha 2, Praha 3, Praha 4, Praha 5, Praha 7, Praha 8, Praha 9, Praha 10, Praha 12, Praha 13, Praha 14, Praha 15).
Jihočeský kraj	Nepůsobila v kraji.	Odbor sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociální prevence a humanitárních činností	15 romských poradců v rámci místní samosprávy ze 17 obcí s rozšířenou působností (chybí ve Strakoncích, ve Vodňanech).
Jihomoravský kraj	Agentura působila v Brně a v Břeclavi.	Odbor školství	21 pracovníků zabývajících se romskou integrací ve všech obcích s rozšířenou působností v kraji.
Karlovarský kraj	Agentura působila v	Odbor sociálních věcí,	1 romský poradce v rámci

	<b>Chebu.</b>	oddělení sociálních věcí.	místní samosprávy ze 7 obcí s rozšířenou působností v kraji.
<b>Královehradecký kraj</b>	Působila v <b>Broumově</b> (bylo založeno Lokální partnerství Broumov), v rámci tohoto partnerství byly vytvořeny pracovní skupiny pro řešení romské problematiky v oblasti vzdělávání, zaměstnanost, bydlení, sociální služby, zdravotnictví, bezpečnost a kriminalita).	Odbor sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení prevence, rozvoje a SPO.	15 romských poradců v rámci místní samosprávy z 15 obcí s rozšířenou působností v kraji.
<b>Liberecký kraj</b>	Nepůsobila v kraji.	Odbor sociálních věcí, bezpečnosti a problematiky menšin; oddělení koordinace a střednědobého plánování.	1 romský poradce na 0,5 úvazku v 1 obci z 10 obcí s rozšířenou působností v kraji, dalších 9 jsou pouze pracovníci zabývající se touto agendou jen na část úvazku.
<b>Moravskoslezský kraj</b>	Působila v <b>Ostravě</b> , kde byla uzavřena smlouva o partnerství. Jedná se o městskou část města Ostravy - Slezská Ostrava, konkrétní lokality Hrušov – Liščina, Zárubek, Kunčičky – Osada Míru, Hrušov – Pláničkova ulice, Riegrova ulice.	Odbor sociálních věcí, oddělení sociálních služeb.	21 romských poradců ve všech obcích s rozšířenou působností (lokality Bílovec, Bruntál, Český Těšín, Frenštát pod Radhoštěm, Frýdek Místek, Frýdlant nad Ostravicí, Havířov, Hlučín, Jablunkov, Karviná, Kopřivnice, Kravaře, Krnov, Nový Jičín, Odry, Opava, Orlová, Ostrava, Rýmařov, Třinec a Vítkov)
<b>Olomoucký kraj</b>	Působí ve 2 lokalitách – na <b>Jesenicku</b> a v <b>Přerově</b> .	Odbor sociálních věcí; oddělení sociálně právní ochrany.	13 pracovníků pro oblast romské integrace ve všech obcích s rozšířenou působností v kraji.
<b>Pardubický kraj</b>	Nepůsobila v kraji.	Odbor sociálních věcí, oddělení sociálních věcí.	15 romských poradců ve všech obcích s rozšířenou působností v kraji.
<b>Plzeňský kraj</b>	Nepůsobila v kraji.	Odbor sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociálních služeb.	15 romských poradců na všech obcích s rozšířenou působností.
<b>Středočeský kraj</b>	Nepůsobila v kraji.	Odbor sociálních věcí; oddělení sociálních služeb a humanitárních činností.	Ve všech 26 obcích s rozšířenou působností v kraji jsou kontaktní osoby zabývající se romskou agendou.
<b>Ústecký kraj</b>	Působí ve 12 lokalitách, kde byly uzavřeny smlouvy o partnerství ( <b>Most, Ústí nad Labem, Šluknovsko</b> , kde konkrétně působí v obcích Krásná Lípa, Varnsdorf, Rumburk, Chřípská, Rybniště, Doubnice, Dolní Podluží, Horní Podluží, Jiřetín pod Jedlovou, Česká Kamenice) a dále v <b>Roudnici nad Labem</b> .	Odbor sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení humanitární činnosti	15 pracovníků pro romskou integraci v rámci místní samosprávy ze 16 obcí s rozšířenou působností v kraji.

	V lednu 2009 se usnesením vlády rozhodlo o přidání další lokality Litvínov – Janov. <sup>3</sup>		
<b>Vysočina</b>	Nepůsobila v žádné lokalitě.	Odbor sociálních věcí, oddělení sociálních služeb.	14 romských poradců v rámci místní samosprávy z 15 obcí s rozšířenou působností v kraji.
<b>Zlínský kraj</b>	Působila v jedné lokalitě, v <b>Holešově</b> .	Odbor Kanceláře hejtmána.	13 pracovníků zabývajících se romskou integrací na všech obcích s rozšířenou působností v kraji.

### 2.3 Financování opatření ke zlepšení situace romských komunit

Vláda ČR každý rok vyčleňuje finanční prostředky ze státního rozpočtu ke zlepšení situace romských komunit v ČR. Některé aktivity směřující k romské integraci jsou financovány z dotačních programů, které nejsou primárně cílené na romské komunity, ale reagují spíše na specifické životní situace nebo potřeby osob v nouzi (např. služby v oblasti zaměstnanosti vedoucí ke zvýšení zaměstnanosti dlouhodobě nezaměstnaných osob, zavádění přípravných ročníků pro žáky ze sociokulturně nevyhodňujícího prostředí, podpora asistentů pedagoga pro tyto žáky, podpora rovných příležitostí ve vzdělávání v rámci ESF, atd.). I z těchto dotačních programů čerpají poskytovatelé služeb a další subjekty finanční podporu ve prospěch znevýhodněných Romů. Jejich přehled zde však není uveden z důvodu chybějících dat o cílené alokaci finančních zdrojů ve prospěch příslušníků romské menšiny. Zdrojem finančních prostředků na tyto aktivity byl nejčastěji Evropský sociální fond, státní rozpočet, rozpočty krajů a místní samosprávy. Níže v tabulce č. 2 je uveden přehled dotačních titulů, které byly v roce 2008 prokazatelně přerozděleny ve prospěch romských komunit.

T a b u l k a č. 2 Přehled dotačních titulů a výše finanční prostředků ve prospěch Romů

Kapitoly státního rozpočtu	Rok 2008
<b>Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy</b>	
1. Programu na podporu romské integrace	<b>14.267.000</b>
2. Podpora romských studentů středních škol	<b>11.252.400</b>
<b>Celkem</b>	<b>25.519.400</b>
<b>Ministerstvo kultury</b>	
3. Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin	<b>2.350.000</b>
4. Podpora integrace příslušníků romské komunity	<b>1.964.760</b>
5. Rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin	<b>4.330.000</b>
6. Knihovna 21. století	<b>14.000</b>

<sup>3</sup>Litvínov byl zařazen do pilotního projektu Agentury na základě usnesení Vlády České republiky ze dne 12. ledna 2009 č. 62, kterým se měnilo usnesení č. 85/2008, s tím, že podmínkou tohoto zařazení bude předložení ze strany města do 30. června 2009 relevantního strategického dokumentu nebo plánu ke kultivaci sociálně vyloučených romských lokalit.



7. Výběrové dotační řízení pro oblast profesionálního hudebního umění (festivaly s podílem romské hudby)	3.620.000
8. Provoz Muzea romské kultury v Brně	8.133.000
9. Zajištění péče o pietní místo romského holocaustu v Hodoníně u Kunštátu	114.000
<b>Celkem</b>	<b>20.525.760</b>
<b>Úřad vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování</b>	
<b>Celkové výdaje</b>	<b>19.255.800</b>
<b>Úřad vlády ČR – odd. kanceláře Rady vlády ČR pro záležitosti romských komunit</b>	
10. Dotační programy Rady vlády pro záležitosti romských komunit	20.000.000 9.700.000
11. Výzkumný projekt Dlouhodobý monitoring romských vyloučených lokalit	1.175.000
12. Odbor pro sociální začleňování v romských vyloučených lokalitách	13.000.000
13. Dotační program Koordinátoři romských poradců na krajských úřadech	4.217.730
14. Dekáda romské inkluze 2005 – 2015	378.452
15. Kampaň proti rasismu	4.000.000
<b>Celkem</b>	<b>52.471.182</b>
<b>Celkem</b>	<b>117.772.142</b>

### 2.3.1 Dotační programy Ministerstva kultury

Ministerstvo kultury průběžně v rámci dotační politiky resortu zohledňuje specifické romské aktivity v osvětové, kulturní a kulturně vzdělávací oblasti. Podporuje vydávání periodických i neperiodických publikací, dále přijímání a šíření informací o romské kultuře, tradicích i historii ve veřejnoprávních médiích. Ve prospěch romské menšiny byly v roce 2008 využity následující dotační programy:

- Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin;
- Podpora integrace příslušníků romské komunity;
- Rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin;
- Výběrové dotační řízení pro oblast profesionálního hudebního umění;
- Knihovna 21. století.

Ve výběrovém dotačním řízení programu *Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin* byly v roce 2008 podpořeny projekty romské menšiny celkovou částkou ve výši 2.350.000 Kč. Oceněno bylo 5 projektů od 4 předkladatelů – romských občanských sdružení. Nejvyšší částka ve výši 2.000 tis. Kč byla věnována na projekt festival Khamoro 2008, který předložilo Občanské sdružení Slovo 21. Dotace byla

poskytnuta na základě usnesení vlády ze 7. 4. 2003, č. 347 o podpoře Světového romského festivalu Khamoro Praha.

Odbor medií a audiovizu Ministerstva kultury je garantem výběrového dotačního řízení zaměřeného na *rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin*, v rámci něhož podpořil v roce 2008 4 romské projekty ve výši 4.330 tis. Kč. Dotace byla poskytnuta i na vydávání dvou měsíčníků – měsíčníku Kereka ve výši 1.862 tis. Kč a Romano vodi ve výši 1.560 tis. Kč. Mezi další podpořená periodika patřily noviny Romano hangos ve výši 398.000 Kč a sborník Romano džaniben, který vychází 2 x ročně (podpora ve výši 510.000 Kč).

Odbor umění a knihoven Ministerstva kultury neposkytuje dotace na národnostním principu, ty jsou podmíněny splněním předepsaných kritérií, nicméně i v rámci jeho dotačních titulů byly podpořeny aktivity podporující integraci romské komunity a šíření romské kultury. Každoročně je věnována pozornost i multietnickým akcím v oblasti profesionálního hudebního umění, jejichž cílem je podporovat kulturní dialog, výměnu znalostí o odlišnosti kultur. Dotovány jsou zejména festivaly etnické hudby, na kterých je pravidelně zastoupena i hudba romská. V roce 2008 byly hudební aktivity podpořeny částkou ve výši 3.620.000 Kč. V rámci výběrového dotačního řízení Knihovna 21. století byly podpořeny 2 projekty v celkové výši 14.000 Kč.

Odbor muzeí a galerií podpořil z programu kulturní aktivity, podprogram mimořádné prezentační a akviziční projekty muzeí a galerií celkovou částkou 500 tis. Kč na komponovaný program akce s názvem „Brněnská muzejní noc 2008“, na němž se podílely 4 příspěvkové organizace Ministerstva kultury, včetně Muzea romské kultury.

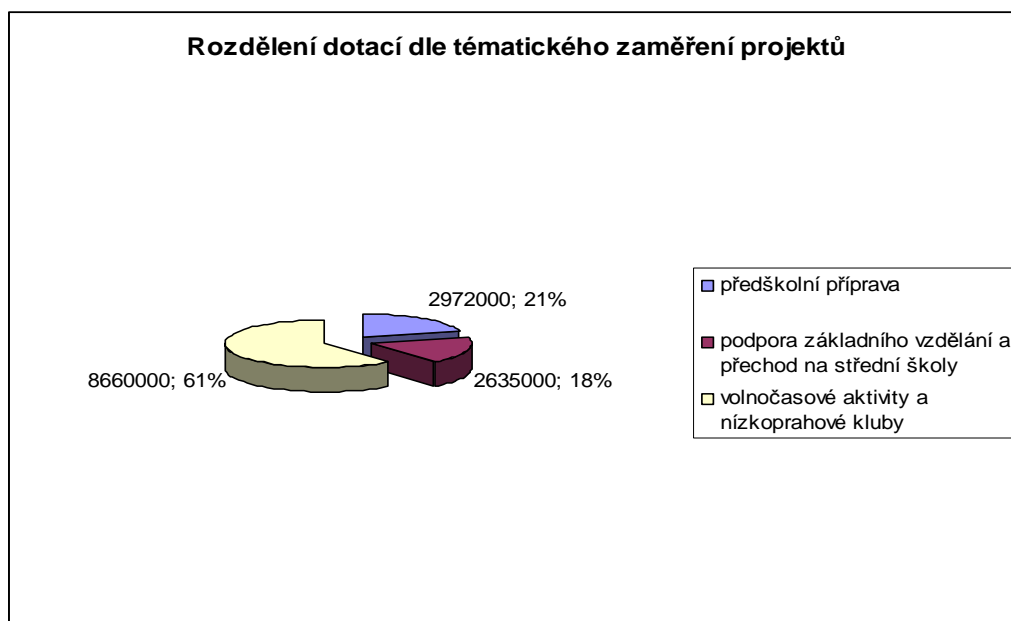
Ministerstvo kultury každoročně podporuje činnost Muzea romské kultury v Brně, státní příspěvkové organizace zřízené Ministerstvem kultury dne 1. 1. 2005. V roce 2008 získalo příspěvek na provoz ve výši 8.133 tis. Kč (tj. o 55 tisíc Kč více než v roce 2007). Odbor regionální a národnostní kultury muzeum podpořil i v rámci výběrového dotačního řízení na podporu integrace příslušníků romské komunity na projekty *Katalog sbírky fondu řemesel, profesí a zaměstnání* (178.000 Kč) a *Výzkum, dokumentace a popularizace romské výtvarné tvorby* (100.000 Kč). Ministerstvo kultury dále přispělo muzeu v roce 2008 částkou 114 tis. Kč na zajištění péče o pietní místo romského holocaustu v Hodoníně u Kunštátu. Celková částka na zajištění činnosti Muzea romské kultury činila 8.525 tis. Kč.

Do kategorie projektů zabývajících se romskou menšinou, její kulturou, historií, jazykem a tvorbou patří projekty: *Tradiční romské umělecké dílny* (podpořeny částkou 120.000 Kč); *kniha „Naše osada“*, vydaná romskou autorkou (podpořena částkou 26.000 Kč), *Katalog sbírky fondu řemesel, profesí a zaměstnání* (podpořen částkou 178.000 Kč) a *Romani Library – Ceija Stojka* (podpořeno částkou 125.000 Kč).

### **2.3.2 Dotační programy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy**

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy stejně jako v minulých letech nabízelo v roce 2008 využití finančních prostředků z dotačního titulu *Program MŠMT na podporu integrace romské komunity*. Program byl realizován ve dvou kolech, kdy v I. kole bylo rozděleno 11.135 tis. Kč pro 67 projektů (celkem 116 žadatelů), ve II. kole 20 projektů (z 25 žadatelů) ve výši 3.264 tis. Kč. Celková alokace na rok 2008 na tento program byla

14.267 tisíc. Kč. Následující graf zobrazuje rozdělení dotací podle tématického zaměření projektu.



Dalším dotačním programem cíleným výhradně na romské studenty středních škol je *Podpora romských žáků středních škol*. V následující tabulce je uvedena alokace finančních prostředků na podporu studentů v jednotlivých krajích. V prvním kole 2008 bylo podpořeno celkem 984 žáků částkou 5.346.100 Kč, ve druhém kole 1285 žáků částkou 5.906.300 Kč. Celkově bylo věnováno 11.252.400 Kč v roce 2008 ve prospěch 2 269 romských žáků.

Kraj	1. kolo		2. kolo	
	Počet žáků	Celková dotace	Počet žáků	Celková dotace
hl. město Praha	25	151 900 Kč	43	248 800 Kč
Jihočeský kraj	44	232 700 Kč	57	217 700 Kč
Jihomoravský kraj	29	162 700 Kč	28	142 900 Kč
Karlovarský kraj	8	51 700 Kč	12	58 600 Kč
Královéhradecký kraj	77	434 400 Kč	88	408 300 Kč
Liberecký kraj	19	91 700 Kč	24	123 200 Kč
Moravskoslezský kraj	172	750 700 Kč	217	809 900 Kč
Olomoucký kraj	82	355 700 Kč	143	567 900 Kč
Pardubický kraj	43	254 200 Kč	56	301 400 Kč
Plzeňský kraj	5	32 900 Kč	5	26 700 Kč
Středočeský kraj	151	1 037 900 Kč	256	1 536 000 Kč
Ústecký kraj	284	1 523 000 Kč	297	1 199 500 Kč
Vysočina	12	72 300 Kč	17	82 700 Kč
Zlínský kraj	33	194 300 Kč	42	182 700 Kč
<b>Celkem</b>	<b>984</b>	<b>5 346 100 Kč</b>	<b>1285</b>	<b>5 906 300 Kč</b>

Významným rozvojovým programem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, který sice není primárně cílený na příslušníky romských komunit, nicméně významnou část jeho uživatelů tvoří romské děti, žáci a studenti, je program *Podpora financování asistenta pedagoga pro děti se sociálním znevýhodněním*. Cílem programu je především vytvořit finanční podmínky pro zaměstnávání asistentů pedagoga a pomoci krajům nést náklady na financování jejich pracovních pozic. Tento program byl v roce 2008 financován částkou 75 mil. Kč. Efektivita působení asistentů pedagoga je blíže rozvedena v kapitole 3.2.2 Základní vzdělávání.

### 2.3.3 Dotační programy Ministerstva práce a sociálních věcí

Ministerstvo práce a sociálních věcí využívá prostředky *Evropského sociálního fondu* prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, kdy poskytuje finanční prostředky oprávněným subjektům v rámci priority 3.2 - *Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit*. Prostřednictvím podpory dochází k napomáhání sociálnímu začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských komunit, k zajištění dostupnosti, kvality a kontroly služeb, včetně odstraňování bariér v jejich přístupu ke vzdělávání, k zaměstnání a k investiční podpoře. V rámci oblasti podpory 3.2 OPLZZ byly v roce 2008 vyhlášeny čtyři výzvy pro grantové projekty v celkové alokaci 477.474.000 Kč, pro individuální projekty krajů v celkové alokaci 95.500.000 Kč, pro Úřad vlády ČR v celkové alokaci 100 mil. Kč na projekt „Agentura v romských lokalitách“, pro Odbor sociálních služeb a soc. začleňování MPSV v celkové alokaci 213.158 Eur. Výzvy jsou zaměřeny především na podporu vzdělání zadavatelů, poskytovatelů, uživatelů služeb, na podporu sociálních služeb a dalších nástrojů k začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských komunit/lokalit, dále pak na podporu procesů poskytování sociálních služeb a rozvoje partnerství.

O rozdělení finančních prostředků v rámci OPLZZ se rozhodovalo až v roce 2009, ve stejném období také dojde k alokaci finančních prostředků realizátorům aktivit, proto také nebudou tyto finanční prostředky uvedeny v souhrnné tabulce dotačních titulů za rok 2008. V rámci výzvy bylo předloženo 24 projektů, podpora byla schválena 8 projektům v celkové alokaci 62.246.228,21 Kč.

### 2.3.4 Dotační programy Rady vlády pro záležitosti romských komunit

Rada vlády pro záležitosti romských komunit v roce 2008 přerozdělovala dotace ze státního rozpočtu obcím k předcházení sociálního vyloučení a odstraňování jeho důsledků prostřednictvím dvou podprogramů A a B. Podprogramy slouží na zajištění specifických služeb poskytovaných obcím v sociálně vyloučených romských lokalitách. Podprogram A se zaměřoval na podporu terénní práce v sociálně vyloučených lokalitách na celý kalendářní rok. Podprogram B se zaměřuje na prevenci sociálního vyloučení a komunitní práci na podporu příslušníků romských komunit i obyvatel vyloučených romských lokalit s cílem předcházet sociálnímu vyloučení a odstraňovat jeho důsledky. Programy se zaměřují na následující priority:

- **oblast prevence sociálního vyloučení**, kdy jsou podporovány zejména terénní programy, vzdělávání terénních pracovníků, zdravotně preventivní programy, preventivní programy pro děti a mládež, poradenství v romských komunitách/lokalitách, kde hrozí sociální vyloučení;

- **oblast komunitní práce ve vyloučených romských komunitách/lokality**, kdy jsou podporovány projekty zaměřené na podporu a pomoc lidem žijícím ve vyloučených romských komunitách/lokality k získávání dovedností řešit svoji situaci vlastními silami, s podporou dalších osob nebo společným úsilím dané komunity.

V roce 2008 bylo podpořeno v rámci podprogramu A 46 obcí a měst, kterým bylo přerozděleno celkem 9.700 tis. Kč. V rámci podprogramu B bylo podpořeno 42 organizací, mezi něž bylo rozděleno 20 milionů korun.

Dalším cíleným dotačním titulem je program *Podpora koordinátorů romských poradců*. Příjemcem této dotace může být pouze kraj (s výjimkou Hlavního města Prahy), který musí dotaci využít na zabezpečení potřeb pracovní pozice koordinátora romských poradců. Dotace se vztahuje zejména na koordinační aktivity vykonávané vůči romským poradcům na úrovni obcí. V roce 2008 bylo takto podpořeno 13 krajů České republiky dotací ve výši 4.217.730 Kč.

**T a b u l k a č.5** Přehled výše finanční podpory v rámci programu Podpora koordinátorů romských poradců v jednotlivých krajích

Poř.č.	Krajský úřad	Úvazek koordinátora	Poskytnutá dotace
1.	Zlínský kraj	1,00	<b>425 000</b>
2.	Jihočeský kraj	1,00	<b>425 000</b>
3.	Středočeský kraj	1,00	<b>425 000</b>
4.	Plzeňský kraj	0,50	<b>207 000</b>
5.	Olomoucký kraj	0,80	<b>340 000</b>
6.	Moravskoslezský kraj	0,60	<b>255 000</b>
7.	Liberecký kraj	1,00	<b>425 000</b>
8.	Královéhradecký kraj	0,80	<b>340 000</b>
9.	Ústecký kraj	0,88	<b>347 480</b>
10.	Pardubický kraj	0,90	<b>420 750</b>
11.	Vysočina	0,33	<b>140 000</b>
12.	Karlovarský kraj	0,70	<b>297 500</b>
13.	Jihomoravský kraj	0,40	<b>170 000</b>
Celkem			<b>4 217 730</b>

V roce 2008 Rada vlády pro záležitosti romských komunit vyhlásila Dotační program *Agentura pro sociální začleňování*, který disponoval částkou 13 mil. Kč (7 mil. Kč ve prospěch neziskových organizací a 6 mil. Kč ve prospěch obcí). Program byl určen pro 10 pilotních lokalit, v nichž Agentura v roce 2008 působila.

V roce 2008 byla také realizována Kampaň proti rasismu, do níž Rada vlády pro záležitosti romských komunit investovala částku ve výši 4 mil. korun.

### 3. KLÍČOVÉ OBLASTI INTERVENČÍ ROMSKÉ INKLUZE

V této části se Zpráva zabývá jednotlivými klíčovými oblastmi romské inkluze. V některých kapitolách naráží na určité omezení v přesnosti uvedených dat o situaci romských komunit v České republice. Příčinou omezení je skutečnost, že instituce, jejichž činnost se zaměřuje na zlepšení situace Romů v ČR, neprovádějí sběr etnických dat, kdy se při evidenci své činnosti řídí zákonem č. 273/2001, o ochraně příslušníků národnostních menšin (§4)<sup>4</sup> a zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Údaje o romských komunitách se často opírají o kvalifikované odhady nebo o výsledky cílených a spíše lokálně nebo úzce tématicky zaměřených výzkumů, jejichž výsledky nelze zpravidla zobecnit na všechny romské komunity v ČR.

O evidenci a zpracování citlivých dat o příslušnících romské menšiny probíhá řada diskusí. Je zapotřebí se na tuto oblast dívat ze dvou hledisek. Za prvé, z hlediska ochrany osobních údajů a soukromí jednotlivců jako příslušníků národnostních menšin, kteří mají právo svobodně se přihlásit k národnosti. Za druhé z hlediska využití, resp. rizika zneužití hromadně získaných etnických dat vytvořených za účelem tvorby a realizace cílených opatření, k propagaci extremistických názorů a ideologií. Příznivci sběru etnických dat argumentují tím, že není možné efektivně bojovat proti etnické diskriminaci a sociálnímu vyloučení bez sběru a zpracování etnických dat, na jejichž základě lze získat přesné informace k realizaci opatření k ochraně práv a svobod utlačovaných. Sběr etnických dat v rámci cíleného boje proti diskriminaci podporuje například EU nebo OSN. Odpůrci naopak odmítají sběr etnických dat z důvodu ochrany etnických menšin před stigmatizací a vznikem dalších předsudků a stereotypů v očích většinového společenství. V historii se několikrát ukázala nebezpečnost sběru dat<sup>5</sup> o Romech, například v období druhé světové války. Řada klíčových institucí v ČR cítí potřebu zahájit intenzivní debatu na toto téma tak, aby bylo možné nastavit efektivní systém monitorování situace romských komunit, zejména těch sociálně vyloučených. Rada vlády pro záležitosti romských komunit se tímto tématem bude nadále zabývat v roce 2009.

V následujícím textu představíme jednotlivé dílčí kapitoly romské inkluze. První část je věnovaná naplňování kulturních potřeb Romů. V dalších kapitolách se Zpráva zabývá hodnocením stavu romských komunit v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení, zdravotnictví, sociálního vyloučení a bezpečnostní situací Romů v roce 2008.

---

<sup>4</sup>Orgány veřejné správy nevedou evidenci příslušníků národnostních menšin. Získání, zpracování a používání osobních údajů týkajících se příslušnosti k národnosti menšině se řídí ustanovením zvláštních právních předpisů. Údaje o přihlášení se k národnosti získané těmito orgány při sčítání lidu nebo podle zvláštního zákona, které umožňují určení k příslušnosti k národnosti menšině, nesmějí být použity pro jiný účel, než pro který byly shromážděny a uloženy, a po statistickém zpracování musejí být zničeny“.

<sup>5</sup>Sběr etnických dat může obecně probíhat čtyřmi metodami. Jedná se o metodu sebeidentifikace, identifikace jinou osobou či identifikace skupinou. Čtvrtou metodou, která nemusí sama o sobě znamenat sběr etnických dat, je sběr objektivních dat, ze kterých etnicita může být nepřímou odvozena. Tyto čtyři metody mohou sloužit ke sběru adresných dat, která podléhají ochraně osobních údajů, i neadresných dat<sup>5</sup>. Z tohoto rozdělení vyplývá, že odlišné budou pro podmínky užití čtyři základních metod sběru, pokud půjde o sběr adresných a neadresných dat. Sběr adresných dat je nebezpečný tím, že člověku dává negativní nálepku z pohledu většinové společnosti a vystavuje se tak vzniku předsudků a stigmatizaci. Bylo by tedy nezodpovědné prosazovat potřebu etnického sběru dat bez určení (ne)adresnosti sbíraných údajů a konkrétní metody. Některé kombinace metod a charakteru údajů totiž mohou být za současného právního stavu nezákonné, některé zase neetické a tedy v rozporu se zájmy těch, ve prospěch nichž se mají provádět (zdroj Lovriš, V., „Proč (ne)sbírat etnická data ve školství, Učitelství č. 37/2008).

## 3.1 Rozvoj romské kultury a jazyka

### 3.1.1 Pozice romské kultury a jazyka v České republice

Romská kultura je předmětem bádání uzavřeného kruhu odborníků a příznivců. Doposud nebyla dostatečně představena na veřejných místech, v masmediích i na půdě kulturních a vzdělávacích institucí. Souvisejícím tématem je ztráta kontaktu Romů s vlastní kulturou. Nejvíce se bohužel tento trend projevuje u romské mládeže, která by měla svou kulturu rozvíjet a předávat dalším generacím jako kulturní dědictví. Díky rychle postupující akulturaci<sup>6</sup> a jazykové asimilaci dochází k celkovému kulturnímu ochuzení nejen romské menšiny, ale i většinové společnosti, která zatím nevnímá romskou kulturu jako přínos a obohacení. Díky kulturní dezintegraci prožívají někteří Romové častěji konflikt vnímání sama sebe jako Roma/Romky nebo jako Čecha/Česky. Důkazem toho je například počet Romů, kteří se hlásí ke své národnosti při sčítání lidu. Výzkumy týkající se Romů tradičně spočívaly ve studiu romštiny, nahrávání orální historie a sběru etnografických dat. V současné době se bohužel těžiště výzkumného zájmu posouvá směrem k sociálně vyloučeným lokalitám a k mechanismům jejich vzniku, kulturní potřeby romské menšiny jsou tak opomíjeny.

Citlivým tématem je i historie Romů, rozvoj bádání v této oblasti a uznání historických skutečností spojených s romskou menšinou. Aktuální a živě diskutovanou otázkou, o které se dále v textu zmíníme, je romský holocaust, důstojné uctění jeho obětí a vytvoření pietních míst.

### 3.1.2 Opatření zaměřená na rozvoj romské kultury a podporu romského jazyka

Rozvoj a prezentace romské kultury vychází z přístupu vlády ČR k národnostním menšinám, který se zaměřuje na podporu, uchování, rozvoj a prezentaci kultur národnostních menšin, dále na rozšiřování, přijímání informací a vzdělávání v jazycích národnostních menšin, multikulturní výchovu a podporu integrace romské komunity. Česká republika je vázána Evropskou chartou regionálních a menšinových jazyků<sup>7</sup>, kdy Rada vlády pro národnostní menšiny každoročně vytváří zprávu o jejím naplňování.

Klíčovou institucí na národní úrovni je v této oblasti Ministerstvo kultury<sup>8</sup>, které průběžně prostřednictvím dotační politiky zohledňuje specifické romské aktivity v osvětové, kulturní a kulturně vzdělávací oblasti. Podporuje například vydávání periodických i neperiodických publikací, dále přijímání a šíření informací o romské kultuře, tradicích a historii ve veřejnoprávních médiích.

Kromě řady dotačních titulů, které jsou uvedeny v části 2.3 Zprávy, podporuje Ministerstvo kultury i popularizaci romské kultury pravidelnou účastí klíčových zástupců

<sup>6</sup>Akulturační: vzájemné přejímání a splývání rozdílných kultur, vysoce komplexní proces ze kterého se biologický jedinec svého druhu stává sociální osobou. Definici formuloval prof.PhDr.Rudolf Kohoutek,CSc. Dostupné na <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>.

<sup>7</sup>Zpráva je dostupná na stránkách [http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/charta\\_cz\\_1.pdf](http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/charta_cz_1.pdf).

<sup>8</sup>Zdroj Informace podaná ministrem kultury pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 20. března 2009.

resortu na pořádaných romských akcích. Pravidelně se zástupci účastní festivalu Romská píseň, jehož 14. ročník se konal pod záštitou ministra kultury v areálu Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a světového romského festivalu Khamoro. Propagace romské kultury byla obsahem i dalších projektů jako je 9. Karvinský romský festival 2008, 5. Různobarevný svět v Trmicích, 8. Romský hudební festival v Lysé nad Labem.

### 3.1.2.1 Činnost Muzea romské kultury

Muzeum buduje sbírkové fondy dokumentující kulturu a dějiny Romů. Kromě stálé expozice pořádá i řadu mimořádných kulturních akcí, z nichž Zpráva představí jen ty nejvýznamnější. Muzeum pořádalo v roce 2008 výstavu sochařských děl s názvem „Romská socha 2008“, kterou doprovázelo Sochařské sympozium, kde svá díla představili autoři Božena Přikrylová, Jaroslav Cicko, Ivan Berky – Dušík, Ondřej Gadžor a Jozef Brand. Dále prezentovalo malířské dílo Věry Kotlárové a soubor fotografií z romských osad a „ghett“ z několika zemí Evropy s názvem „Neviditelní“, jejichž autorem je student romistiky FF UK Lukáš Houdek. Proběhla zde i výstava fotografií Romů ze Slovenska a Rumunska „Trochu jiný svět“, jejichž autorem je Pavel Štěrba. Muzeum také zapůjčuje umělecká díla a artefakty na jiná místa.

Kromě výstav se v roce 2008 zabývalo Muzeum romské kultury přednáškovou činností, promítáním filmů s romskou tematikou a pořádalo i křty knih romských autorů. Významná byla realizace pietních akcí. V březnu 2008 například proběhlo pietní shromáždění jako připomínka hromadného transportu Romů za protektorátu do koncentračního tábora Osvětim v roce 1943.

Muzeum se významně podílí i na uchování a rozvoji romského jazyka. Kromě prodeje a prezentace děl romských autorů provozuje knihovnu, kde jsou literární díla romských autorů v romštině k dispozici zájemcům o jejich studium. Pracovníci také realizují kurzy romského jazyka pro začátečníky a mírně pokročilé.

### 3.1.2.2 Otázka romského holocaustu v České republice v roce 2008

V posledních letech se kancelář Rady vlády pro záležitosti romských komunit intenzivně snažila řešit otázku romského holocaustu a důstojného uctění jeho obětí. V roce 2006 vznikla za tímto účelem pracovní skupina, která svou činností významně přispěla k řešení této citlivé otázky. Další důležitou institucí byl *Výbor pro odškodnění romského holocaustu*. Dlouhodobé neřešení tématu přineslo České republice řadu kritik ze strany evropských států. V roce 2008 přijal Evropský parlament několik usnesení, v němž vyzývá Českou republiku a zodpovědné orgány k nápravě. Naposledy se tak stalo v usnesení ze dne 31. 1. 2008 o *Evropské strategii pro romskou menšinu*<sup>9</sup>.

Podporu studia a vzdělávacích aktivit v oblasti holocaustu Židů a Romů zastřešuje Ministerstvo kultury. Odborné semináře a vzdělávací aktivity na toto téma zajišťuje například Památník Terezín (příspěvková organizace zřízená Ministerstvem kultury) ve spolupráci s Muzeem romské kultury. Vzdělávací aktivity nejsou určeny jen pro návštěvníky, pedagogy, žáky a studenty z České republiky, ale i pro zahraniční zájemce.

---

<sup>9</sup> Informace k tématu romského holocaustu vycházejí z dokumentu kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské komunity s názvem „Návrh úpravy pietních míst v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu“.



Důstojné řešení situace bývalého integračního tábora v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu je na vládní úrovni hledáno již deset let. V roce 2008 se touto otázkou intenzivně zabývala ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny Džamila Stehlíková, která pokračovala v činnosti pracovní skupiny k problematice romského holocaustu a společně s kanceláří Rady vlády pro záležitosti romských komunit připravila první návrhy důstojného řešení piety romského holocaustu. Ministr pro lidská práva a menšiny, Michael Kocáb, ihned po nástupu do funkce začátkem roku 2009 navázal na doporučené varianty řešení *Pracovní skupiny k romskému holocaustu* a v některých bodech je pozměnil a precizoval. Výsledkem této snahy byl schválený návrh na řešení úpravy pietních míst v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu Usnesením č.589 ze dne 4. 5. 2009.

- **Pietní místo v Hodoníně u Kunštátu**

Úpravu pietního místa v Hodoníně u Kunštátu vzalo iniciativně do rukou Muzeum romské kultury. Dne 11. dubna 2008 zaslalo Národnímu památkovému ústavu v Brně návrh na prohlášení věci za kulturní památku dle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů. Muzeum romské kultury navrhlo na základě výše uvedeného zákona za kulturní památku původní vězeňský barák bývalého tzv. cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu a oplocený areál lesního hřbitůvku (nazývaného Žalov) s hromadnými hroby obětí tohoto tábora a památníkem. Územní komise Národního památkového ústavu dne 21. dubna 2008 však nedoporučila vězeňský barák bývalého tzv. cikánského tábora na pozemku parcely č. 255/1, k. ú. Hodonín u Kunštátu k prohlášení za kulturní památku. Areál lesního hřbitova s pozemkem č. 822/2, k. ú. Louka, byl naopak k prohlášení za kulturní památku doporučen. Žádost bohužel není dodnes vyřízena.

Na setkání zástupců *Pracovní skupiny k romskému holocaustu* v obci Hodonín u Kunštátu zveřejnila majitelka rekreačního zařízení Žalov dne 22. dubna 2008 své rozhodnutí nabídnout areál k prodeji státu, kdy navrhla prodejní cenu ve výši 20 mil. Kč. Vstřícný krok učinila i společnost České lesy, s. p., která přislíbila odklonění lesní cesty v lokalitě Žalov nad lesním hřbitovem tak, aby se doprava vyhnula pietnímu místu romských obětí a to na náklady Lesní správy. Rozhodnutí společnosti vytvořilo prostor pro zajištění důstojné piety obětí romského holocaustu. Na závěr byli zástupci pracovní skupiny upozorněni Lesní správou Černá hora na případné možné budoucí změny vlastnictví lesa vzhledem k očekávaným církevním restitucím (původním majitelem pozemku je Kongregace sester těšitelek Božského srdce Ježíšova v Rajhradě).

Na konci roku 2008 Muzeum romské kultury zadalo ve výběrovém řízení poptávku na zpracování Návrhu řešení areálu Žalov, které zpracoval Ing. arch. Martin Klimecký a Ing. arch. Tomáš Dvořák. Návrh vychází ze záměru Muzea romské kultury, jehož záměrem je v areálu Žalov vybudovat Mezinárodní vzdělávací centrum. Tento záměr byl zpracován v únoru 2009.

Usnesením č. 589 ze dne 4. 5. 2009 byl schválen odkup areálu Žalov Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, které provede právní a ekonomickou analýzu možností organizačního zajištění výkonu činností Mezinárodního vzdělávacího a konferenčního centra Žalov a na základě této analýzy zřídí **Mezinárodní vzdělávací a konferenční centrum (Centrum Žalov)**, na jehož činnosti bude spolupracovat Muzeum romské kultury

- **Pietní místo v obci Lety u Písku**

Dne 13. května 2008 byl *Výborem pro odškodnění obětí holocaustu* organizován v Letech u Písku pietní akt, který se od druhé poloviny 90. let organizuje pravidelně k výročí tragického dne, kdy odjel z tábora poslední transport do Auchwitz II – Birkenau. Na tomto místě tehdejší prezident ČR Václav Havel odhalil v roce 1995 první pomník obětem koncentračního tábora Lety u Písku.

Pietní místo v obci Lety u Písku bylo i v roce 2008 bez jednoznačně stanoveného správce, který by se staral o zajištění pravidelné údržby a úklidu. Na základě diskuzí v *Pracovní skupině k romskému holocaustu*, která se shodla na nutnosti investice do infrastruktury v okolí památníku Lety, zástupci Jihočeského kraje společně se zástupci jihočeských Romů připravili investiční záměr akce „Technická infrastruktura pro památník Lety“ upravující pietní místo. Záměr obsahuje celkovou revitalizaci okolí, včetně obnovy přístupových cest, vytvoření parkoviště se sociálním zázemím.

Nejvhodnější variantou bylo svěřit péči o pietní místo v Letech u Písku Památníku Lidice, příspěvkové organizaci zřízené Ministerstvem kultury v roce 2000. Posláním památníku Lidice je péče o trvalé uchování vzpomínky na vyhlazení obce Lidice a utrpení jejích občanů, kteří se dne 10. června 1942 stali obětí nacistického násilí a zachování jména obce Lidice jako celosvětového symbolu obětí válečných zločinů. Od 1. června 2008 je posláním památníku Lidice také péče o trvalé uchování vzpomínky na vyhlazení osady Ležáky a utrpení jejích občanů, kteří se dne 24. června 1942 stali obětí nacistického násilí, a zachování jména osady Ležáky jako symbolu českého boje proti nacismu a obětí válečných zločinů. Vzhledem k blízkosti poslání příspěvkové organizace Památník Lidice s péčí o uchování důstojné piety obětem romského holocaustu; odborností s jakou Památník Lidice k naplňování svého poslání přistupuje a vzhledem k zeměpisné blízkosti Lidic a Letů lze toto řešení pokládat za systémové a vhodné.

Usnesením č. 589 ze dne 4. 5. 2009 byla schválena investice do infrastruktury a Památník Lidice byl určen gestorem a správcem letského památníku.

### **3.1.2.3 Podpora romského jazyka**

Potřeba podpory romského jazyka je zmiňována v souvislosti se vzděláváním romských dětí, u nichž je riziko, že ztratí znalost a schopnost používat romštinu. V České republice existuje velmi málo spolehlivých podkladů pro určení úrovně znalosti romského jazyka. Z toho důvodu byl v roce 2008 realizován *Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR*<sup>10</sup>. Cílem zkoumání bylo zmapovat situaci romštiny v ČR se zřetelem na jazykovou kompetenci mluvčích romštiny, domény používání romštiny, typy a strukturu faktorů, které vztah k romštině ovlivňují. Výzkum se zaměřoval na děti školního věku a při zjišťování úrovně jejich znalosti romštiny využíval metodu motivačních jazykových her. Výzkum provedl realizační tým pracovníků Semináře romistiky Filosofické fakulty Univerzity Karlovy. Na základě provedeného výzkumu lze pro situaci severocentrálního dialektu romštiny v České republice konstatovat, že:

---

<sup>10</sup>Závěrečná zpráva projektu Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR, která je dostupná na webových stránkách <http://www.romistika.eu/>. Výzkum realizoval tým pracovníků Semináře romistiky Filosofické fakulty Karlovy univerzity, složený z PhDr. Jana Červenky, PhD.; dále z Mgr. Heleny Sadílkové, M.A. a Bc. Pavla Kubalíka.

- dochází k jazykové směně od bilingvismu<sup>11</sup> v romštině a v majoritním jazyce k monolingvismu v češtině či jinému typu bilingvismu, kdy je čeština aktivně používaným jazykem, romština pak jazykem, kterému jedinec více či méně rozumí;
- jazyková situace je v jednotlivých obcích velmi rozdílná – v některých romských rodinách i komunitách je romština nadále předávaným jazykem, v jiných částečná jazyková směna probíhá již po několik generací;
- lze se domnívat, že mezi dětmi ve školním věku má aktivní kompetenci v romštině maximálně 1/3 dětí, další 1/3 dětí tvoří mluvčí s různou mírou pasivní kompetence v romštině;
- výše zmíněný předpoklad nelze vztahovat na jiné věkové skupiny, u kterých je aktivní kompetence v romštině častější;
- právě mluvčí s aktivní kompetencí v romštině jsou klíčoví pro předávání jazyka dalším generacím. Pokud je náš odhad poměru aktivních mluvčích v současné nejmladší generaci správný, lze předpokládat, že se v budoucnu proces jazykové směny ještě prohloubí;
- pro další uvažování o podpoře romštiny v ČR je nutné brát v úvahu také skupinu mluvčích s různou mírou pasivní kompetence v romštině. Za určitých podmínek je pro pasivní mluvčí romštiny možné dostat se na jazykovou úroveň mluvčích aktivních;
- plná akvizice romštiny může být i v prostředí, kde se romština běžně používá, dlouhodobým procesem;
- faktory, které předávání jazyka ovlivňují v pozitivním i negativním smyslu, jsou velmi různorodé a jejich vlivy se různě vzájemně kombinují. Mezi hlavní patří vlastní kompetence v jazyce, jazykové prostředí, vlastní postoje k jazyku a jazykové postoje okolí;
- romština ovšem nadále plní funkci identifikátoru a důležitého atributu romství, postoje k ní rozhodně nejsou neutrální: můžeme se setkat s deklarací její nepotřebnosti, ale na druhé straně je také její význam zdůrazňován, a existují případy Romů, kteří se za nižší nebo špatnou znalost tohoto jazyka stydí a zakrývají ji;
- rozhodování o předávání romštiny dětem je u některých rodičů-mluvčích romštiny dosud vedeno obavou z problémů, které by jejich dítě-mluvčí romštiny ve škole mohlo mít. Může jít jen o deklaraci nebo setrvačnost chování v reakci na bývalý represivní přístup státu k romské menšině, ale domníváme se, že by bylo vhodné se nad tímto faktem zamýšlet i z perspektivy aktuálního nastavení školního prostředí z hlediska podpory menšinových jazyků a bilingvismu obecně;
- z provedeného výzkumu znalostí romštiny u dětí ve věku základní školní docházky též vyplývá specifikum důležité pro praxi z hlediska metodologie i organizace případné budoucí výuky tohoto jazyka: vzhledem k věkové rozrůzněnosti žáků na různých úrovních jazykových znalostí dochází k tomu, že v rámci stejné věkové skupiny žáků vedle sebe stojí děti s velmi různou znalostí romštiny, a naopak - v rámci jedné znalostní úrovně se objevují žáci různého věku. Tomuto specifiku by bylo v budoucnu případně nutné uzpůsobit nejen formu organizace výuky, ale i výukové materiály;
- výzkum prokázal zájem o romštinu, jak ze strany dětí ve školách, tak při rozhovorech v rámci kvalitativního výzkumu. Někteří respondenti pociťovali absenci romštiny v mediálním prostoru. Lze konstatovat, že podpora národnostních médií jako jeden ze

---

<sup>11</sup> Bilingvismus (dvojazyčnost) je stav, kdy jedinec nebo obyvatelstvo určitého území přirozeně hovoří dvěma (případně více) jazyky.

zásadních nástrojů podpory a ochrany regionálních a menšinových jazyků ze strany České republiky se s praxí z různých důvodů mívá;

- v jazykovém výzkumu jak kvalitativním, tak kvantitativním by bylo záhodno pokračovat, ale kromě cíleného rozšíření (nejenom zmnožení) vzorku by bylo třeba postupně do něj přidávat experimentální prvky – zejména prakticky zkoumat vzájemnou srozumitelnost jednotlivých romských subdialektů a srozumitelnost nových funkčních stylů, používaných již dnes například v některých romských médiích nebo – zatím řídkých - výukových textech.

Ve zprávách o situaci v krajích byla zmiňována potřeba vzdělávání romského jazyka. V roce 2008 se romský jazyk v České republice učil jen na dvou středních školách a na třech vysokých školách. Odborně se romským jazykem zabývá Seminář romistiky Ústavu jižní a centrální Asie Filosofické fakulty Univerzity Karlovy. Je sice vydána učebnice romského jazyka a romsko-český slovník, oboje je však určeno dospělým zájemcům. Není zatím vypracována žádná metodika výuky a nejsou vytvořeny ani učebnice pro děti s výjimkou slabikáře a matematiky pro nejmenší. Jen v některých regionech mají romské děti možnost rozvíjet svoje jazykové schopnosti při výuce romštiny.

#### **3.1.2.4 Podpora romské kultury na regionální úrovni**

Řada činností a významných akcí k podpoře romské kultury a rozvoje romštiny probíhá na úrovni krajů a obcí s jejich finanční podporou. Jedná se zejména o pořádání kulturních a sportovních akcí.

V řadě českých regionů proběhla v roce 2008 putovní výstava fotografií pod názvem „*Zaniklý svět původních českých Romů a Sintů*“. Unikátní výstava fotografií představuje i dosud nepublikovaná fakta a je jedinečná tím, že ukazuje, jak Romové vidí sami sebe. Cílem autorů výstavy bylo změnit tradiční představy o romské minoritě, které často vedly k její diskriminaci, vylučování ze společnosti a nakonec ve 20. století i ke genocidě. Výstavu připravila organizace o.s. Výbor pro odškodnění romského holocaustu, které se zasazuje o zdůstojnění místa bývalého nacistického koncentračního tábora Lety u Písku. Výstava byla určena zejména mládeži a jejich pedagogům, ale i ostatním zájemcům o historii Romů. Zahájena byla v Praze dne 12. září 2007 úvodním projevem a pod záštitou prezidenta ČR Václava Klause.

V Ústeckém kraji se uskutečnilo kolem 30 romských festivalů dětské zájmové činnosti. Školy s vyšší koncentrací romských žáků organizovaly kulturní a sportovní akce pro rodiče a širokou veřejnost, při kterých se žáci prezentují (např. oslavy Mezinárodního dne Romů, společenské plesy, atd.). V roce 2008 se uskutečnil 3. ročník festivalu romské kultury v Ústeckém kraji *ROTAHUFEST* v Domě kultury chemiků v Ústí nad Labem. Festival se konal pod záštitou bývalé ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny, paní Džamily Stehlíkové. Sdružení Romano Jasnica v červenci 2008 pořádalo 5. *Různobarevný festival* v zámeckém parku v Trmicích. Cílem festivalu je přispívat k řešení problematiky integrace Romů do české společnosti a k vytváření multikulturní společnosti. Z tohoto důvodu byl festival zaměřen nejvíce na romskou tradiční hudbu obohacenou moderními prvky. V Mostě se konal 16. ročník tradičního romského festivalu ROMFEST, v Klášterci nad Ohří proběhl 2. ročník romského festivalu v letním kině. Pravidelné festivaly romské hudby a tance se rovněž konají v Chanově, v Chomutově a v Krásné Lípě. Dne 14. 11. 2008 se uskutečnila slavnostní premiéra tanečního divadla *Cikánské kořeny/í* v Severočeském divadle opery a baletu v Ústí nad Labem. Na premiéře byli přítomni

zástupci nestátních neziskových organizací Ústeckého kraje včetně představitelů samosprávy města Ústí nad Labem. O kulturní zpestření zahájení se postarala populární romská kapela Duel.

V Olomouckém kraji zrealizovala v roce 2008 Knihovna města Olomouce projekt *Romská pohádka a romská kultura*, který byl podpořen Ministerstvem kultury České republiky prostřednictvím programu Knihovna 21. Století. Vyhlášena byla hudební, taneční a výtvarná soutěž. Úkolem soutěžících bylo ztvárnit jednu nebo více romských pohádek výtvarně, hudebně nebo pohybově. Akce se zúčastnilo celkem 143 dětí, z toho 102 dětí v kategorii výtvarné práce, 41 dětí vystupovalo v kategoriích taneční a hudební (v osmi vystoupeních). Veřejná prezentace se konala dne 28. 5. 2008, zúčastnily se děti z Olomouce, Přerova, Hranic a Javornicka. Dne 20. 9. 2008 se konal *1. ročník hudebního festivalu Romani Gil'i* v prostorách Letního kina v Olomouci, pořadatelem akce byla pobočka Společenství Romů na Moravě, o.s. v Olomouci. Na akci vystoupily skupiny: Imperio z Přerova, Street Boys z Hranic, Čercheňa z Hodonína, skupina Jiřího Somsí z Olomouce a další. Proběhla zde i *10. romská pouť* dne 27. 9. 2008, kterou pořádala Charita Olomouc. Po mši svaté v bazilice Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku u Olomouce, vystupovaly taneční a pěvecké soubory, akci konferovali mladí Romové. Dne 28. 11. 2008 se konal v Hranicích *6. ročník taneční soutěže Terne Čercheňa*, kterého se zúčastnily soubory z dalších měst Olomouckého kraje a z Ostravy. Akci organizuje Robert Sutorý, terénní sociálních pracovník města Hranice, který vede romský kroužek při Domu dětí a mládeže v Hranicích. Součástí aktivit Domu dětí a mládeže je i hudební kroužek, skupina chlapců do 18 let Street Boys v listopadu zvítězila v hudební soutěži Street Sounds v kategorii Tradiční romská hudba. V roce 2008 bylo registrováno nové občanské sdružení Pospolitost, které působí na Mikulovsku, zaměřuje se na práci s romskými dětmi a mládeží, cílem je i uchování tradiční romské kultury v oblasti taneční a hudební. Paní Jiřina Somsiová z pobočky Společenství Romů na Moravě v Olomouci vede již několik let taneční a hudební soubor, který je zaměřen na tradiční romskou kulturu. Svoje aktivity v roce 2008 rozšířila i na Moravský Beroun, kde vede taneční kroužek.

V Plzeňském kraji se 12. července 2008 v Plzni uskutečnil *II. národní romský turnaj ve fotbale*, který pořádala organizace Sdružení Romů a národnostních menšin Plzeňského kraje, občanské sdružení. Tento turnaj se uskutečnil za podpory i finančního příspěvku Plzeňského kraje. Záštitu nad turnajem převzal člen Rady Plzeňského kraje pro oblasti zdravotnictví a sociální věci Mgr. Ing. Pavel Karpíšek a členka Rady města Plzně Mgr. Petra Fischerová.

V Karlovarském kraji se v roce 2008 konala akce *Baro drom*, dále ples v Ostrově a oslavy Dne Romů v Chodově včetně divadla. V kraji proběhla řada romských zábav či dětských dnů. Dále byly organizovány přehlídky romských souborů v Chebu a v Chomutově. Kromě kulturních aktivit zde probíhaly i sportovní aktivity (asi nejvýznamnější byla činnost romských fotbalistů). Dále proběhla řada mimořádných akcí ve školách, v galeriích a v muzeích, kde se konaly výstavy či přednášky o romských tradicích a historii.

V kraji Vysočina začala v Třebíči působit nová organizace Lače Manuša, jejíž činnost se zaměřuje na romskou hudbu a romský folklor. V Jihlavě v roce 2008 fungoval soubor Děti slunce, který se aktivně vystupoval na romských festivalech. Kraj jeho činnost podpořil částkou 25 tisíc Kč. V Havlíčkově Brodě zorganizovali místní Romové „Romský den“ zaměřený na soutěže ve zpěvu a tanci. Město Chotěboř ve spolupráci s Domovem

dětí a mládeže Junior umožňuje romským dětem účast na letních rekreačně výchovných táborech.

Jihočeský kraj se v roce 2008 zapojil do řešení úpravy pietního místa v Letech u Písku. V Táboře se konal v roce 2008 romský festival s názvem „*Kerekate*“, kterého se zúčastnilo na šest set návštěvníků. Větší koncert pořádalo i Nízkoprahové centrum Miloto se sídlem v Českých Budějovicích, které si za účasti jihočeských kapel pozvalo hosta z Prahy – hudební skupinu BENGAS, která je úspěšná po celém světě.

Na území hlavního města Prahy se konala různá představení, např. *mezinárodní festival Khamoro, folklorní festival Praha srdce národů, oslava Mezinárodního dne Romů, tradiční romský ples národnostních menšin v Praze 5, Miss Roma v Praze 7, akce „Hledáme nové talenty“*. Významné bylo i vystoupení divadla ROMANO ILO (Romské srdce) s představením v divadle U Hasičů, kde se představilo mnoho romských umělců a osobností v romské kultuře. Proromská a romská občanská sdružení pořádaly semináře a školení, motivační kurzy a výuku jazyka. V Domě pro národnostní menšiny se konaly přednáškové cykly o jinakosti Romů pro studenty a veřejnost.

Moravskoslezský kraj každoročně vyhlašuje dotační program na podporu aktivit národnostních menšin žijících na území Moravskoslezského kraje. Přípravu, vyhlášení a výběr vhodných projektů byla v roce 2008 zajištěna koordinátorem. Tento dotační program podporuje aktivity příslušníků jednotlivých menšin se zaměřením na podporu kultury jednotlivých národnostních menšin se zaměřením na podporu kultury jednotlivých národnostních menšin. V roce 2008 byly v rámci dotačního programu podpořeny aktivity projektu občanského sdružení Vzájemné soužití s názvem „*Dny romské kultury*“, aktivity Sdružení Romů severní Moravy s názvem „*Aktivní využití volného času u dětí a mládeže*“ a aktivity obecně prospěšné společnosti Společenství Romů na Moravě, projekt „*Podpora celoroční činnosti komunitního centra Rýmařov*“.

V Libereckém kraji byla v roce 2008 významným širitelom romské kultury Krajská vědecká knihovna, která pořádala kulturní besedy, výstavy a čtení z knih romských umělců.

Ve Zlínském kraji pořádala Diakonie ČCE vystoupení folklorního tanečního kroužku Jilestar na akci „*Vsetínské záření*“, dále proběhla soutěž *Miss Roma v Hodoníně a v Holešově, akce Strietnutie v Bratislavě, Slavnosti v Jaroměři, Valašská Rally ve Valašském Meziříčí a Romská píseň v rožnovském skanzenu*. V rámci projektu Cyrillos Vsetín projekt „*United Colours of Vsetín 08 aneb proti rasismu*“ proběhly přednášky o rasismu, o historii a romském jazyku, o situaci Romů na Slovensku, o tradiční romské domácnosti. Součástí akce bylo promítání filmu „*Marián a Soužití a Soužení?*“. Sdružení dětí a mládeže Romů ČR Zlín pořádalo výstavu „*Putujeme z Indie do Evropy*“ a „*Zlínsko – sběrné tábory – Osvětím*“. Základní a mateřská škola ve Vsetíně prezentovala tanec, hudbu a výtvarné umění romských dětí. V Pardubickém kraji fungovaly dětské soubory, které vystupovaly v několika lokalitách v kraji.

### 3.2 Vzdělávání

Dlouhodobým trendem v romských komunitách je nízká vzdělanostní úroveň ve srovnání s majoritní populací. V posledních letech sice můžeme sledovat mírné zlepšení, stále bohužel nedochází k zastavení mezigenerační reprodukce vzdělanostní úrovně, kdy

romské děti doposud svým dosaženým vzděláním nepřekonalý své rodiče. Problém se nejvíce týká dětí vyrůstajících v sociokulturně znevýhodňujícím prostředí, v němž nemají dostatek podnětů k rozvoji a kde čelí materiální deprivaci. Kromě překážek vyplývajících z přirozeného domácího prostředí dětí, zde existují i strukturální bariéry v českém vzdělávacím systému, v němž chybí mechanismy, které by zmírňovaly působení znevýhodňujících faktorů. Gabal (2009)<sup>12</sup> vymezil následující mechanismy vzdělanostních nerovností, které se objevují na straně jednotlivce (resp. jeho rodiny):

- *Méně rozvinutý kulturní kapitál*, kdy se dítě (ve srovnání s ostatními) v rodině méně často setkává s potřebou kulturní kompetencí, kterou škola u dětí předpokládá a vyžaduje v oblastech obecného kulturního rozhledu, znalostí, schopností hodnocení a rozlišení hodnot i nástrojů: od pojmového vybavení až po existenci domácí knihovny, kulturních zážitků a podobně;
- *Méně jazykově stimulující prostředí*. Málo stimulující jazykové prostředí souvisí s kulturním kapitálem rodiny. Projevuje se rozsahem používaného slovníku, pestrostí jazyka či používáním abstraktních pojmů. V sociálně vyloučených romských rodinách se k tomu přidává existence romsko-českého etnolektu (směsi češtiny a romštiny), který zřejmě podvazuje jazykovou výbavu romských dětí jak při vstupu do školy, tak při zvládnutí látky a vlastním projevu ve škole, ve které je jazyk a verbální i písemné zvládnutí hlavním prostředkem k učení;
- *Nižší podpora rodiny*. Sociálně vyloučené rodiny ve větší míře nepřikládají vzdělání tak velký význam, nepodporují děti tolik při jejich domácí přípravě, neidentifikují kritická místa a problémy ve školní docházce a v neposlední řadě zřejmě nerealizují a neprobudí v dětech mobilitní aspirace k dosažení vyššího vzdělanostního a společenského postavení, než mají samotní rodiče;
- *Neexistence pozitivních pracovních profesních vzorů*. Děti žijící v prostředí sociálního vyloučení vyrůstají v prostředí velmi vysoké nezaměstnanosti, chybí jim jak profesní a mobilitní vzory, které by je motivovaly ke studiu a posilovaly jak jejich vzdělanostní aspirace, tak i vzorce způsobu života založeného na zaměstnání a mzdě spjaté s profesní kariérou a kvalifikací;
- *Nižší materiální vybavení rodiny a horší materiální podmínky ve vyloučených lokalitách*. Doprovodným znakem sociálního vyloučení je i chudoba - dítě v mnoha případech nemá vlastní stůl, kde by se mohlo připravovat do školy, chybí peníze na nezbytné pomůcky (a není zde ani ochota je za ně utratit), či dopravu do školy. Jak ukázala Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (MPSV, 2006) problémem lokalit je udržení základního civilizačního standardu z hlediska dostupnosti energií, hygieny, nemluvě o soukromí a adekvátních podmínkách k učení v rodině.

Deficit v oblasti vzdělání je jedním z hlavních faktorů, který stojí na pozadí vzniku a mezigeneračního přenosu sociálního vyloučení Romů. Klíčovými institucemi důležitými pro zlepšení šancí Romů v oblasti vzdělávání jsou Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, dále kraje a odbory školství místních samospráv.

---

<sup>12</sup> Závěrečná zpráva výzkumného projektu MŠMT *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit*, Praha 2009, str. 8 - 9

### 3.2.1 Předškolní vzdělávání

Předškolní výchova romských dětí se uskutečňuje prostřednictvím mateřských škol, přípravných ročníků a dalších vzdělávacích aktivit neziskových organizací zaměřených na děti v předškolním věku. Z Gabalovy výzkumné studie<sup>13</sup> vyplývá, že mateřskou školu navštěvuje 40% procent romských dětí oproti 90% neromských dětí. Přípravné ročníky absolvuje 18% romských a 2% neromských dětí. Romské děti, které docházely do MŠ, jsou jednoznačně v dalším vzdělávání úspěšnější, nicméně mateřské školy navštěvují děti z více integrovaných romských rodin. Přípravné ročníky přinášejí výsledky pouze na počátku školní docházky. Jako neefektivnější se prokázalo zařazení dětí do běžné třídy MŠ ve spolupráci s asistentem pedagoga. V posledních letech se v oblasti předškolní výchovy objevila další bariéra, a to sice nedostatečná absorpční kapacita mateřských škol na lokální úrovni.

Systematický přístup k předškolnímu vzdělávání vychází z Koncepce včasné péče Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Dne 14. května 2008 schválila Vláda ČR na svém zasedání usnesením č. 539. Zprávu o realizaci Koncepce (projektu) včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání za období 2005 – 2007, včetně její aktualizace. Usnesením vlády ČR ze dne 20. dubna 2009 č. 454 byl přijat i Akční plán realizace Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

Koncepce včasné péče o děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí je jedním ze základních dokumentů vymezujících rámec aktivit realizovaných s cílem předcházet vzniku sociálních handicapů, v jejichž důsledku se děti socializující a trvale žijící v sociálně znevýhodňujícím prostředí a díky tomu nedosahují naplnění svého vzdělávacího potenciálu a předčasně ukončují vzdělávání. Cílem koncepce je také vytvářet předpoklady pro zvýšení jejich školní úspěšnosti, prodloužení vzdělávací dráhy a následné získání kvalifikace. Akční plán realizace Koncepce včasné péče je zcela v souladu s programem Systému včasné intervence vypracovaným Ministerstvem vnitra a s Návrhem opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti vypracovaným Ministerstvem práce a sociálních věcí. Mezi hlavní úkoly vyplývající z uvedené koncepce patří:

- Průběžná realizace programů a opatření na podporu informovanosti o Koncepci včasné péče o děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí.
- Zvýšení míry koordinace činností jednotlivých institucí, které o děti pečují (sociálně-právní ochrana dítěte, poskytovatelé sociálních služeb zdravotnická zařízení, pedagogicko-psychologické poradenství, terénní sociální pracovníci, zdravotně sociální pracovníci, vzdělávací instituce působící v předškolním vzdělávání, apod.) s cílem zabezpečit jejich komplexní a synergické působení.
- Průběžná realizace programů a opatření v oblasti počátečního a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, kteří působí v předškolním vzdělávání, zaměřené na rozvíjení kompetencí pedagogických pracovníků pro vzdělávání dětí ze sociálního znevýhodňujícího prostředí v období od tří let dítěte do počátku povinné školní docházky.

---

<sup>13</sup>Zdroj Závěrečná zpráva z výzkumného projektu MŠMT, jehož realizátorem byla společnost GAC spol. s.r.o. s názvem „Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit“, Praha 2009.



- Standardizace a metodická podpora programů a opatření včasné péče prostřednictvím vytvoření standardů kvality včasné péče o děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí včetně evaluace a její metodiky.
- Průběžná realizace programů a opatření zaměřených na zvýšení počtu dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí absolvujících některou z forem předškolního vzdělávání (zejména v MŠ či přípravných třídách pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí).
- Realizace programů zaměřených na pilotní ověřování projektů včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.
- Zavedení systému přezkoumávání odborných stanovisek poradenských zařízení a zařízení preventivně výchovné péče.
- Podporování výzkumných záměrů (a dalších výzkumných aktivit) v oblasti vzdělávání dětí předškolního věku se sociálním znevýhodněním.

Realizace programů a opatření v oblasti včasné péče předpokládá součinnost resortů školství, mládeže a tělovýchovy, práce a sociálních věcí a zdravotnictví, a jejich aktivní spolupráci s dalšími subjekty. Na konkretizaci úkolů a jejich realizaci na úrovni krajů a obcí s rozšířenou působností se předpokládá rovněž spolupráce s Agenturou pro sociální začleňování v romských lokalitách. Cílem je dosažení odpovídající míry koordinace, vzájemné provázanosti a synergického působení realizovaných aktivit, jakožto nezbytného předpokladu pro jejich efektivitu.

Ve zprávách hejtmanů krajů byla zmiňována nízká motivace a nedostatečná podpora sociálně znevýhodněných romských dětí ve vzdělávání ze strany rodiny a velmi malý zájem rodin o předškolní vzdělávání. Pozitivně v tomto ohledu hodnotili činnost asistentů pedagoga, kteří zvyšují informovanost a motivaci rodičů k účasti jejich dětí v předškolní výchově a k docházce do přípravných ročníků. Trendem v této oblasti bylo v roce 2008 realizovat přípravné ročníky spíše v rámci speciálních škol než v rámci klasických mateřských a základních škol, a to i přesto, že přípravné ročníky zřizované při MŠ či ZŠ mají vyšší úspěšnost. Pozitivně byly hodnoceny i programy řady neziskových organizací, jejichž činnost se zaměřuje na romské děti v předškolním věku ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a vyplňují v řadě lokalit prázdné místo v systému včasné péče. Kladně byla například hodnocena činnost *Střediska integrace menšin*, které nabízí řadu aktivit cílených na znevýhodněné rodiny s předškolními dětmi a zároveň i metodické vedení nestátních neziskových organizací, které působí v této oblasti. Organizace se zaměřují zejména na poradenství a práci s motivací rodičů, dále na rozvoj jejich kompetencí k přípravě svých dětí na vstup do školní docházky v přirozeném domácím prostředí. Řada poskytovatelů nabízí i alternativu klasických mateřských škol, kam mohou děti ze sociálně vyloučených lokalit pravidelně docházet.

Ve zprávách hejtmanů je dále zmiňováno několik strukturálních bariér, které dětem brání využívat předškolní vzdělávání. Jedná se o nedostatečnou kapacitu mateřských škol, špatnou dopravní obslužnost v některých vyloučených lokalitách, finanční náročnost docházky do školky, kdy rodiče musí hradit nejen dopravu, ale např. i stravné a další pomůcky, dále nedostupnost sítě zařízení včasné péče. Zmiňována byla i potřeba rozšíření sítě zařízení včasné péče v jednotlivých regionech. Někde je tato potřeba zakomponována i do střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.

T a b u l k a č.6 Počet přípravných ročníků v jednotlivých krajích<sup>14</sup>

Kraj	Počet přípravných ročníků	Počet žáků, kteří je navštěvují
Hlavní město Praha	8 tříd	440 žáků
Jihočeský kraj	4 třídy	42 žáků
Jihomoravský kraj	8 tříd	65 žáků
Karlovarský kraj	20 tříd	241 žáků
Královehradecký kraj	6 tříd	67 žáků
Liberecký kraj	5 tříd	60 žáků
Moravskoslezský kraj	27 tříd	292 žáků
Olomoucký kraj	9 tříd	89 žáků
Pardubický kraj	1 třída	30 žáků
Plzeňský kraj	2 třídy	27 žáků
Středočeský kraj	4 třídy	48 žáků
Ústecký kraj	58 tříd	662 žáků
Vysočina	3 třídy	38 žáků
Zlínský kraj	2 třídy	19 žáků
<b>Celkem</b>	<b>157 tříd</b>	<b>2 120 žáků</b>

### 3.2.2 Základní vzdělávání

Za účelem zmapování situace romských žáků v českém vzdělávacím systému byl v září roku 2008 zahájen již zmíněný výzkumný projekt s názvem *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit*<sup>15</sup> v rámci veřejné zakázky MŠMT *Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí*. Cílem výzkumu bylo předložit komplexní obraz vzdělanostních trajektorií a šancí romských žáků a žákyň pocházejících ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a studujících na různých typech základních škol, a to prostřednictvím srovnání s trajektoriemi a šancemi jejich neromských spolužaček a spolužáků, kteří navštěvují stejné školy. Výzkum ukázal, že na úrovni základních škol existuje poměrně diferencovaný obraz vzdělanostních drah dětí i aktivit škol a zaměřoval se na následující témata:

<sup>14</sup>Tabulka byla vytvořena na základě informací podaných krajskými hejtmány ke Zprávě o stavu romských komunit za rok 2008.

<sup>15</sup>Realizátoři výzkumu se zaměřili na školy, do nichž docházejí děti ze 310 vyloučených lokalit, které identifikovala *Mapa sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacita subjektů působících v této oblasti* (MPSV, 2006). Celkem identifikovali v rámci sociálně vyloučených lokalit 396 škol, kompletní data se podařilo získat od 99 z nich. Na 99 škol, které tvoří popisovaný výběrový soubor, chodilo ve školním roce 2007/2008. Celkem 28 723 dětí, z nichž bylo odhadem 18 procent romských, tj. 5 052. V základních školách hlavního vzdělávacího proudu sledovali realizátoři anonymizovaná data za žákyně/žáky, kteří na ně nastoupili před třemi, pěti, respektive osmi lety (tj. ve školních letech 2000/2001, 2003/2004 a 2005/2006). Ve specializovaných základních školách pracovali s daty týkajícími se dětí, které v době výzkumu (na konci školního roku 2007/2008) ukončily třetí, páté, respektive osmé třídy. Výzkumu se účastnilo 8 462 žáků/žákyň, kdy ve výzkumném souboru bylo 31,3 % s ukončenou třetí třídou, 33,3% s pátou třídou a 35,4% s osmou třídou. Výrazná většina dětí (86%) navštěvovala školy hlavního vzdělávacího proudu. V analýze je 48,2 % dívek a 51,8 % chlapců. Romské děti tvořily přibližně pětinu souboru (21%), kdy se podařilo získat data od 1 800 romských žáků a žákyň. „Etnická“ identifikace byla provedena na základě určení vyučujícím, tj. externí identifikací. Plná verze závěrečné zprávy výzkumu je dostupná na internetových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (<http://www.msmt.cz/pro-novinare/jake-jsou-vzdelanostni-sance-deti-ze-socialne-znevychodnujiciho>).

- Popis a analýza hlavních charakteristik vybraných škol a jejich prostřednictvím reprezentativní analýza informací o souboru základních škol, které působí v okolí vyloučených lokalit z hlediska typu školy, složení dětí, vývoje odchodů a příchodů žákyň a žáků.
- Základní charakteristiky vzdělanostních drah žákyň a žáků identifikovaných jejich školními výsledky na prvním a druhém stupni.
- Informace učitelek a učitelů o těchto žákyních/žácích, o jejich výkonnosti, zázemí, aktivitě a spolupráci jejich rodičů se školou.
- Názory ředitelky a ředitele škol na vzdělávání romských dětí.
- Názory romských chlapců a dívek na roli vzdělávání, jejich profesní a další aspirace a vzory, to vše ve srovnání s jejich neromskými spolužačkami a spolužáky.
- Základní dostupné mimoškolní podpůrné vzdělávací programy, vesměs činnost nestátních neziskových organizací, které mají děti v okolí školy k dispozici.

Podle studie se kořeny vzdělanostních nerovností dají rozčlenit do dvou hlavních oblastí. Příčiny je třeba hledat jak v rodinách a jejich klimatu, tak ve škole jako instituci. Do školního výkonu dětí se tak promítá, v jakém prostředí vyrostly a s jakou sadou norem se v něm setkávají (materiální zázemí, postavení role vzdělání na žebříčku hodnot, sociální a symbolický kapitál), i to, jak se k nim chová škola jako instituce, zda vhodně zvládá, podporuje a rozvíjí heterogenitu jejich postojů a potřeb (škola jakožto instituce může znevýhodnění, které si děti přinášejí z rodin, posilovat či naopak oslabovat). V českém systému ale dlouhodobě chybí mechanismy, které by rozdíl v domácím zázemí zmírňovaly.

Výzkum potvrdil hypotézu o existenci vzdělanostních nerovností mezi romskými a ostatními dětmi, které dochází do škol v okolí sociálně vyloučených lokalit. Zatímco v průměru v majoritní populaci ve sledovaných školách v případě dívek odejde (propadne či přestoupí na specializovanou ZŠ) z původní třídy zhruba jedna z dvaceti, které nastoupily do první třídy, a v případě chlapců jeden z deseti, mezi romskými dětmi jich opustí svou třídu přibližně polovina. Horší situace je u chlapců než u dívek. Šance romských žáků ukončit základní školu se svými vrstevníky, s kterými ji začali, je přibližně poloviční.

Společně pro všechny školy bylo zhoršení výkonnosti romských žákyň/žáků na druhém stupni základní školy, a to bez ohledu na míru koncentrace romských žáků. Na druhém stupni se také na výsledku romských dětí podepisuje fakt, že často chybí ve škole. Absence romských dětí jsou oproti jejich ostatním vrstevníkům téměř trojnásobné. Zatímco na prvním stupni lze rostoucí absence přikládat na vrub podmínkám života v sociálně vyloučeném prostředí a v důsledku toho relativně vyšší nemocnosti, na stupni druhém již ve větší míře indikují vztah ke škole a výuce.

Je patrné, že právě v období, kdy by žákyně/žáci měli svou výkonnost spíše zvyšovat vzhledem na nároky a šance úspěšně přejít na střední školu, se jejich výkonnost zhoršuje. Byť většina romských žáků má výrazně větší problémy s docházkou a učivem než jejich ostatní vrstevníci, existuje zde však i menšina těch, jež mají šance k přechodu na střední školu i gymnázium. Šance těchto dětí je třeba posilovat. V současnosti však dětem chybí byť jen dostatečné aspirace pro takový krok. Pokud je pravdivý názor vedení základních škol, že hlavní příčina poklesu docházky žáků je v rodinném prostředí (motivace, nezaměstnanost, povinnosti, apod.), pak je patrné, že v současnosti nemají základní školy dostatečné prostředky jak k sankčnímu vynucení docházky dětí a zvýšení motivace rodičů, tak k pozitivní motivaci dětí atraktivní výukou nebo větší individualizací práce směrem ke

zvládnání a navštěvování školy. Jinými slovy, školy cítí, že ve své úloze nemají dostatečnou oporu v sociálním a zákonném systému, který by svým sankčním tlakem otevřel prostor k pozitivním školským a vzdělanostním aktivitám. Na druhou stranu nespátřují příliš velkou nutnost měnit svou vlastní výukovou a školní praxi. Na prvním stupni je pro romské děti český jazyk výrazně obtížnější než matematika, na druhém stupni se pak průměry z obou předmětů k sobě přibližují (průměrný prospěch z matematiky je dokonce horší než z českého jazyka).

Ve výzkumu se podařilo prokázat efekt hlavních integračních nástrojů na školní úspěšnost dětí. Romské děti, které docházely do mateřské školy, jsou ve svých vzdělávacích drahách jednoznačně úspěšnější. Problémem však je to, že mateřské školy navštěvuje stále jen menšinový podíl romských dětí, přibližně dvě pětiny. Vliv přípravných ročníků na zlepšení vzdělanostních šancí není tak silný jako v případě mateřských škol, oproti nim se projevuje pouze na začátku vzdělávací dráhy dětí. Postupně se pak romské děti, jež absolvovaly přípravný ročník, přibližují svým romským vrstevníkům, kteří přípravným ročníkem neprošli. Mateřské školy či přípravné ročníky (rodiče vesměs volí jednu, nebo druhou variantu) využívá celkově přibližně 48 % romských dětí. Nebo – li, přibližně 52% romských dětí je bez předškolní přípravy. Na počátku vzdělávací kariéry má vliv, zda dítě dochází do školy, ve které působí pedagogický asistent. Zatímco ve třídách bez asistenta přečká v původní třídě na školách hlavního vzdělávacího proudu do třetí třídy 6,5 romských žáků z desítky, ve třídách, kde asistent působí, je to v průměru 7,5. Na druhou stranu se nepodařilo prokázat, že by asistent měl výrazný vliv na snižování absencí.

V mnoha oblastech existují významné rozdíly mezi základními školami hlavního vzdělávacího proudu klasifikovanými podle podílu romských dětí na celkovém počtu žákyň/žáků na škole. Obecně lze říci, že čím větší je zastoupení dětí ze sociálně vyloučeného prostředí na škole, tím je pedagogická práce náročnější na individuální přístup a intenzivní budování vztahu škola dítě-rodina. Výzkum prokázal, že pro romské děti, které se vzdělávají na školách se středním (tj. 21 – 50% romských žáků) či s většinovým podílem romských žáků (tj. více než 50% romských žáků), je komplikovanější pokračovat ve vzdělávání na gymnáziu a další obory zakončené maturitní zkouškou.

Role školy při motivaci dětí k dalšímu studiu a zvyšování profesních aspirací zůstává pod potřebnou úrovní, na které by měla být. Nízká pozornost profesní motivaci a povzbuzování aspirací žákyň/žáků je zřejmě jednou z příčin toho, proč romské děti zůstávají uzavřené v rámci sociálně vyloučených poměrů svých převážně nezaměstnaných rodičů<sup>16</sup>.

Zprávy hejtmanů krajů se rovněž zmiňovaly o segregaci romských žáků a o existenci spádových romských škol s vysokým podílem romských dětí v regionu, které mají nedostatek příležitostí být v kontaktu s žáky z majoritního prostředí. Nejčastěji se tak stává v lokalitách obývanými Romy. Tyto školy se díky své otevřenosti k romským žákům nebo lokalizaci staly postupně plně romskými, kam rodiče neromských žáků své děti prakticky nepošílají. Segregace tedy probíhá nejen na základě sociálního znevýhodnění, ale částečně i v závislosti na lokálních specifikách. Některé ze škol posilují segregaci navíc i tím, že romské žáky v rámci ročníku umisťují do stejné třídy a segregují je tak od ostatních stejně starých spolužáků. Tento trend je bohužel podporován samotnými romskými rodiči, kteří

---

<sup>16</sup>viz Závěrečná zpráva z výzkumného projektu MŠMT „Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit“, Praha 2009, s. 65 – 67.

preferují možnost vzdělávat své děti v prostředí méně konfrontačním, diskriminačním a náročným na domácí přípravu než je prostředí základních škol hlavního vzdělávacího proudu.

Jako příklad dobré praxe a desegregačního přístupu místní samosprávy lze uvést fungování *Základní školy Boženy Němcové v Přerově*, kde v posledních 5 letech postupně docházelo k odlivu neromských žáků. V roce 2007 Městský úřad Přerov vyčlenil finanční prostředky z vlastního rozpočtu na zřízení funkce speciálního pedagoga, školního psychologa, koordinátora volnočasových aktivit a logopeda v této škole s cílem zastavit odchody neromských žáků ze školy. Do desegregačních aktivit města se zapojila i pobočka *Střediska integrace menšin*. Projednáno bylo zejména další směřování školy, byla řešena nabídka kariérového poradenství, s třídními učiteli nižších ročníků byly konzultovány výukové obtíže, podezření na šikanu a problematické vztahy v kolektivu. Zvláště intenzivní byla spolupráce s asistenty pedagoga, speciálním pedagogem a učitelkou přípravného ročníku, jejímž tématem bylo metodické vedení práce s dětmi v oblasti rozvoje řeči. Probíhala setkávání s asistenty a učiteli přímo na škole v podobě užší skupinky, což umožnilo řešení aktuálních problémů a potřeb. Základní škola byla zahrnuta i do *Integrovaného plánu rozvoje města*, v rámci něhož byl zpracován návrh projektu s názvem „Přeměna ZŠ Boženy Němcové na komunitní vzdělávací centrum“, na něj by bylo možno získat finanční prostředky z OPVK 1.2. Rovné příležitosti dětí a žáků. Cílem projektu je zkvalitnění výuky se zvýrazněním integračních prvků, zavedení speciálních vzdělávacích služeb, podpora primárního vzdělání vycházející z inovovaných metodických pomůcek zaměřených na uplatňování principu rovných příležitostí a specifická podpora volnočasových aktivit. Škola by se díky vybavení počítačovou technikou, didaktickými a multimediálními pomůckami mohla stát i vzdělávací základnou a příkladem dobré praxe pro ostatní školy.

Další cestou jak usnadnit vstup a zejména udržitelnost romských dětí v hlavním vzdělávacím proudu je *program asistenta pedagoga*, kteří působí na mateřských, základních i středních školách. Program je financován z rozvojového programu MŠMT *Financování asistenta pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním pro rok 2008*. Někteří hejtmani krajů ve svých zprávách zmiňovali komplikace s financováním programu, kdy došlo k opoždění při zasílání dotací. Dalším problémem byla personální nestabilita na pracovních pozicích asistentů pedagoga, která je podporována i tím, že jsou s nimi smlouvy uzavírány na dobu určitou díky neexistenci víceletého financování. Jiní koordinátoři zmiňovali chybějící metodické vedení a absenci kontinuálního vzdělávání asistentů. Kromě toho byl zmiňovaný i nedostatečný počet asistentů, kterých by s ohledem na počet dětí ze sociokulturního prostředí mělo být více. Působení asistentů na školách bylo hodnoceno hejtmany a krajskými koordinátory pozitivně. Nejčastěji se zmiňovali o jejich pozitivním vlivu na školní docházku dětí, snížení počtu neomluvených hodin, zlepšení školního prospěchu žáků a snížení výskytu výchovných i kázeňských problémů ve třídách, kde působili. Díky nim také došlo v mnoha případech i ke zlepšení spolupráce rodičů se školou, kdy asistenti pedagoga působili jako prostředníci a facilitátoři komunikace mezi oběma subjekty. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy podpořilo v roce 2008 400 asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním a v roce 2009 bylo podáno 430 žádostí o tuto dotaci.

Tabulka č. 7 Počet asistentů pedagoga v jednotlivých krajích<sup>17</sup>

Kraj	Počet asistentů pedagoga v krajích	Schválená výše dotace na rok 2008
Hlavní město Praha	18	1857676
Středočeský kraj	39	6526009
Ústecký kraj	78	14442352
Jihočeský kraj	13	2480924
Karlovarský kraj	16	3045563
Královehradecký kraj	18	3397192
Liberecký kraj	19	3726757
Pardubický kraj	8	3931337
Plzeňský kraj	39	1634902
Kraj Vysočina	10	1741990
Jihomoravský kraj	40	6841090
Moravskoslezský kraj	75	14451866
Olomoucký kraj	45	8175086
Zlínský kraj	13	2266288
církevní školy	X	3350569
dětské domovy	X	689338
Celkem	X	78558939

V některých krajích byly v roce 2008 realizovány kurzy pro získání základního vzdělání pro dospělé, kteří nedokončili základní vzdělávání. Tyto kurzy mohou základní a střední školy realizovat v souladu s § 55 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném i jiném vzdělání, ve znění pozdějších předpisů, po projednání se zřizovatelem a krajským úřadem. Zájemci o kurz se kontaktují s ředitelem školy, který posléze projedná věc se zřizovatelem a krajským úřadem. V souladu s § 4 b) zákona č. 273/2001 Sb. ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, není možné zjistit, zda účastníci kurzů pro získání základního vzdělání jsou Romové, nicméně poskytovatelé sociálních služeb potvrzují jejich zájem o tento program.

V Jihomoravském kraji probíhaly v roce 2008 pod záštitou krajské koordinátorky společné porady ředitelů škol s multikulturním zaměřením formou pravidelných pracovních porad, kde si ředitelé a další zástupci škol vyměňovali praktické zkušenosti, příklady dobré praxe a metodické postupy. V školním roce 2007/ 2008 byly uspořádány 4 metodické porady s řediteli škol. Tyto porady vnímáme jako příklad dobré praxe a doporučujeme jejich realizaci i v ostatních krajích.

Další podpůrné aktivity ve prospěch žáků základních škol poskytuje řada neziskových organizací, které jim nabízejí programy jako je doučování, vzdělávací a rozvojové volnočasové aktivity. Velmi důležitou činností je profesní poradenství žákům posledních

<sup>17</sup>Tabulka byla vytvořena na základě Informací ke Zprávě o stavu romských komunit v ČR za rok 2008 od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a ze zpráv krajských hejtmanů.

ročníků základních škol, které jim pomáhá rozhodnout se o svém profesním uplatnění a o způsobu přípravy na něj, dále posiluje jejich orientaci v nabídce studijních oborů a vzdělávacích institucí, které je poskytují. Někteří poskytovatelé nabízejí žákům i přípravu na přijímací zkoušky, čímž zvyšují jejich šance přejít ze základní školy do systému sekundárního vzdělávání. Většina těchto programů byla financována zejména z Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů a Iniciativy společenství Equal. Finanční podporu jim v řadě regionů poskytují i krajské úřady a místní samospráva.

V roce 2009 plánuje MŠMT realizaci nového programu „*Na podporu škol, které realizují inkluzivní vzdělávání dětí a žáků se sociokulturním znevýhodněním*“. Jeho účelem je navýšit v roce 2009 prostředky určené na posílení úrovně nenárokových složek platů a motivačních složek mezd (dále jen „motivační složky platu a mezd“) pedagogických pracovníků v souvislosti se vzděláváním dětí a žáků se sociálním znevýhodněním. Prostřednictvím programu by mělo dojít k odměňování pracovníků dosahujících dlouhodobě kvalitních výsledků pedagogické práce v oblasti inkluzivního vzdělávání dětí a žáků se sociálním znevýhodněním, a to bez ohledu na počet let pedagogické praxe. Cílovými školami jsou mateřské školy, které pracují s dětmi se sociálním znevýhodněním a vzdělávají více než 10 % sociálně znevýhodněných dětí. Druhou cílovou skupinou jsou základní školy, které vzdělávají podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání nebo Vzdělávacího programu základní nebo obecná škola (s výjimkou RVP ZV pro děti s lehkým mentálním postižením), vzdělávají více než 40 % sociálně znevýhodněných žáků a prokazatelně realizují podpůrná opatření pro sociálně znevýhodněné žáky, a to minimálně v horizontu tří let. Podmínkou pro poskytnutí dotací základním školám je realizace minimálně tří inkluzivních opatření, jejichž seznam je přesně vymezen.

### **3.2.3 Sekundární vzdělávání**

Díky individuálním a strukturálním bariérám v systému vzdělávání není pro romské žáky i žákyňe snadné přejít ze základní školy do systému sekundárního a posléze terciárního vzdělávání. Řada základních škol sice realizuje účinná integrační opatření jako např. zřízení funkce asistenta pedagoga, nicméně je stále příliš nízký počet žáků a žákyň, kteří se rozhodli pokračovat ve studiu k přípravě na budoucí povolání. V českém vzdělávacím systému je bohužel nedostatek programů, prostřednictvím nichž je možné motivovat romskou mládež k pokračování ve studiu a nabídnout jim podporu při přípravě na další vzdělávání.

Příkladem dobré praxe byl v roce 2008 ojedinělý projekt „**Propos**“ v Olomouckém kraji, který byl financován z Evropského sociálního fondu, jehož cílem bylo připravit žáky na studium, zejména žáky pocházející ze zařízení institucionální výchovy, testovat podporu středoškolského vzdělávání studentů, vytvořit metodickou podporu pro úpravy vzdělávání a vedení jednotlivých studentů. Do projektu bylo zapojeno Odborné učiliště a Praktická škola, Lipová a Střední škola technická v Přerově. Cílovou skupinou byly děti umístěné v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, etnické menšiny včetně migrantů, osoby předčasně ukončující vzdělávací systém. Pedagogicko psychologická podpora byla realizována následujícími formami:

1. Úprava a inovace vybraných vzdělávacích standardů programů středoškolského studia.

2. Úprava strategií učení u žáků denního i dálkového studia (se zřetelem k získání dovednosti k celoživotnímu učení a vytvoření schopnosti k samostatné přípravě na studium).
3. Vytvoření metodické podpory žákům (individuální konzultace, vzdělávací kurzy).
4. Vytvoření metodické podpory učitelům (modelové adaptační programy, vzdělávací programy).

Sociální podpora byla realizována formou hrazení ubytování, cestovného a stravného. Konkrétně byly realizovány aktivity jako doplňkové kurzy, individuální pedagogické konzultace, studijní soustředění před závěrečnými zkouškami, konzultační a poradenská činnost, testy na „nečisto“ jsou možností vyzkoušet si úroveň svých znalostí a měly by taktéž napomoci snížit počet „útěků“ před závěrečnými zkouškami/maturitami, adaptační pobyt: (za spolupráce vyučujících, psychologů a pedagogů před nástupem do prvního ročníku), nadstandardní služby školy (kopírování studijních materiálů, tisk vlastních seminárních prací apod.), a další akce podporující multikulturní výchovu a rozvoj počítačové i studijní gramotnosti.

Významným faktorem, který znemožňuje sociálně vyloučeným žákům pokračování ve studiu je finanční situace rodiny. Účinným nástrojem, který zmírňuje finanční náročnost studia je program Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy *Podpora romských studentů středních škol*, který administrují v regionech jednotlivé krajské úřady (více informací k programu je v kapitole 2.3 Zprávy). Ze zpráv hejtmanů vyplývá, že tento nástroj není vnímán koordinátory, romskými poradci i pedagogy jako efektivní, protože je administrativně náročný, finanční prostředky přicházejí školám ve velkém časovém odstupu po vyhlášení výsledků žádostí, kdy v některých případech již děti školu nenavštěvují. Zároveň koordinátoři doporučují provedení analýzy dopadu programu z hlediska motivačního faktoru, a to např. zjištěním, kolik podpořených studentů ukončí vzdělání na střední škole. Velká část dotací se v roce 2008 vrátila zpět do státního rozpočtu.

### 3.2.4 Terciární vzdělávání

V této oblasti bohužel nedošlo oproti minulému roku ke změně, v roce 2008 stále přetrvával nízký počet romských studentů vyšších odborných a vysokých škol. Kladně lze hodnotit činnost řady neziskových organizací zaměřenou na podporu romských studentů při přechodu na vysokou školu.

V několika regionech realizovalo o. s. Slovo 21 projekt „*Dža dureder/pokračuj*“. Projekt trvá od března 2008 do července 2009 a navazuje na předchozí úspěšné projekty *Příprava romských středoškoláků na vysoké školy* a program „*Pale o Vudar – Otevřít dveře*“. Cílem projektu bylo umožnit zájemcům o studium vysokých škol z řad Romů kvalitní přípravu a přispět ke zvýšení úspěšnosti u přijímacího řízení. V roce 2008 v souvislosti s tímto projektem vznikla i publikace „*Dža Dureder – Pokračuj, příručka pro lepší orientaci uchazečů o přijetí na vysoké školy*“, která si klade za cíl zodpovědět základní otázky každého, kdo uvažuje o studiu vysoké školy. Autorkou brožurky je Jiřina Šiklová. V současnosti probíhají jako další aktivita projektu přípravné kurzy na VŠ v Praze, Plzni, v Ústí nad Labem, v Olomouci, v Ostravě a v Táboře pro romské středoškoláky, kteří chtějí dále pokračovat ve studiu.



Občanské sdružení Athinganoi v roce 2008 ukončilo projekt „Romaverzitas“ podpořený z programu JPD 3, který se zaměřoval na vzdělávací aktivity, nabízel kurzy počítače a angličtiny, zejména pak tutoring studentům a studentkám středních i vysokých škol v Praze. Athinganoi také nadále administrovalo stipendijní program Romského vzdělávacího fondu „Romské pamětní stipendium“, o který si studenti denního studia vysokých škol mohli zažádat.

Vysoké školy měly v roce 2008 možnost požádat o poskytnutí dotace na podporu sociálně znevýhodněných studentů ze státního rozpočtu na řadu aktivit, které ulehčí studium studentům ze znevýhodněných sociálních skupin (a to včetně studentů z řad příslušníků národnostních menšin a studentů hlásících k romské národnosti). Vysokým školám soukromým byla v roce 2008 v rámci tohoto programu poskytnuta dotace ve výši 3.739.000 Kč, veřejným vysokým školám dotace ve výši 113.341 tis. Kč na sociální stipendia. Délka vyplácení stipendia byla různá v rozsahu 1 až 10 měsíců. V rámci programu bylo možné požádat např.:

- o dotaci na pořízení učebnic, studijní literatury, učebních pomůcek pro své knihovny (a tyto pak půjčovat přednostně sociálně znevýhodněným studentům, kteří si je koupit nemohou);
- o dotaci na posílení stipendií, přiznávaných vysokou školou v souladu se stipendijním řádem v případě tíživé sociální situace (jednorázově i opakovaně);
- o dotaci na studijní, sociální, psychologické aj. poradenství těmto studentům;
- o dotaci na ochranné pomůcky, zakoupené pro vysokou školu a zapůjčované těmto studentům.

### 3.2.5 Celoživotní vzdělávání

Jednou z klíčových oblastí v systému vzdělávání Romů je celoživotní vzdělávání, které by mohlo být účinným prostředkem ke zvýšení zaměstnatelnosti Romů a tím i k celkovému zlepšení jejich pozice na trhu práce. Částečně se touto oblastí zabýval výzkum Světové banky, který byl realizován v ČR v roce 2008. Experti Světové banky zvolili jako prioritní oblast ve vzdělávání dospělých Romů rozvoj klíčových kompetencí a funkční gramotnosti. Z této potřeby by měly vycházet i instituce nabízející vzdělávací aktivity, bohužel takto zaměřených vzdělávacích programů je v ČR nedostatek.

Přístup sociálně vyloučených Romů a Romek k celoživotnímu vzdělávání je komplikovaný řadou bariér a limitů, které jim brání aktivně se zapojit do procesu celoživotního učení. Jedním z limitů je nedostatečná motivace k dalšímu vzdělávání po skončení povinné školní docházky. Ze zkušeností poskytovatelů vzdělávacích aktivit pro dospělé Romy a Romky vyplývá, že spíše preferují prakticky zaměřené kurzy v etnický homogenní skupině a pociťují nedůvěru v subjekty, které nabízejí vzdělávání širokému okruhu účastníků, protože uvnitř takové skupiny prožívají větší obavy z neúspěchu a z předsudečného jednání. Výrazným motivačním prvkem osobního rozvoje Romů a Romek je přítomnost pozitivních vzorů v komunitě, tedy vzdělaných Romů a Romek, kterým vyšší úroveň vzdělání přinesla kvalitní pracovní uplatnění a posílení sociální pozice ve společnosti.

Nejvíce bariér v procesu celoživotního učení musí překonávat romské ženy, které jsou často z důvodu mateřství na dlouhou dobu odtrženy od účasti na pracovním trhu. Zásadní roli v tomto ohledu hrají kulturní faktory, kdy jsou romské ženy spojovány s tradiční

pečovatelskou rolí v rodině. Náročnost péče o zpravidla vícečlennou rodinu jim znemožňuje investovat energii navíc do svého osobního rozvoje. Jako příklad dobré praxe v této oblasti vnímáme působení Romské ženské skupiny Manushe, která byla založena v roce 2000 v rámci občanského sdružení Slovo 21. Skupina sdružuje více než 170 romských žen i mužů bez rozdílu věku nebo vzdělání z celé České republiky. Ženská romská skupina Manushe je od roku 2005 členskou organizací České ženské lobby a Evropské ženské lobby. Formou různých aktivit směřovaných převážně na romské ženy naplňuje cíle, které byly při zrodu vytyčeny<sup>18</sup>:

- vzdělaná, nezávislá, emancipovaná a sebevědomá romská žena, schopná vyjádřit své potřeby a požadavky a bojovat za ně;
- aktivní zapojení romských žen a dívek do společnosti;
- zvyšování sebevědomí romských žen a dívek;
- vzdělávání;
- úspěšné skloubení tradic a emancipace v romské komunitě;
- zlepšování postavení romských žen na trhu práce.

V mnoha sociálně vyloučených lokalitách chybí nabídka adekvátního vzdělávání pro dospělé, která by respektovala nejen potřeby trhu práce, ale i potřeby a preference místní romské komunity. Problémem i je nedostatečná spolupráce úřadů práce s kvalifikovanými a zkušenými poskytovateli vzdělávacích aktivit z neziskového a soukromého sektoru, kteří se zaměřují právě na tuto cílovou skupinu.

V Praze realizovalo občanské sdružení Slovo 21 program *Podpora Romů v Praze v oblasti vzdělávání a zaměstnávání*<sup>19</sup>, který skončil v roce 2008. Slovo 21 bylo žadatelem, zároveň i příjemcem podpory a koordinátorem celého národního i mezinárodního partnerství. Jednalo se o dlouhodobý projekt zaměřený na celoživotní vzdělávání a zaměstnávání Romů žijících v Praze. Jeho hlavním cílem bylo vytvořit fungující inovativní model, jehož výsledkem by bylo lepší postavení a uplatnění Romů na trhu práce. Pro pražské Romy zajišťovalo v rámci projektu realizaci těchto programů:

- bezplatné přípravné kurzy na střední školy pro romské žáky
- bezplatné přípravné kurzy na vysoké školy pro romské studenty
- kurzy anglického jazyka
- kurzy počítačů
- motivační kurzy pro nezaměstnané romské ženy a ženy na mateřské dovolené

Tyto aktivity byly realizovány v partnerství s Hlavním městem Praha, občanským sdružením Romea, Základní školou Havlíčkovo náměstí v Praze 3 a s Městskou částí Praha 3. Projekt byl finančně podpořen Programem Iniciativy Společenství EQUAL a účastnilo se ho 1980 pražských Romů, z nichž 824 absolvovalo vzdělávací a rekvalifikační kurzy, 216 (z toho 120 žen) získalo díky projektu zaměstnání, 11 osob (z toho 8 žen) si založilo živnost a 85 Romů studuje nebo pokračuje na střední nebo vysoké škole.

V následujícím období mají vzdělavatelé v této oblasti příležitost k rozšíření nabídky vzdělávacích aktivit prostřednictvím Evropského sociálního fondu. V současnosti jsou pro

---

<sup>18</sup>Zdroj webové stránky o. s. Slovo 21 <http://www.slovo21.cz/index.php?id=manushe>.

<sup>19</sup>Podrobné informace o tomto projektu, partnerech a aktivitách jsou k dispozici na internetovém portálu Romea.cz (<http://equal.romea.cz>). Celý název projektu zní, „Podpora celoživotního učení a postupů umožňujících zaměstnávání osob ze znevýhodněných a diskriminovaných skupin na trhu práce v oblastech Cíle 3“ (zdroj <http://www.slovo21.cz/index.php?id=equal>).

ně aktuální výzvy v rámci *Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost*, který je zaměřený na snižování nezaměstnanosti prostřednictvím aktivní politiky na trhu práce, profesního vzdělávání a dále na začleňování sociálně vyloučených obyvatel zpět do společnosti.

### 3.3 Zaměstnanost

Vzdělání a celoživotní rozvoj je základním předpokladem pro úspěšné pracovní uplatnění znevýhodněných Romů a Romek. Vláda ČR vnímá uplatnění sociálně vyloučených Romů na trhu práce jako základní předpoklad zlepšení jejich socioekonomického postavení ve společnosti. Služby v oblasti zaměstnanosti poskytují úřady práce řízené resortem Ministerstva práce a sociálních věcí. Díky štědré finanční podpoře z Evropského sociálního fondu navíc působí v České republice celá řada poskytovatelů specifických služeb zaměstnanosti. Opatření v oblasti zaměstnanosti vycházejí ze strategických dokumentů, např. z Národního akčního plánu sociálního začleňování 2008 - 2010, z Lisabonské strategie a Národního programu reforem pro období 2008 - 2011<sup>20</sup>.

#### 3.3.1 Situace znevýhodněných Romů na trhu práce v roce 2008

V úvodu kapitoly je nutné upozornit na absenci dat týkajících se specifické míry nezaměstnanosti Romů a dopadu programů aktivní politiky zaměstnanosti na jejich situaci na trhu práce, protože úřady práce v ČR v souladu se zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin (§ 4, odst. 2) nevedou evidenci příslušníků národnostních menšin a nevyvíjejí ve vztahu k nim ani žádnou cílenou aktivizační politiku.

Nezaměstnanost přináší Romům chudobu a vyloučení z mnoha oblastí jejich života (např. z kvalitního bydlení, vzdělání, z aktivního trávení volného času, atd.). Na druhou stranu představuje pro stát velké ekonomické ztráty spojené s chybějícími daňovými příjmy a s vyššími výdaji na sociální dávky, dále ztráty lidského kapitálu, který není využit ve prospěch produktivity. Experti Světové banky a CERGE-E<sup>21</sup> se pokusili odhalit spodní hranici finančních a ekonomických nákladů sociální exkluze Romů a uvádějí, že díky ní dosáhla v roce 2008 ztráta v oblasti produktivity výše 9,7 mld. Kč (365 mil. €)<sup>22</sup>. Dále uvádějí, že je situace sociálně vyloučených Romů na trhu práce v ČR horší ve srovnání s českými spoluobčany. Charakteristická je v této cílové skupině zejména výrazně vyšší nezaměstnanost a nižší participace na trhu práce.

<sup>20</sup>Národní program reforem pro období 2008 - 2011 je v plné verzi dostupný na internetových stránkách <http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/member-states-2008-2010-reports/NARODNI%20PROGRAM%20REFOREM%202008-2010%20FINAL.pdf>

<sup>21</sup>Bodewing Christian a Hromádková Eva. *Sociální exkluze Romů – ekonomická ztráta České republiky*. Praha, 2008.

<sup>22</sup>Tyto odhady předpokládají, že v neidentifikovaných marginalizovaných oblastech žije 50 tisíc vyloučených Romů, přičemž odhady se pohybují na dolní hranici, protože vzhledem k omezeným údajům neobsahují jiné náklady než ty, které souvisí s účastí na trhu práce.

T a b u l k a č. 8 Ukazatele postavení na pracovním trhu: Romové <sup>a)</sup> oproti celostátnímu průměru

	Míra nezaměstnanosti		Poměrná účast v pracovních silách		Poměr zaměstnanosti k počtu obyvatel	
	Romové	ČR	Romové	ČR	Romové	ČR
<b>Populace v produktivním věku b)</b>	11,7	5,4	44,2	69,9	39,1	66,1
<i>Pohlaví</i>						
<b>Muži</b>	10,3	4,3	61,3	78,1	55,0	74,8
<b>Ženy</b>	14,0	6,8	30,5	61,5	26,3	57,3
<i>Věk</i>						
<b>15 – 24 (mládež)</b>	24,7	10,7	42,4	31,9	31,9	28,5
<b>25 – 54 (nejproduktivnější věk)</b>	7,8	4,8	44,2	87,8	40,7	83,5
<b>55 – 64 (starší)</b>	15,2	4,6	50,0	48,2	42,4	46,0
<b>a) Romové ve vyloučených komunitách, které spadají do rámce Šetření romských pracovních sil v roce 2008.</b>						
<b>b) 15 – 64</b>						
Poznámka: údaje za ČR jsou z roku 2007, údaje o Romech z května 2008. Zdroj: Šetření romských pracovních sil 2008 a Eurostat; výpočty zaměstnanců Banky <sup>23</sup> .						

Nezaměstnanost Romů měla v první polovině roku 2008 spíše strukturální charakter, posléze však byla ovlivněna i celkovou hospodářskou situací v ČR, zejména v posledním čtvrtletí roku 2008, kdy začala poměry na trhu práce ovlivňovat ekonomická krize. Strukturální charakter nezaměstnanosti vyplývá z nesouladu mezi poptávkou po práci a nabídkou práce, kterou reprezentují zaměstnavatelé. Nesoulad vyplývá z celkového rozvoje technologií, jejichž ovládnutí vyžaduje specifické znalosti a dovednosti, které řada Romů nemá. Na trhu práce se objevuje vysoká konkurence i mezi kvalifikovanými uchazeči o zaměstnání, což opět snižuje šance Romů a Romek s nižší úrovní vzdělání a kvalifikace na získání kvalitního a dobře placeného pracovního místa.

Úspěšnost Romů a Romek ovlivňují diskriminační praktiky a předsudečné jednání ze strany zaměstnavatelů. Velmi časté jsou diskriminační praktiky při výběrových řízeních, přitom poškození Romové nemají zájem jednání zaměstnavatelů formálně řešit, protože očekávají složitý zdlouhavý proces a nepříjemné vyjednávání s diskriminující stranou. Zároveň je v této cílové skupině stále nízká informovanost o postupech, jak se diskriminaci bránit a prostřednictvím jakých institucí jí účinně řešit.

Významným předpokladem ke zvyšování kvalifikace je dostupnost vhodných vzdělávacích aktivit a rekvalifikačních kurzů. Tento předpoklad se podařilo v roce 2008 naplnit v některých regionech nejen díky standardním službám zaměstnanosti úřadů práce, ale i díky aktivitám, které realizovaly neziskové organizace a komerční vzdělavatelé. Řada aktivit byla financována z Evropského sociálního fondu, zejména z Operačního programu rozvoj lidských zdrojů a z Iniciativy společenství Equal. Čerpání finančních prostředků z obou programů bylo ukončeno v polovině roku 2008. V následujícím období byla řada poskytovatelů ohrožena ukončením činnosti z důvodu nedostatku financí, protože zde chyběly návazné dotační programy, v rámci nichž by mohli čerpat finance na udržení služeb. V současnosti mají vzdělavatelé možnost získat finanční prostředky k udržení

<sup>23</sup>Zdroj: výzkumná studie „Česká republika – Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů“, Světová banka, Úřad vlády ČR, Praha 2008, s. 9.

a vytvoření dalších aktivit z Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost 2007 - 2013. Tento dotační program počítá i s oblastí sociálního podnikání, což je jeden z nejučinnějších nástrojů pro posílení zaměstnanosti i zaměstnatelnosti znevýhodněných Romů a Romek.

Mezi znevýhodňující faktory stejně jako u majoritní společnosti patří vysoký věk, kdy se projevuje obecně neochota zaměstnavatelů zaměstnávat starší věkové kategorie zaměstnanců, protože si je spojují s nižší adaptabilitou.

Participaci Romů na trhu práce ovlivňuje i nepříznivý zdravotní stav jako další obecně znevýhodňující faktor na trhu práce, který snižuje průčeschnost romské populace. Horší zdravotní stav znemožňuje řadě Romů pracovat do dosažení důchodového věku. Tento trend jde bohužel proti záměru vládní politiky zvýšit participaci starších osob na trhu práce i proti důchodové reformě, která je ve znamení posouvání věkové hranice odchodu do důchodu a zpřísňování pravidel pro odchod do předčasného důchodu. Pro znevýhodněné Romy a Romky je obtížné splnit podmínky nároku na dávky důchodového pojištění díky opakované nezaměstnanosti a prodávám v účasti na trhu práce. Finanční nestabilita u nich neumožňuje naspořit si na stáří nebo se účastnit systému důchodového připojištění. Ve stáří u nich hrozí chudoba, finanční nejistota a závislost na pomoci ze strany širší rodiny.

Dalším faktorem, který provází většinu dlouhodobě nezaměstnaných osob, je nízká motivace k účasti na trhu práce, která vyplývá z opakovaných neúspěchů a souvisí s odmítavým postojem zaměstnavatelů.

V této cílové skupině je i nízká informovanost o dlouhodobých důsledcích neúčasti v systému sociálního zabezpečení. I když existuje legislativní úprava týkající se nelegální práce a souvisejících sankcí, pověřené instituce v praxi sankce málokdy vůči poskytovatelům nelegální práce uplatňují. Komplikací v hledání zaměstnání jsou i záznamy v trestním rejstříku u některých romských uchazečů o zaměstnání, jež znesnadňují hledání práce i neromským nezaměstnaným.

Demotivaci k participaci na otevřeném trhu práce prohlubuje i vysoká míra zadluženosti, kdy je potenciální příjem z legálního zaměstnání ohrožen exekucí. Dluhy a exekuce znemožňují předluženým Romům založit si bankovní účet a dlouhodobě spořit. Předlužení, vysoké odvody ze mzdy a příležitosti pracovat načerno podporuje tendenci této cílové skupiny k nelegální práci bez kontraktů. Pracovat nelegálně je jednou ze strategií vyloučených Romů jak ochránit rozpočet domácnosti. Chudoba a nízký příjem také omezuje možnost romských zaměstnanců vyjíždět za prací do vzdělanějších lokalit, přitom řada nezaměstnaných a sociálně vyloučených Romů nemá šanci získat práci v místě bydliště, které se vykazuje nefunkčním lokálním trhem práce.

Asi nejvíce ohroženými skupinami v romských komunitách jsou čerství absolventi základních škol a matky po rodičovské dovolené, které se vrací na trh práce po dlouhé době péče o děti. Tyto ženy mají nezdřídka omezené pracovní zkušenosti a nízkou úroveň kvalifikace. Často mají i specifické požadavky na pracovní dobu, které vyplývají z jejich potřeby harmonizovat práci s rodinným životem (projevují se zde preference romských žen pracovat na částečný pracovní úvazek, což bohužel není u nízkokvalifikovaných profesí běžným standardem).

Na zmapování situace Romů na trhu práce v ČR se zaměřil v roce 2008 výzkum Světové banky, který byl realizován ve spolupráci s Kanceláří Rady vlády pro záležitosti

romské komunity a Odborem pro sociální začleňování. Na základě tohoto výzkumu vnikla expertní studie Světové banky s názvem „Česká republika – Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů“. Hlavním důvodem pro její vypracování je záměr vlády zvýšit zaměstnanost dlouhodobě nezaměstnaných Romů a postavit proces jejich sociálního začleňování na exaktním základu ekonomické analýzy a odpovídajících expertních doporučeních. Vedle sběru detailních informací o stavu sociálně vyloučených romských lokalit ve vztahu k trhu práce, se expertní tým zaměřil i na hledání příčin vedoucích k vyloučení Romů z účasti na trhu práce a na fungování současných služeb zaměstnanosti. Tato doporučení by měla být základem pro tvorbu cílených opatření v rámci politiky zaměstnanosti směřující k Romům vyloučeným z účasti na trhu práce<sup>24</sup>.

Studie Světové banky podává aktuální obraz o hloubce a rozsahu bariér na trhu práce, na něž narážejí nikoli všichni Romové v ČR, ale hlavně ti, kteří žijí v sociálně vyloučených romských lokalitách. Jejím tématem je i rozsah poptávky po málo kvalifikovaných povoláních na pracovním trhu v celé ČR a hodnotí pobídky pro hledání zaměstnání, které vyplývají ze systému sociálního zabezpečení. Výzkum se zabýval také připraveností českých úřadů práce poskytnout účinnou podporu znevýhodněným uchazečům o zaměstnání, mezi něž patří i sociálně vyloučení Romové. Podle výsledků průzkumu romské pracovní síly z roku 2008, který prováděla Světová banka a Vláda České republiky, vyplývají tři klíčové dimenze v oblasti zaměstnanosti:

- *Účast Romů v pracovním procesu je nízká* – až 57 % Romů v produktivním věku (starších 15 let) neparticipuje na trhu práce, tzn. buď jsou nezaměstnaní, nebo si zaměstnání nehledají. Podíl Romů je až o 15 procentních bodů nižší než podíl celkové české populace, zejména kvůli podstatně nižšímu podílu romských žen. Hlavním důvodem je znechucení: velká část nezaměstnaných Romů hledání zaměstnání vzdává, jakmile se jejich snaha ukáže marnou.
- *Zaměstnanost Romů je nízká* – zaměstnanost sociálně vyloučených Romů představuje dvě třetiny zaměstnanosti celkové populace v České republice a u žen je toto číslo ještě vyšší.
- *Romové mají nízké mzdy* – průměrná mzda zaměstnaných Romů nepřesahuje 42 % průměrné mzdy v ekonomice.

T a b u l k a č. 9 Porovnání výše finančních odvodů u sociálně vyloučených Romů a české ekonomicky aktivní populace (osob starších 15 let) v roce 2008 (v Kč).

		Podíl na pracovním procesu	Zaměstnanost	Průměrná hrubá mzda a)	Průměrné finanční odvody b)			Průměrná sociální dávka d)
					zdravotní	Sociální pojištění	daň c)	
<b>Romové</b>	Celkem	42.9%	38.6%	<b>10 300</b>	1 392	3 504	-1 750	<b>4 517</b>
*	Muži	61.1%	55.3%	12 330		Celke	<b>3 146</b>	

<sup>24</sup>Výzkum proběhl v roce 2008 ve 12 sociálně vyloučených lokalitách s početnou romskou populací, z nichž šest se nachází v Česku a šest na Moravě (v deseti městech a dvou mikroregionech). Vzorek zkoumaných lokalit byl vybrán ze seznamu sociálně vyloučených lokalit, v nichž působí Agentura pro sociální začleňování. Tyto lokality jsou převážně, nikoli však výhradně obývány Romy, do výzkumu byl tedy zahrnut i omezený počet neromských obyvatel.

						m:		
	Ženy	28.3%	25.2%	8 020				
<b>Češi**</b>	<b>Celkem</b>	<b>58.5%</b>	<b>56.0%</b>	<b>24 604</b>	<b>3 323</b>	<b>8 367</b>	<b>2 035</b>	<b>719</b>
	Muži	68.1%	65.8%	27 489		Celkem:	<b>13725</b>	
	Ženy	49.4%	46.8%	20 684				

Výzkum světové banky hodnotil i kvalitu služeb zaměstnanosti s ohledem na potřeby dlouhodobě nezaměstnaných Romů, kdy experti identifikovali v této oblasti několik závažných nedostatků. Šlo zejména o nízkou provázanost vzdělávacího systému, systému sociálního zabezpečení se službami českých úřadů práce. V ČR je také nedostatek cílených opatření k prevenci budoucí nezaměstnanosti romských dětí a mládeže ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Dále se zmiňují o určité nerovnováze mezi povinnostmi nezaměstnaných uchazečů a poskytovanou podporou v procesu hledání práce. Chybí zde specifické kvalitní programy vedoucí ke zvýšení motivace, kvalifikace a celkové zaměstnatelnosti dlouhodobě nezaměstnaných Romů a Romek se specifickými potřebami, které vyžadují specializované služby. Tyto služby jsou v mnoha regionech poskytovány některými poskytovateli sociálních služeb z řad neziskových organizací. Úřady práce nemají odpovídající prostor a finanční možnosti pro outsourcing těchto služeb, zároveň nemají ani dostatek poradců k tomu, aby tyto služby mohly v potřebném rozsahu zajistit vlastními zdroji.

Závažným problémem je i nízký počet pracovníků úřadu práce v přímé práci s klienty, kteří nemají prostor poskytnout romským uchazečům o zaměstnání poradenství šité na míru jejich potřebám. Nezřídkou pracovníkům chybí potřebné kompetence pro poskytování poradenství a pro motivaci nezaměstnaných, které by si mohli doplnit prostřednictvím vhodného systému celoživotního vzdělávání a metodické podpory, propojené se supervizí. Z praxe vyplývá, že někteří pracovníci přistupují k romským uchazečům předsudečně, uplatňují při práci s nimi stereotypy a jednájí v rozporu s principy dobré správy.

Na základě hlavních zjištění vytvořili experti Světové banky doporučení k tvorbě a k realizaci opatření ke zvýšení zaměstnanosti Romů. Hlavním zjištěním byla skutečnost, že pozice znevýhodněných Romů na trhu práce souvisí s nízkou úrovní jejich dosaženého vzdělání. Nízká vzdělanostní úroveň je důsledkem segregace romských dětí mimo hlavní vzdělávací proud a předčasného ukončení školní docházky. Tento negativní trend přetrvávající z minulosti bude vyžadovat dvojí přístup:

- zpracování efektivních aktivačních politik zaměstnanosti pro dospělé nezaměstnané Romy a Romky
- uplatňování efektivních preventivních opatření vůči mladým Romům s cílem usnadnit jim přístup ke kvalitnímu vzdělání, udržovat úroveň vzdělání a omezovat předčasné ukončení školní docházky.

Hlavní doporučení ze strany expertů Světové banky jsou následující. *Za prvé, úspěšná strategie k vyřešení současné nezaměstnanosti Romů v ČR naznačuje potřebu nového aktivního přístupu v oblasti služeb zaměstnanosti.* Pracovníci úřadů práce by měli věnovat větší pozornost a intenzivnější podporu při hledání práce uchazečům o zaměstnání znevýhodněným na trhu práce. Zkušenosti Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (dále OECD) a Evropské Unie naznačují, že bude nutné vyvážit povinnosti uchazečů o zaměstnání a pobídky k hledání zaměstnání na jedné straně a na druhé straně zvýšit kapacity úřadů práce pro účinnou podporu znevýhodněných uchazečů

o zaměstnání. V rámci prvního kroku vláda ČR již zavedla opatření ke snížení sociálních dávek a zpřísnění podmínek pro neaktivní dlouhodobě nezaměstnané, aby posílila jejich iniciativu při hledání zaměstnání. Studie však argumentuje tím, že vzhledem k velmi nízké poptávce po málo kvalifikovaných nebo nekvalifikovaných pracovnících a k rozsáhlé zadluženosti Romů, která působí jako překážka pro hledání legálního zaměstnání, nebude toto zpřísnění podmínek pro příjemce sociálních dávek stačit k posílení jejich šancí na získání zaměstnání. Toto zpřísnění by mělo být doprovázeno individualizovanou podporou ze strany úřadů práce, poskytovanou kulturně citlivým a důvěryhodným způsobem buď přímo pracovníky ÚP nebo nepřímo na základě smlouvy s kvalifikovaným poskytovatelem služeb (např. s nestátními neziskovými organizacemi). Tyto individualizované aktivační služby by měly být cílené na odstranění bariér, které brání Romům a Romkám participovat na trhu práce. Studie dospívá k závěru, že je zapotřebí dalších reforem ve struktuře a metodice českých úřadů práce za účelem zvýšení jejich schopnosti poskytovat účinnou podporu dlouhodobě nezaměstnaným a znevýhodněným uchazečům o zaměstnání, např. Romům.

*Za druhé, klíčem ke zvýšení šancí Romů na nalezení zaměstnání by měly být programy dotovaného zaměstnání (např. veřejně prospěšné práce nebo společensky účelná pracovní místa) propojené se vzdělávacími programy „druhé šance“ a aktivitami ke zvyšování kvalifikace. Vzhledem k velmi nízké kvalifikační úrovni vyloučených Romů a k nízké poptávce po pracovnících se základním vzděláním zůstanou dotované veřejně prospěšné práce nadále důležitým aktivizačním nástrojem. Tyto programy by měly být provázené i systematickým zvyšováním kvalifikace a účastí nezaměstnaných Romů ve vzdělávacích programech s cílem zvýšit jejich funkční gramotnost a početní dovednosti.*

*Za třetí, prevence budoucí nezaměstnanosti romských dětí a mládeže bude vyžadovat realizaci preventivních programů cílených na zabránění předčasnému odchodu dětí ze vzdělávacího procesu a k posílení jejich kvalifikace. Značná část romské populace v sociálně vyloučených romských lokalitách je mladší 25 let. Je nutné usilovat o překonání nevýhod vyplývajících z nízké úrovně vzdělání a z předčasného ukončení školní docházky. Dále je zapotřebí realizovat intervence ke zvýšení zájmu dětí o vzdělání, o setrvání ve vzdělávacím procesu. Tyto intervence by měly být realizovány už od raného dětství po celou dobu základní školní docházky.*

*Uplatňování nového přístupu ke zvýšení šancí Romů na trhu práce by mělo být nejdříve otestováno na pilotních projektech a následně zhodnoceno za účelem tvorby a realizace nových účinnějších nástrojů a metod. Dostupnost financování programů z Evropské unie prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost umožňuje úřadům práce realizovat pilotní projekty za účelem testování a pečlivého zhodnocení nových nástrojů a řešení ještě dříve, než z nich učiní součást své formální politiky. Tyto pilotní projekty mohou být realizovány ve spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování v romských lokalitách k prevenci sociálního vyloučení. Efekty projektů a nové přístupy lze potom hodnotit se zapojením lokálních partnerů.*

### **3.3.2 Realizace cílených politik ke zvýšení zaměstnanosti Romů**

*Sekce politiky zaměstnanosti a trhu práce Ministerstva práce a sociálních věcí každoročně určuje úřadům práce na regionální úrovni priority a cíle nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, dále řídí realizaci aktivní politiky zaměstnanosti pro uchazeče o zaměstnání, kterým musí být věnována zvýšená péče při zprostředkování zaměstnání*



v souladu s § 33 zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů. V těchto kategoriích jsou zastoupení i sociálně vyloučení Romové<sup>25</sup>. Ve prospěch této skupiny uchazečů vytváří a realizuje Sekce politiky zaměstnanosti a trhu práce řadu programů.

Nejvýznamnějším z nich byl v roce 2008 projekt „*Pomoc dlouhodobě nezaměstnaným na Ostravsku a Mostecku*“, který v praxi naplňoval Evropskou strategii zaměstnanosti a fungoval v souladu s dílčími strategiemi České republiky, zejména v souladu s *Národním akčním plánem zaměstnanosti* a s *Programem reforem*. Jednalo se o Pilotní projekt, který představoval jednu z možností zaměstnávání a zvyšování zaměstnanosti skupin ohrožených na trhu práce. Jedním z hlavních cílů projektu, jehož celkový rozpočet činil téměř 197 milionu Kč, bylo ve spolupráci s Úřadem práce Most, Úřadem práce Ostrava a s kvalifikovaným externím realizátorem:

- vytipovat vhodné účastníky projektu z řad dlouhodobě nezaměstnaných klientů;
- individuálně posoudit jejich situaci;
- nabídnout jim vhodné rekvalifikační kurzy a poradenské programy, které jim měly pomoci v hledání zaměstnání na otevřeném trhu práce.

K 31. srpnu 2008 bylo v rámci projektu podpořeno celkem 3 523 osob oproti plánovaným 3 000 osobám. Široké nabídky kurzů se účastnilo celkem 2 739 klientů oproti plánovaným 2 000 osob a zaměstnáno bylo 1 162 osob proti plánovanému počtu 1 000 osob. Výstupem projektu nebylo jen umístění účastníků programu na trhu práce, ale i zvýšení jejich kvalifikace a zaměstnatelnosti. Nad rámec původně plánovaných aktivit bylo realizováno školení pro 2 100 osob v oblasti finanční gramotnosti, resp. insolvence a zadlužení. Paralelně s projektem byly v jeho závěrečné fázi realizovány také poradenské služby dlouhodobě nezaměstnaným klientům v oblasti finanční gramotnosti.

Ministerstvo práce a sociálních věcí důsledně realizuje doporučení *Výboru pro odstranění všech forem diskriminace v oblasti zaměstnanosti*. Důkazem je ustanovení § 4 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů, kde je ukotveno právo na rovné zacházení a zákaz jakékoli diskriminace, tedy i rasové, při uplatňování práva na zaměstnání. Na základě tohoto paragrafu se mohou Romové, kteří se stali obětí diskriminačních praktik, dovolat pomoci a nápravy.

K řešení problematiky dlouhodobě nezaměstnaných a sociálně vyloučených Romů v ČR byla ustanovena Komise MPSV pro řešení problematiky zaměstnanosti obtížně umístitelných skupin na trhu práce se zřetelem na příslušníky romské komunity, zřízená příkazem ministra č. 11/2006. Komise je iniciačním a poradním orgánem ministra MPSV. Jejím cílem je předkládání námětů na řešení problémů zaměstnanosti příslušníků romských komunit ve spolupráci s jejich představiteli. Podpora zaměstnanosti by měla probíhat v rámci zprostředkování, poradenství a nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, které lze využít pro pracovní integraci nezaměstnaných příslušníků romských komunit na otevřeném trhu práce. Hledání řešení a realizace záměrů vedoucích ke zvýšení zaměstnanosti probíhá ve spolupráci s úřady práce, romskými a proromskými podnikatelskými subjekty, samosprávnými celky, představiteli romských sdružení a za účasti některých krajských koordinátorů romských poradců z regionů s vyšší koncentrací sociálně vyloučených Romů.

---

<sup>25</sup>Mezi znevýhodněné uchazeče patří konkrétně osoby dlouhodobě nezaměstnané, které žijí nebo se přechodně ocitly v mimořádně obtížných poměrech; osoby společensky nepřizpůsobivé a osoby ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

Na lokální úrovni byla realizována celá řada účinných programů zaměřených na zvýšení zaměstnanosti a posílení zaměstnatelnosti nezaměstnaných Romů. Úřady práce jim nabízely nástroje aktivní politiky zaměstnanosti jako jsou rekvalifikace, společensky účelná pracovní místa a veřejně prospěšné práce. Součástí služeb zaměstnanosti je i individuální pracovní poradenství a zprostředkování pracovním míst. U osob znevýhodněných na trhu práce probíhala tvorba individuálních akčních plánů, bilanční diagnostika, motivační kurzy. Přes negativní faktory bylo dle kvalifikovaného odhadu pracovníků úřadů práce v roce 2008 umístěno na trh práce minimálně 3 227 romských uchazečů o zaměstnání, z toho 1 859 uchazečů na primární trh práce a 1 368 na sekundárním trhu práce.

Veřejné služby zaměstnanosti ve stejném roce spolupracovaly ve prospěch uplatnění Romů na trhu práce s přibližně 310 organizacemi, z toho 231 zaměstnavateli, s 51 nevládními organizacemi a s 26 romskými organizacemi. Sekce politiky zaměstnanosti a trhu práce uvádí kvalifikovaný odhad expertů z úřadů práce počtu romských uchazečů o zaměstnání, kteří byli zařazeni do nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti<sup>26</sup>.

T a b u l k a č.10

Nástroje APZ	Veřejně prospěšné práce		Společensky účelná místa		Rekvalifikace		Ostatní		Celkem
	Celkem	ženy	Celkem	ženy	Celkem	ženy	Celkem	ženy	
Celkem	1154	447	143	41	505	185	180	70	1982

MPSV řešilo problematiku zaměstnanosti Romů i prostřednictvím Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů – opatření 2.1 v rámci ESF, z kterého byly financovány projekty zaměřené na tuto cílovou skupinu osob. V roce 2009 budou programy pro znevýhodněné Romy financovány z Operačního programu Lidské zdroje zaměstnanost – v prioritní ose 3. Sociální integrace a rovné příležitosti, v oblasti podpory 3.2 Podpora sociální integrace příslušníků v sociálně vyloučených lokalitách. Do projektu ESF zaměřených na oblast zaměstnanosti bylo podle odhadů úřadů práce zařazeno 986 romských uchazečů, z toho 447 žen.

V řadě regionů je oblast zaměstnanosti Romů i tématem střednědobých komunitních plánů rozvoje sociálních služeb. Ve zprávách o situaci v krajích je zmíněno mnoho příkladů dobré praxe ke zvýšení zaměstnanosti i kvalifikace Romů. Hejtmani a krajsí koordinátoři v nich uváděli nárůst zájmu úřadů práce, obcí a dalších subjektů o využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti ve prospěch nezaměstnaných Romů. Zlepšuje se také propojenost politiky zaměstnanosti a návazných sociálních služeb (zejména terénní sociální práce, odborného poradenství, atd.). Byla v nich zmíněna i potřeby obcí prodloužit využívání veřejně prospěšných prací u konkrétních uchazečů o zaměstnání alespoň na rok nebo umožnit obcím opakovaně zaměstnávat stejné uchazeče v případě, že jim úřad práce nezprostředkuje práci.

V roce 2009 bude na obce vyvíjen nadměrný tlak v oblasti pracovních příležitostí i díky institutu veřejné služby. Obce, které se budou chtít do této aktivity zapojit, musí

<sup>26</sup>Zdroj „Informace Ministerstva práce a sociálních věcí ke Zprávě o stavu romských komunit v ČR za rok 2008“. Kvantitativní údaje byly získány prostřednictvím dotazníkového šetření realizovaného z regionální úrovně pro naplňování Akčního plánu Dekády romské inkluze v roce 2009.

vytvořit dostatečný počet příležitostí k výkonu veřejné služby pro příjemce příspěvku na živobytí.

### 3.4 Bydlení

Oblast bydlení patří jednoznačně k prioritám současné vlády. Vláda ČR vnímá bydlení jako důležitý ukazatel celkové kvality života obyvatelstva a uvědomuje si dopady neuspokojivé bytové situace na další aspekty životní situace romských komunit (např. na participaci na trhu práce, proces sociálního začleňování, zdravotní stav, dostupnost a úspěšnost ve vzdělávání, možnosti smysluplného trávení volného času, apod.).

#### 3.4.1 Situace znevýhodněných Romů v oblasti bydlení v roce 2008

Romové patří mezi jednu z nejohroženějších skupin s marginalizovanou pozicí na trhu s byty, kde ve větší míře podléhají nerovnostem a strukturálním bariérám. Z dostupných informací vyplývá, že stále postupuje trend vytlačování romských nájemníků z lukrativnějších do méně atraktivních částí měst se zastaralou zástavbou. V důsledku chudoby někteří vyloučení Romové sami dobrovolně hledají levné bydlení v okrajových částech měst či obcí nebo jsou do těchto lokalit stěhovány nedobrovolně z vůle místní samosprávy či soukromých pronajímatelů. Prostředí lokalit, v nichž se usazují, výrazně snižuje kvalitu jejich života a může být zdrojem i mnoha dalších bariér.

Zásadní překážkou bránící vyloučeným Romům získat kvalitní bydlení je chudoba, která souvisí s jejich zhoršenou pozicí na trhu práce. Chudoba ovlivňuje proces hledání nového bydlení. Získání bydlení na volném trhu s byty vyžaduje určitou finanční rezervu, kterou lze získat prostřednictvím *stavebního spoření* nebo *hypoték*. Pro chudé příslušníky romských komunit bez příjmu z výdělečné činnosti nejsou tyto možnosti dostupné, protože nemohou zaručit pravidelné přispívání do fondu stavebního spoření ani úhradu splátek hypotéky. Takřka nedostupnou formou bydlení je pro znevýhodněné Romy *vlastnické bydlení*.

V důsledku chudoby je obtížné si bydlení nejen najít, ale také si ho udržet, kdy nízké příjmy romských rodin kontrastují s narůstajícími náklady na bydlení. Postupnou deregulaci nájemného doprovází i zvyšování cen za energie, což neúměrně zatěžuje rozpočet i lépe situovaných rodin. Finanční náročnost bydlení zvyšuje výskyt dluhů spojených s bydlením, tj. dluhů na nájmu a dluhů za služby související s užíváním bytu. Předem je zapotřebí zmínit, že za dluhy nestojí jen nepříznivá finanční situace, ale i určité životní strategie sociálně vyloučených Romů, komerční zadluženost či lichva a nízká finanční gramotnost.

Autoři krajských zpráv vnímali jako nejvýraznější problém v oblasti bydlení špatný stavebně technický stav obydlí mnoha romských domácností, který ohrožuje jejich zdraví, dětem neumožňuje kvalitní přípravu na výuku do školy a nenabízí rodinám ani kvalitní možnosti trávení volného času. Špatný technický stav budov zvyšuje i náklady na bydlení. Ve starých zástavbách nejsou instalovány měřiče spotřeby pro jednotlivé byty, což nenuťuje obyvatele domu sledovat skutečnou spotřebu za energie a šetřit, protože spotřeba není sledována adresně, kdy jsou celkové náklady rozpočítány mezi nájemníky. Tento způsob výpočtu je výhodný pro ty, kteří energiemi plývají nebo je dokonce odebírají nelegálně, a zároveň nevýhodný pro ty, kteří se s nimi snaží nakládat hospodárně. Náklady na energii

se zvyšují díky havarijním stavům souvisejícími se starými vodovodními i plynovými rozvody. Neprůhledný a nespravedlivý systém počítání nákladů na energii snižuje motivaci nájemníků uhradit nedoplatky, protože nechtějí dopláct na plýtvání energiemi ostatních.

Mnoho romských rodin bojuje s vysokými dluhy na nájmu, které mohou splatit jen obtížně. Obce také dostatečně a vhodně nevyužívají institutu zvláštního příjemce či možnosti poukázání doplatku na bydlení na přímou úhradu nájemného nebo služeb spojených s bydlením dle § 42 odst. 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Nájemníci následně narážejí na radikální postup pronajímatelů či společností dodávajících energie při vymáhání dluhů od dlužníků, který nezřídka vede ke ztrátě bydlení.

Bariérou v získání kvalitního bydlení se stabilním kontraktem jsou preference pronajímatelů, které mohou přerůst v diskriminační a další protizákonné praktiky, proti kterým nejsou Romové dostatečně chráněni. V praxi se předsudečné jednání projevuje diskriminací Romů v přístupu k bydlení a to ze strany soukromých majitelů, realitních kanceláří a svým způsobem i obecních úřadů, které mohou díky neprůhlednému a neveřejnému systému přidělování bytů zvyšovat riziko nerovného přístupu k obecnímu bydlení. Nerovné zacházení s romskými zájemci o bydlení je bohužel v praxi postihováno sporadicky díky obavám obětí ze složitého vyjednávání s diskriminujícím subjektem. Boj s diskriminací snad usnadní nový antidiskriminační zákon, který byl schválen 17. 6. 2009. Podezřením na diskriminaci Romů na trhu s byty se zabývá i veřejný ochránce práv. V roce 2008 ochránce zaznamenal případy diskriminačního jednání v nabídce některých realitních kanceláří. Věci se zabýval z pohledu postupu České obchodní inspekce.

Špatné zkušenosti a opakované neúspěchy na otevřeném trhu s byty posilují v Romech pocity rezignace, které vyúsťují ve snížení nároků na kvalitu bydlení a ve změnu strategie, kdy volí raději nestandardní cestu hledání bydlení na černém trhu s byty a jsou ochotni přijmout nabídku bez kontraktu s pronajímatelem. Nejméně náročnými a tolerantními k praktikám pronajímatelů, které je v rozporu s dobrými mravy, jsou rodiny, u nichž je ztráta bydlení spojena s rizikem odebrání dětí. Nejčastěji užívanými praktikami ze strany pronajímatelů bývá vybírání neúměrně vysokých nájmu, které zdaleka neodpovídají kvalitě bydlení nebo nevhodné zásahy do soukromého života romských rodin. Nájemci postižení těmito praktikami se bohužel díky neexistenci nájemní smlouvy nemůžou dovolávat spravedlnosti a ochrany práv u soudu.

Na podobném principu funguje řada komerčních ubytoven, které prosperují v sociálně vyloučených lokalitách. Jejich nájemníci platí vysoké nájemné, za něž by si za jiných okolností mohli pořídit standardní bydlení na otevřeném trhu s byty. Velkou část nájmu jim hradí většinou sociální odbory prostřednictvím dávek na bydlení, což znamená ekonomické ztráty i pro obecní rozpočet, který by mohl být ušetřen v případě, že by obce nabídly těmto rodinám sociální formu bydlení.

Neúspěch Romů na soukromém trhu s byty zvyšuje jejich zájem o bydlení v obecních bytech, protože jej vnímají jako jistější a cenově dostupnější. Velká poptávka po obecním bydlení bohužel narážejí na postupnou privatizaci obecního bytového fondu, kdy obce chtějí snížit zátěž spojenou s jeho správou, která je značně administrativně i finančně náročná. S rozprodáváním obecního bytového fondu jde ruku v ruce i pokles nabídky volných obecních bytů určených k přidělení žadatelům o byt<sup>27</sup>.

---

<sup>27</sup>Vzniku sociálně vyloučených lokalit může přispívat i odlišnost kritérií pro posuzování žádostí mezi jednotlivými městskými částmi. Některé městské části deklarují, že upřednostňují zaměstnané žadatele, jiné

Přístupem Romů **k obecnímu bytovému fondu** (tj. pronájmem obecních bytů) se zabýval i veřejný ochránce práv. Ochránce konkrétně prošetřoval zákonnost nastavených podmínek prostřednictvím šetření postupu Ministerstva vnitra při výkonu dozoru a kontroly nad samostatnou působností obcí. Až na dílčí případy ministerstvo postupuje v těchto případech především prostřednictvím metodického vedení (i s ohledem na aktuální judikaturu Ústavního soudu ČR). Veřejný ochránce práv se neshodl s ministerstvem v interpretaci nezákonnosti některých podmínek nastavených pro přístup k obecnímu bytovému fondu (např. rozdílné bodové ohodnocení jednotlivých žadatelů, mj. též z hlediska zdroje jejich příjmů, když obec nejlépe bonifikovala zájemce, pobírající příjmy ze zaměstnaneckého pracovního poměru, podnikání či důchodu a naopak nejméně ohodnotila zájemce, jejichž zdrojem příjmu jsou dávky sociální péče, případně nemají příjem, nebo podmiňování účasti v licitačním řízení na pronájem obecního bytu splněním podmínky - nepobírání dávek sociální péče žadatelem).

V nejkritičtější situaci jsou vyloučení Romové bez přístřeší. Ti ztrátu bydlení řeší několika způsoby. V první řadě využívají neformální zdroje pomoci za strany širší rodiny. V důsledku přistěhování rodiny k příbuzným vzniká přelidnění a rychlejší opotřebení bytu. Pokud nájemce neohlásí nově příchozí členy pronajímateli, potom celé domácnosti hrozí výpověď z nájmu bytu a vystěhování. Další nestandardní možnosti bydlení jsou výše zmíněné komerční ubytovny, které ale rodinám nenabízí vhodné zázemí s ohledem na péči o nezletilé děti.

### **3.4.2 Opatření ke zlepšení situace romských komunit v oblasti bydlení na národní úrovni**

Ústředním orgánem státní správy v oblasti bytové politiky je Ministerstvo pro místní rozvoj, které koordinuje činnost ministerstev a jiných ústředních orgánů při zabezpečování politiky bydlení. Ministerstvo se zabývá zejména vytvářením vhodného právního, institucionálního a fiskálního prostředí pro aktivity všech aktérů na trhu s byty. Směřování bytové politiky vychází z Koncepce bytové politiky 2005, jejíž nástroje jsou průběžně aktualizovány (další aktualizace proběhne v roce 2009).

Od roku 2003 Ministerstvo pro místní rozvoj řídí realizaci dvou programů cílených na domácnosti, které se nemohou finančně podílet na pořízení bytu, případně jsou ještě navíc znevýhodněné ze zdravotních nebo jiných sociálních důvodů. Jedná se konkrétně o podprogram „Podpora výstavby podporovaných bytů“ (chráněné byty a vstupní byty). Bohužel neexistují přesné údaje o tom, kolik romských rodin s nízkými příjmy v těchto podporovaných bytech bydlí. Od roku 2006 poskytuje ministerstvo dotace na výstavbu nájemních bytů určených pro domácnosti s omezenými příjmy ze Státního fondu rozvoje bydlení, a to na základě nařízení vlády č. 146/2003 Sb. Dle vyjádření jeho ředitele nedostal státní fond rozvoje bydlení do svého rozpočtu v roce 2008 na tuto výstavbu žádné finanční prostředky. Lze otevřeně říci, že podpora nabídky bydlení pro domácnosti s nízkými příjmy v oblasti bydlení v roce 2008 stagnovala.

---

preferují úplné rodiny s dětmi nebo sociálně potřebné občany ve špatné bytové situaci. V těchto městských částech se potom koncentrují romští nájemci obecního bydlení. Otevřenější pro romské obyvatelstvo jsou zejména městské části, kde je upotřebnější bytový fond s byty nízké kvality.

Neexistence údajů o tom, jak opatření bytové politiky pomáhají zlepšit bytovou situaci romských komunit, vedla Ministerstvo pro místní rozvoj k myšlence realizovat výzkum cílený na tuto oblast. *Výzkum romských etnik v regionech* by měl umožnit zmapovat bytovou situaci znevýhodněných Romů a jeho výsledky by měly pomoci vytvořit efektivní opatření ke zlepšení jejich pozice na trhu s byty. Realizace výzkumu je plánována na rok 2009, nicméně do velké míry závisí na rozpočtových možnostech ministerstva v tomto období.

Ministerstvo se řídí doporučeními Výboru pro odstraňování rasové diskriminace. Co se týče podpory a ochrany občanů před diskriminací, Ministerstvo pro místní rozvoj spolupracuje s nestátními neziskovými organizacemi, kterým každoročně poskytuje finanční příspěvek na činnost. Ministerstvo podporuje zejména ty organizace, které poskytují právní a odborné poradenství veřejnosti při řešení široké škály problémů v oblasti bydlení. V roce 2008 přerozdělilo ministerstvo v jejich prospěch 6,5 milionu Kč.

Ministerstvo se v roce 2008 zabývalo i aktivitami k odstraňování a zamezování dalšího šíření sociálního vyloučení v romských komunitách s akcentem na oblast bydlení. Řídící orgán Integrovaného operačního programu (IOP) v rámci své činnosti realizuje několik takto zaměřených opatření. V rámci IOPu v období 2007 – 2013, jsou dvě oblasti intervence cílené na investiční podporou integrace sociálně vyloučených romských komunit:

1. **Oblast intervence 3.1 Služby v oblasti sociální intervence**, kdy jedním z cílů je řešení problémů nejvíce postižených oblastí, které vyplývají z Analýzy sociálně vyloučených romských lokalit (analýzy vznikla pod záštitou MPSV). Pomoc se zaměřuje na vznik služeb a center, které pomohou obcím a regionům úspěšně řešit problémy v analýzou identifikovaných sociálně vyloučených lokalitách a umožní tak návrat jejich uživatelů na trh práce a do společnosti. Cílem je zajištění provázanosti investičních potřeb s aktivitami, které budou podporovány Evropským sociálním fondem (z Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost).
2. **Oblast intervence 5.2 Zlepšení prostředí problémových sídlišť** – města byla stimulována prostřednictvím hodnotitelských kritérií zahrnout sociálně vyloučené lokality do svých Integrovaných plánů rozvoje města (dále IPRM). Jednou z aktivit intervence 5.2c jsou pilotní projekty v oblasti sociálního začleňování propojené s regenerací domů v problémových sídlištích obydlených z části sociálně vyloučenými romskými domácnostmi.

Pro koordinaci a spolupráci všech zainteresovaných subjektů v oblasti romské integrace pomocí strukturálních fondů zřídil řídicí orgán pracovní skupinu, která měla v prosinci 2008 jednání na úrovni zástupců Ministerstva pro místní rozvoj. Do budoucna by měli být k jejímu jednání přizváni další účastníci, např. z Řídícího orgánu Operačního programu lidské zdroje zaměstnanost (MPSV), Řídícího orgánu Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (MŠMT), z Rady vlády pro záležitosti romských komunit, ze Svazu měst a obcí, Asociace krajů, Asociace neziskových organizací, atd. Jednání pracovní skupiny na úrovni místních aktérů, včetně manažerů schválených IPRM, proběhne po ukončení procesu hodnocení a rozhodnutí výběrové komise o podpoře konkrétních Integrovaných plánů rozvoje města. Někteří zástupci Řídícího orgánu jsou také členy Pracovní skupiny pro záležitosti romských komunit v rámci finanční podpory z Evropského sociálního fondu fungující při MPSV. Na pravidelných schůzkách Řídícího orgánu dochází k vyhodnocování projektů zaměřených na romskou problematiku,

předkládaných v jednotlivých operačních programech, dále dochází k výměně zkušeností mezi jednotlivými členy komise.

Ministerstvo pro místní rozvoj se v roce 2008 zabývalo i tvorbou konceptu a systému sociálního bydlení a to prostřednictvím Programového cíle vlády 07.29., v němž je ukotven úkol „Zpřesnit definici a vymezení podpor v oblasti sociálního bydlení a rozšíření finanční podpory obcí v oblasti bydlení s důrazem na odpovědnost obcí“. Na základě tohoto úkolu připravovalo ministerstvo dvě nařízení vlády upravující podmínky pro poskytování investiční a provozní podpory sociálního bydlení. Investiční podpora by měla mít charakter jednorázové vstupní dotace na novou výstavbu sociálních bytů, o kterou se bude moci ucházet jakýkoli investor za podmínek stanovených nařízením vlády. Provozní podpora bude spočívat v kompenzaci zvýšených provozních nákladů sociálních bytů, které vyplývají ze zvláštních potřeb cílové skupiny osob. Podpora bude rovněž určena všem poskytovatelům sociálního bydlení bez ohledu na jejich právní formu, kteří se smluvně zaváží k poskytování sociálního bydlení za přesně stanovených podmínek.

### 3.4.3 Opatření ke zlepšení bytové situace romských komunit na lokální úrovni

Obce by podle zákona o obcích měly působit při zajištění potřeb občanů v oblasti bydlení v souladu s místními podmínkami. Plnění tohoto úkolu samozřejmě ovlivňuje řada faktorů nezávislých na vůli obcí, jako je míra právní regulace, regionální rozdíly, demografický a historický vývoj, rozdělení kompetencí mezi státem, obcemi a kraji, podpora ministerstev a ostatních ústředních orgánů státní správy, finanční zajištění obcí apod.

Významnou pomoc při zajišťování potřeb občanů v oblasti bydlení nabídlo městům a obcím Ministerstvo vnitra ve spolupráci s veřejným ochráncem práv, kdy v roce 2009 vydaly metodický materiál „*Doporučení pro města a obce pro předcházení rozšiřování a tvorby sociálně vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeby bydlení*“ (dále jen Doporučení)<sup>28</sup>. Doporučení bylo vydáno jako první díl Edice dobré správní praxe. Materiál byl předložen už v roce 2008 účastníkům konference pořádané veřejným ochráncem práv k tématu „Sociálního bydlení“.

Cílem materiálu bylo zpracovat praktické a použitelné návody pro obce a města, které by jim pomohly předcházet rozšiřování a tvorbě sociálně vyloučených lokalit se zdůrazněním potřeby zajištění bydlení. Obsahem Doporučení bylo shrnutí aktuálních nástrojů státní správy a samosprávy, včetně konkrétních případů dobré praxe. Materiál obsahuje i informace, které mohou místním samosprávám sloužit pro práci s osobami ohroženými sociálním vyloučením nebo již sociálně vyloučenými. Výhodou dokumentu je jeho zaměření na podporu menších obcí při řešení problému sociálně vyloučených lokalit. V praxi totiž nesou malé obce hůře následky sestěhovávání sociálně vyloučených nebo ohrožených sociálním vyloučením, přitom jim chybí administrativní aparát i zkušenosti s řešením tak závažného problému. Je nepopiratelným faktem, že obce mají nejbližší ke svým obyvatelům a nejlépe mohou včas využít nástroje pro zabránění rozšiřování a tvorby sociálně vyloučených lokalit a přizpůsobit je místním podmínkám.

<sup>28</sup> Doporučení pro obce a města pro předcházení rozšiřování a tvorby sociálně vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeby bydlení, Veřejný ochránce práv, Brno 2008.

Bytová politika obcí a jejich přístup k realizaci sociálního bydlení v praxi je různý. Některé obce v roce 2008 nevyužívaly žádné nástroje sociálního bydlení, jiné na svém území provozovaly *ubytovny pro občany bez přístřeší* s trvalým pobytem na jejich území nebo tzv. *holobyty*, kam sestěhovávaly neplatiče. Dalším často využívaným nástrojem, který funguje v režimu sociálních služeb, je azylové bydlení. Tento nástroj je bohužel pro úplné romské rodiny bez přístřeší nedostupný, protože většina poskytovatelů s nimi jako s cílovou skupinou nepočítá. Pokud chce jinak funkční a úplná rodina bydlet v azylovém zařízení pro osamělé rodiče, pak se musí paradoxně rozdělit. S tím samozřejmě souvisí další příslušné právní kroky - svěřením dětí do péče rodiče, který s nimi bude pobývat v azylovém zařízení a stanovením výživného druhému rodiči, který si musí zajistit přístřeší jinde. Situace vede k psychické traumatizaci všech členů rodiny, která je pro ně však menším zlem, než když jsou rodině odebrány děti z důvodu ztráty bydlení a umístěny do zařízení ústavní výchovy.

V roce 2007 začala některá města ve prospěch řešení deprivovaných a sociálně vyloučených lokalit vytvářet *Integrovaný plán rozvoje města* (dále IPRM). IPRM je základním koordinačním rámcem navazujícím na celkovou vizi a strategii rozvoje města za účelem identifikace a řešení problémů rozvojových oblastí města v návaznosti na využití podpory ze strukturálních fondů Evropské unie v programovacím období 2007 – 2013 (zejména pro čerpání dotací z Regionálního operačního programu - ROP a Integrovaného operačního programu - IOP).

Do tvorby IPRM se zapojila řada měst. Integrovaný plán rozvoje města má například zpracované město **Brno**. Jeho součástí je projekt revitalizace deprivovaných obytných zón. Na tvorbě projektu pracovala *pracovní skupina pro integraci* složená z řad pracovníků místní samosprávy, zástupců neziskových organizací, lokální konzultant Agentury pro sociální začleňování a další subjekty. V rámci projektu bylo vybráno 10 obytných domů, které projdou rekonstrukcí, dále byla vytipována zóna, kde by mělo dojít k opravě veřejného prostranství. Součástí projektu jsou i doprovodné sociální programy poskytované obyvatelům městské části Brno střed a Brno sever (např. dům na půli cesty, plácky pro volnočasové aktivity dětí a mládeže, sociální podnik, poradenství, podpora zaměstnanosti). Město chce dále v rámci projektu realizovat 10 integračních bytů ročně pro rodiny, které se osvědčily a prošly předchozími stupni bydlení v rámci Prostupného systému sociálního bydlení v Brně.

Aktivně se příležitosti získat finanční prostředky z Evropské unie a vytvořit IPRM chopila i města Ústeckého kraje, z nichž se do tvorby Integrovaných plánů rozvoje města zapojilo **Ústí nad Labem** se záměrem zlepšit stav obytných budov a veřejného prostranství v lokalitě Neštětice a sídliště Mojžíš, kde chce zamezit nepříznivým trendům v oblasti sociálního složení obyvatelstva. Dále se zapojilo město **Děčín**, které se rozhodlo revitalizovat Zónu „Centrum“ (městskou část Děčín I a Děčín II – Nové město) a podpořit vzdělávací a kulturní aktivity, stejně tak i činnost subjektů poskytujících zdravotní a sociální služby obyvatelům města. Dalším městem jsou **Teplice** s projektem „*Vytvoření optimálních podmínek pro bezbariérový pohyb ve městě Teplice*“. Cílem projektu je odstranění fyzických bariér, informačních a bezpečnostních, kdy chce město reagovat na potřeby handicapovaných spoluobčanů. Zapojilo se i město **Chomutov**, které zpracovalo dva projekty „*Areál bývalých kasáren a přilehlého okolí*“ a „*Sídliště - místo pro život*“ s požadovanou celkovou částkou 250 miliónů Kč. Součástí projektů je investice do veřejného prostranství a do obnovy bytového fondu. Partnery projektu jsou vlastníci bytových domů, společenství vlastníků bytových jednotek, kteří naplánovali opravy a rekonstrukce panelových sídlišť v hodnotě 120 miliónů Kč. IPRM zpracovalo i město



**Most** a součástí něho je investiční projekt „*Deprivované mostecké zóny a občanské soužití*“ zaměřený na regeneraci všech 12 bytových domů v lokalitě Chánov, úpravy veřejných prostranství v Chánově a v lokalitě „Stovky“ – vše realizováno v roce 2009. Další projekty jsou zaměřené na sociální oblast. **Město Jirkov** připravilo v rámci IPRM projekt „*Prostor pro život*“ revitalizace panelových sídlišť, v rámci něhož požaduje částku 120 milionů, kdy by se úpravy a revitalizace měly dotýkat 6 lokalit. Litvínov vytvořil projekt „*Rozvoj sídliště Janov*“, kterým chce reagovat na negativní vývoj ve složení obyvatelstva. Součástí těchto aktivit by mělo být zpracování dvou zásadních dokumentů – „*Studie revitalizace partner*“ veřejného prostranství – panelového sídliště Janov a Integrovaný plán rozvoje sídliště Janov. Posledním městem Ústeckého kraje je **Kláštřec nad Ohří**.

Ve Zlínském kraji vytvořilo IPRM město **Vsetín**. Jeho součástí je i řešení sociálně vyloučených lokalit se zaměřením na zlepšení dopravní obslužnosti, zkvalitnění podmínek bydlení, na realizaci doprovodných sociálně zaměřených projektů týkajících se vzdělávání, zaměstnávání a celkově na sociální inkluzi. Vsetín se aktivně zapojil do Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost (projekty v oblasti 3.1 Podpora sociální integrace a sociálních služeb – Správným směrem ke kvalitě v sociálních službách), v rámci něhož se chce zaměřit na vzdělávání managementu sociálních organizací a na zefektivnění procesu komunitního plánování sociálních služeb. V Olomouckém kraji vytvořilo IPRM město **Přerov a Olomouc**.

### 3.5 Zdravotnictví

Vládní politika v oblasti zdraví se zaměřuje na naplnění práva na zdraví, které je součástí Listiny základních práv a svobod a na otázky rovného přístupu občanů státu k odpovídající zdravotní péči. Cílem zdravotní politiky podporované Světovou zdravotnickou organizací je redukce existujících nerovností ve zdraví, zajištění dostupnosti kvalitní zdravotní péče pro všechny a zvýšení počtu let prožitých bez poruchy zdraví. Resortem pověřeným realizací zdravotní politiky je Ministerstvo zdravotnictví, které zastřešuje poskytování zdravotní péče prostřednictvím sítě zdravotnických zařízení. Kraje a obce určují koncepci zdravotní péče na regionální úrovni. Péče o zdravotní stav etnických menšin je celoevropským tématem, které vyžaduje aktivní přístup státu se zapojením samotných příslušníků etnických menšin.

#### 3.5.1 Situace Romů v oblasti zdraví

Odborníci zabývající se studiem zdravotního stavu populace poukazují na narůstající rozdíly v ukazatelích zdravotního stavu mezi jednotlivými sociálními vrstvami a skupinami a to i přes zvyšující se životní úroveň. V praxi byla identifikována celá řada problémů spojených se zdravotním stavem romské populace, který je dle kvalifikovaných vyjádření horší ve srovnání s většinovou populací. Jedním z cílených výzkumů v ČR, který se zaměřoval na úroveň zdravotního stavu romské menšiny, byla v roce 2008 mezinárodní srovnávací výzkumná studie SASTIPEN „*Zdraví a romská komunita - analýza situace v Evropě*“. Výzkum probíhal kromě České republiky, kde byla do jeho realizace zapojena kancelář Rady vlády pro záležitosti romských komunit, organizace Vzájemné soužití a další neziskové organizace, také v Bulharsku, Maďarsku, Portugalsku, Rumunsku, Řecku, Slovensku a Španělsku. Jeho cílem bylo analyzovat zdravotní situaci romské

populace a následně navrhnout specifické strategie a činnosti v oblasti zdraví pro tuto cílovou skupinu obyvatel. Specifické cíle výzkumu byly následující:

- získat spolehlivá a přesvědčivá data týkající se zdravotní a sociální situace romské populace v jednotlivých partnerských zemích s využitím mezinárodních zdravotních indikátorů a informace o tom, jak tato skupina obyvatel využívá zdravotní a lékařské zdroje, které jsou běžně dostupné většinové společnosti;
- vypracovat přibližnou diagnózu sociální a zdravotní situace romské komunity v každé zúčastněné zemi;
- analyzovat výsledky průzkumu, identifikovat hlavní faktory, které rozhodují o zdravotním stavu romské populace, vyvinout účinné strategie a vypracovat doporučení ohledně zdravotních postupů a ochrany zdraví, prevence chorob a sledování zdravotního stavu obyvatel;
- zvyšovat povědomí klíčových politiků, zúčastněných subjektů, autorů programů a členů romské komunity o nutnosti realizace opatření a strategií zaměřených na zlepšení zdravotního stavu členů romské komunity.

Záměrem výzkumníků bylo porovnat nashromážděné informace o zdravotním stavu romské populace v jednotlivých zemích se zdravotním stavem celé populace. Na základě výsledků budou definovány návrhy opatření a doporučení pro orgány státní správy i samosprávy.

V listopadu 2008 se v České republice uskutečnil sběr dat u výzkumného vzorku 1200 respondentů (800 dospělých a 400 nezletilých). Na výzkumu spolupracovali jako tazatelé aktivisté z romských neziskových organizací. Výzkum se uskutečnil ve vybraných lokalitách (od nejmenších sídel až po velkoměsta) na celém území České republiky (s výjimkou Jihočeského kraje a kraje Vysočina) tak, aby ve vybraných lokalitách bylo cca 30% respondentů žijících v sociálně vyloučených lokalitách. V červnu 2009 se uskutečnil mezinárodní seminář, na němž byly diskutovány výsledky výzkumu. Diseminační seminář, shrnující výsledky všech národních šetření, je plánován na říjen 2009.

Z výzkumu SASTIPEN vyplynuly následující faktory podmiňující zdravotní stav romské populace:

- *sociokulturní charakteristiky* (mytologie, mravní normy, hodnotové schéma a jeho orientace) a z nich vyplývající vztah k vlastnímu zdraví jako k hodnotě, stejně jako vztah ke zdraví okolí a jeho hodnotě;
- *tradovaný způsob života odlišný od způsobu života majoritní populace;*
- *odlišné výživové zvyklosti a způsob stravování;*
- *odlišný vztah k nemoci a k prevenci jejího vzniku a z toho vyplývající odlišné chování v případě onemocnění;*
- *vliv socioprofesionálního zařazení, kdy velká část respondentů prováděla nekvalifikovanou a fyzicky náročnou práci ve zdravotně rizikovém prostředí.*

Výzkumníci také identifikovali následující faktory, které ovlivňují kvalitu lékařské péče poskytované romským komunitám:

- *kulturní bariéra ve vztahu lékař-pacient* (rozdílné tradice, zvyky obyčejně, způsob života, vztah k nemoci samé);
- *kulturně podmíněný způsob projevu a forem prezentace obtíží a emoční doprovod;*
- *problémy diferenciatní diagnostiky a terapie při neznalosti sociálního pozadí onemocnění.*

Ve vzájemném kontaktu mezi poskytovatelem a uživatelem zdravotnické péče se ze strany uživatele promítají následující faktory:

- *způsobem života daná a jím podmíněná prezentace subjektivních potíží*, která může být odlišná od obecně přijatých norem, které platí pro majoritní populaci (uvědomění si choroby ze strany nemocného, ochota stonat, přiznat si a přijmout roli nemocného) okolí se prezentace může jevit jako agravace nebo simulace;
- *odlišné způsoby hledání pomoci, odlišná očekávání od lékaře, odlišné chování během choroby ze strany poskytovatele* (lékaře) díky subjektivně vnímané nedostatečné schopnosti ovlivnit zdravotní stav pacienta pro potíže v dorozumění a v porozumění příčinám onemocnění. Pak může dojít k procesu stereotypizace (včetně odsudků) na druhé straně k improvizacím.

Tyto faktory bohužel mohou vést ke vzniku následujících situací:

- problémy v rozpoznání příčin tělesných potíží, vývoji chronických potíží;
- problémy v rozpoznání psychicky podmíněných potíží, které klient prezentuje jako tělesné;
- při péči o příslušníka etnické menšiny je vždy nutno brát v úvahu sociální důsledky jeho onemocnění jak pro něho samotného, tak pro jeho rodinu - jak ve smyslu benefitů, tak ve smyslu negativního dopadu;
- životní styl a vztah ke zdraví jako k hodnotě - tradovaný způsob života (životospráva) určuje i vztah ke zdraví jako k hodnotě.

Dosavadní zkušenosti včetně výsledků epidemiologických studií, které se zabývají problematikou zdravotního stavu etnických menšin, poukazují na následující okruhy problémů v oblasti péče o jejich zdravotní stav:

- problém komunikace
- sociální dopad onemocnění na jedince a jeho bezprostřední okolí
- preventivní péče

Zdravotní stav bohužel ovlivňuje řada přidružených problémů souvisejících se životem v sociálně vyloučených lokalitách, jako je např. špatný stavebně technický stav obydlí, kde se v hojné míře vyskytuje vlhkost, plísně a různí škůdci jako přenašeči chorob. Šíření infekčních chorob přispívají společná sociální zařízení, chybějící koupelny v bytech III. a IV. kategorie a sdílení malých prostor větším počtem lidí.

Podceňována je ze strany sociálně vyloučených Romů a Romek zejména oblast prevence, kdy řada z nich opomíjí preventivní prohlídky a obrací se na lékaře až v případě vzniklých zdravotních problémů. Problémem a příčinou zásahu orgánu sociálně právní ochrany dětí je zanedbávání prevence a povinného očkování u dětí, což naznačuje potřebu cíleně zvyšovat informovanost rodin o povinnosti účastnit se preventivních prohlídek dětí a dodržovat očkovací kalendář.

Zprávy o situaci v krajích zmiňují výskyt epidemiologických onemocnění v sociálně vyloučených lokalitách, dále se zabývají výskytem závislostí u obyvatel těchto lokalit. Jedná se zejména o alkoholismus, patologické hráčství a užívání měkkých i tvrdých drog u stále mladších uživatelů (rizikové je zejména užívání nikotinu u dětí školou povinných, marihuany, čichání toluenu, užívání pervitinu a heroinu). Závislosti opět negativně působí na zdravotní stav obyvatel vyloučených lokalit, zároveň jsou spouštěčem dalších patologických jevů, jako je např. kriminalita nebo prostituce.

Dalšími znepokojujícími charakteristikami zdravotního stavu v romských komunitách je nedodržování léčebného režimu, nevhodné stravovací návyky a včasné těhotenství u dívek mladšího věku. K výskytu nemocí přispívá i stres způsobený každodenními starostmi, někdy i přímo bojem o přežití ve vyloučeném prostředí.

Souvisejícím problémem je neúčast řady Romů a Romek v systému zdravotního pojištění, která je ze zákona povinná. Vzniká jim tak dluh na zdravotním pojištění, který navíc rychle narůstá díky vysokým penále z prodlení. Po dlouhé době neřešení se dluh dostává do stádia exekuce a tím je ještě navýšen o soudní poplatky a náklady exekuce. Častým problémem v sociálně vyloučených lokalitách jsou i chybějící doklady o zdravotním pojištění. Do bezvýchodné situace se dostávají zejména romští migranti, kteří legálně nepracují, ani si sami dobrovolně neplatí zdravotní pojištění. V případě zdravotních komplikací potom narážejí na neochotu zdravotnických zařízení je ošetřit.

### 3.5.2 Opatření ke zlepšení situace romských komunit v oblasti zdraví

#### 3.5.2.1 Činnost Ministerstva zdravotnictví

Ministerstvo zdravotnictví se ve vztahu k romským komunitám zabývalo v roce 2008 vyhodnocením pilotního projektu *Sastipen ČR – zdravotně sociální pomocníci ve vyloučených lokalitách* realizovaného organizací Drom, romské středisko. Ministerstvo zaslalo dne 28. června 2008 vládě informaci o splnění tohoto úkolu.

Součástí činnosti zdravotně sociálních pomocníků bylo získávání profesních kompetencí k výkonu této služby, které spočívá v průběžném absolvování vzdělávacího programu pro zdravotně sociální pomocníky, a to v celkovém rozsahu 400 výukových hodin, který je garantován Lékařskou fakultou Masarykovy univerzity v Brně a Zdravotně sociální fakultou Ostravské univerzity. Projekt *Sastipen – zdravotně sociální pomocníci* byl financován z Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů z Evropského sociálního fondu i z dotací MPSV.

Zdravotně sociální pomocnice informovaly klienty a klientky o možnostech prevence celé řady zdravotních problémů. Zjišťovaly využívání preventivních prohlídek, aktivně klientům vysvětlovaly jejich význam a v případě potřeby je i zprostředkovaly. Jednalo se zejména o prohlídky u dětských lékařů a gynekologů. Významnou aktivitou byla i spolupráce s lékaři na dodržování očkovacích kalendářů u dětí klientů. Pracovnice byly často žádány o pomoc při registraci/přeregistraci u lékaře. Pomáhaly klientům a klientkám se zajištěním kompenzačních pomůcek a dávek souvisejících se zdravotním stavem (tj. příspěvek na péči, invalidní důchod, apod.).

T a b u l k a č. 11 Oblast působení zdravotně sociálních pomocníků

Oblast působení zdravotně sociálních asistentů	Výskyt v %
Prevence (obecně)	21,2%
Zdravotní problémy	17,5%
Jiné (sociální problémy)	12,4%
Preventivní prohlídky	9,5 %
Registrace/přeregistrace lékaře	7,5 %
Očkování	6,5 %
Těhotenství + péče o kojence	4,0%

Zuby	4,0%
Gynekologická vyšetření	3,0%
Kompenzační pomůcky	2,8%
Invalidní důchod	2,3%
Paraziti – vši	2,3%
Sterilizace	2,1 %
Dávky	1,9%
Potvrzení od lékaře	1,6%
Hygiena	0,9%
Ústavní péče	0,5%
<b>Celkem</b>	<b>100,0%</b>

V roce 2008 se podařilo akreditovat u Ministerstva práce a sociálních věcí *Vzdělávací program pro zdravotně sociální pomocníky* v rámci celoživotního vzdělávání pracovníků v sociálních službách a to v rozsahu 160 hodin. Vzdělávací program byl vytvořen jako součást původního projektu *Sastipen ČR – Zdravotně sociální pomocníci ve vyloučených lokalitách*. Zvyšování profesních kompetencí zdravotně sociálních pomocníků kontinuálně pokračuje v rámci pravidelných metodických setkání. Program *Sastipen ČR - zdravotně sociální pomocníci* byl vyhodnocen centrálními institucemi jako je Ministerstvo zdravotnictví, ale i krajskými romskými koordinátory a poradci jako efektivní a žádoucí.

### 3.5.2.2 Opatření ke zlepšení situace Romů v oblasti zdraví na lokální úrovni

V šesti krajích České republiky byl v roce 2008 realizován výše zmíněný projekt *Sastipen - zdravotně sociální pomocníci*. Krajsští koordinátoři i romští poradci vnímají potřebu rozšířit jej s ohledem na jeho účinnost do dalších sociálně vyloučených lokalit, protože v nich v současnosti není jeho dostatečné pokrytí, přitom v romských komunitách je prokazatelně horší zdravotní stav ve srovnání s většinovou populací.

T a b u l k a č. 12 Počet zdravotně sociálních pomocníků podle krajů

Kraj	Počet zdravotně sociálních pomocníků
Hlavní město Praha	Nebyl zahrnut do projektu.
Jihočeský kraj	2 pomocníci (lokality Prachaticko, Jindřichohradecko).
Jihomoravský kraj	1 pomocník (lokalita Břeclav).
Karlovarský kraj	Nebyl zahrnut do projektu.
Královehradecký kraj	2 pomocníci.
Liberecký kraj	Nebyl zahrnut do projektu.
Moravskoslezský kraj	2 pomocníci (působíště Ostrava, Karviná).
Olomoucký kraj	4 pomocníci (Jesenicko, Olomouc, Prostějovsko).
Pardubický kraj	Projekt byl ukončen (v roce 2007 zde působili 2 pomocníci).
Plzeňský kraj	Nebyl zahrnut do projektu.
Středočeský kraj	Nebyl zahrnut do projektu.
Ústecký kraj	Nebyl zahrnut do projektu.
Vysočina	Nebyl zahrnut do projektu.
Zlínský kraj	1 pomocník (lokalita Vsetín).

Na lokální úrovni dále sporadicky probíhaly osvětové aktivity se zaměřením na zdravotně sociální oblast. Krajsští koordinátoři a romští asistenti uvádějí, že osvětové

činnosti není věnovaná dostatečná pozornost a vnímají potřebu zvýšit v této oblasti úsilí a zapojit do jejich realizace zdravotnické pracovníky primární zdravotní péče (např. praktické lékaře působící v lokalitách). Osvěta by se měla podle nich zaměřovat zejména na oblast zdravé výživy, omezování kouření, konzumace alkoholu a dalších návykových látek, motivaci k využívání preventivních prohlídek a očkování (zejména v oblasti péče o dítě), na gynekologickou prevenci a plánované rodičovství, na oblast stomatology a prevence domácího násilí.

Krajští koordinátoři se snažili v minulém roce aktivně spolupracovat i s koordinátory protidrogové prevence a zajistit síť dostupných zařízení pro drogově závislé i v lokalitách, v nichž žijí Romové.

### 3.5.2.3 Problematika sterilizace romských žen

V oblasti sterilizací romských žen nedošlo v roce 2008 k zásadním změnám. Rada vlády ČR pro lidská práva na konci roku 2007 schválila podnět ke sterilizacím prováděným v rozporu s právem, ovšem podnět nebyl předložen vládě k projednání vzhledem k řadě rozporů s jednotlivými rezorty.<sup>29</sup> Rada reagovala na zprávu ombudsmana vydanou 23. prosince 2005 v této věci, která tvrdě kritizovala praxi sterilizací v komunistickém Československu.<sup>30</sup>

Na zprávu ombudsmana reagovalo Ministerstvo zdravotnictví ustavením Poradního sboru, složeného z právníků, gynekologů a zástupců tehdejší Rady vlády pro záležitosti romské komunity. Poradní sbor v letech 2005 a 2006 prošetřil stížnosti žen na provedenou sterilizaci a konstatoval, že k pochybení při provádění sterilizací docházelo, ale nešlo o celostátní ani o rasově či národnostně podmíněnou politiku, nýbrž o pochybení jednotlivých zdravotnických zařízení. V některých případech nebyly dodrženy všechny podmínky stanovené v příslušné směrnici, v jiných případech byla shledána pochybení administrativní, v ojedinělých případech byla vyslovena pochybení o správné medicínské indikaci. Šetření poradního sboru neprokázalo, že by zjištěná pochybení při provádění sterilizací byla plánovaná, systémová a úmyslná. Stanovisko Ministerstva zdravotnictví k problematice sterilizací je následující. Provedené sterilizace žen v České republice nebyly vykonány z etnické či rasové motivace. Ministerstvo zdravotnictví plní příslušná nápravná opatření, která odsouhlasil Poradní sbor MZ.

Zásadním problémem provádění sterilizace, a to jak žen, tak i mužů, byl ve většině případů způsob informovaného souhlasu pacienta před vlastním výkonem. Při řešení této problematiky bylo zjištěno, že poskytování informovaného souhlasu bylo v minulosti velkým problémem i v ostatních oborech. Co se týče legislativních opatření, bude problematika provádění sterilizací dokonale upravena při přípravě příslušných právních

---

<sup>29</sup>Výbor pro lidská práva a biomedicínu se otázkou neoprávněných sterilizací žen zabýval již v první polovině roku 2006 a v září 2007 schválil podnět, který předložil Radě. Podnět Výboru vyšel z návrhů veřejného ochránce práv a vládě doporučil vyslovit poškozeným ženám veřejnou omluvu a ženám, kterým byla provedena nucená sterilizace v období let 1948 až 2006, přiznat jednorázové odškodnění. Podnět též obsahoval úkol průběžně realizovat osvětovou kampaň pro odbornou a laickou veřejnost, jejímž cílem by bylo vzdělávání veřejnosti o okolnostech sterilizace a o destigmatizaci poškozených. Dále měly být průběžně podporovány výzkumné aktivity týkající se provádění sterilizací a do novely zákona o péči o zdraví lidu a návrhu zákona o zdravotní péči měly být zapracovány ustanovení týkající se provádění sterilizace.

<sup>30</sup> Viz Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě, 23. prosince 2005.

norem. Ministerstvo má zpracovaný nový návrh zákona o specifických službách, kam sterilizace svým charakterem patří. Tento návrh zákona byl schválen usnesením vlády ze dne 19. listopadu 2008 č. 1440. (legislativní proces tohoto zákona byl však spolu s ostatními reformními zákony po březnu 2009 zastaven). V současné době je již účinná vyhláška ze dne 1. dubna 2007 č. 385/2006 Sb., o zdravotnické dokumentaci, kde jsou podrobně stanoveny náležitosti informovaného souhlasu pacienta, jakož i prohlášení o odmítnutí doporučené zdravotní péče. Problematika práva pacientů byla též nově upravena v novele zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, kde byla významně posílena práva pacienta, jakož i jeho osob blízkých při spoluúčasti při poskytování zdravotní péče.

Otázka nadále poškozujíc obraz ČR v zahraničí a připravují se stížnosti na ČR u Evropského soudu pro lidská práva. Téma sterilizace romských žen bylo v roce 2008 součástí *Všeobecného periodického přezkumu* (Universal Periodic Review, dále jen „UPR“), pomocí něhož Rada OSN pro lidská práva periodicky posuzuje úroveň lidských práv ve všech členských státech OSN a to jednou za 4 roky. K otázce sterilizace se v rámci přezkumu vyjádřilo Alžírsko a Rusko. Alžírsko zaznamenalo vysoký podíl romských žen, které prošly nucenou sterilizací a doporučilo České republice uznat a odškodnit oběti sterilizací. Zároveň ČR doporučilo vytvořit jasnou legislativní úpravu oblasti sterilizace a informovaného souhlasu před provedením tohoto výkonu. Rusko vyzvalo vládu k tomu, aby zabránila provádění sterilizace jako nehumánního postupu<sup>31</sup>.

V červenci 2008 zahájili členové ostravského *Spolku žen postižených nedobrovolnou sterilizací* a jejich obhájci z Evropského centra pro práva Romů a z fondu Peacework Development Fund kampaň mobilizující světová ženská hnutí k lobování za veřejné uznání nedobrovolné sterilizace a odškodnění pro romské ženy, které tyto praktiky přežily v Čechách, v Maďarsku a na Slovensku. Kampaň byla zahájena v souvislosti s Women's Worlds Congress 2008 (dále WWC), který se konal ve španělském Madridu. Účast na WWC, na němž se setkaly tisíce obhájců ženských práv z celého světa, byla v rámci programu veřejného zdraví podpořena Open Society Institute a varšavskou nadací Heinrich Boell Stiftung. Kampaň byla současně podporována akcemi probíhajícími v České republice a Maďarsku. Během WWC podepsali a poslali aktivisté z více než čtyřiceti zemí stovky pohledů a dopisů české, maďarské a slovenské vládě, jež je vybízejí k odpovědi na výzvy žádající veřejnou omluvu a odškodnění pro oběti nedobrovolné sterilizace. Po pěti letech cílené obhajoby a lobování u příslušných vlád se oběti a jejich zástupci obrátili na světové hnutí za lidská práva, aby posílili své snahy o zajištění spravedlnosti poté, co vlády nereagovaly ani veřejnou omluvou ani odškodněním za škody způsobené romským ženám. Během panelové diskuse na toto téma oběti informovaly aktivistky za ženská práva, profesorky a političky o nedobrovolných sterilizacích romských žen ve střední Evropě, a vyvolaly živou debatu za přispění žen z celého světa, které se podělily o své znalosti o podobném zneužívání na jiných místech<sup>32</sup>.

---

<sup>31</sup>Více informací na <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/CzechRepublicReport.pdf>.

<sup>32</sup>Zdroj [www.romea.cz](http://www.romea.cz).

### 3.6 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení a prostorová segregace je významným faktorem, který negativně ovlivňuje situaci asi jedné třetiny Romů v České republice a snižuje tak jejich šance na kvalitní a plnohodnotný život. Ačkoliv na centrální úrovni probíhaly v roce 2008 intenzivní debaty o řešení situace sociálně vyloučených Romů, na lokální úrovni v každodenním životě romských komunit se v tomto období nic zásadně nezměnilo. Naopak, zprávy o situaci v krajích hlásí šíření sociálního vyloučení i prostorové segregace romských komunit.

V Gabalově *Analýze sociálně vyloučených romských lokalit* (2006)<sup>33</sup> bylo identifikováno 310 sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených lokalit. Odhadem v nich žije asi 60 – 80 tisíc obyvatel.

T a b u l k a č. 13 Počet obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách a jejich podíl v jednotlivých krajích

Kraj	Odhad počtu romských obyvatel sociálně vyloučených lokalit v kraji	Podíl všech romských obyvatel vyloučených lokalit, kteří žijí v ČR
Česká republika	60 000 – 80 000	100%
Hlavní město Praha	9 000 – 9 500	13%
Jihočeský kraj	1 500 – 2 000	3%
Jihomoravský kraj	5 000 – 5 500	8%
Karlovarský kraj	3 500 – 4 000	5%
Královehradecký kraj	2 000 – 2 500	3%
Liberecký kraj	2 000 – 2 500	3%
Moravskoslezský kraj	10 000 – 10 500	15%
Olomoucký kraj	4 500 – 5 000	7%
Pardubický kraj	1 000 – 1 500	2 %
Plzeňský kraj	1500 - 2000	3%
Středočeský kraj	3 000 – 3 500	5%
Ústecký kraj	21 000 – 22 000	31%
Vysočina	1 500 – 2 000	3%
Zlínský kraj	500 – 1 000	1%

Klíčovým výzkumem sociálního vyloučení realizovaným v roce 2008 byl *Dlouhodobý monitoring situace romských komunit v České republice - moravské lokality*<sup>34</sup>, který byl uskutečněn ve spolupráci kanceláře Rady vlády pro záležitosti romských komunit a Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Konkrétně se jednalo o monitoring situace vyloučených lokalit v Brně, v Břeclavi, Holešově, na Jesenicku, v Přerově a částečně v Ostravě.

Realizace dlouhodobého monitoringu vychází z usnesení vlády ČR č. 8/2006 k Návrhu na provedení dlouhodobého monitoringu situace romských komunit v České republice.

<sup>33</sup> Analýza sociálně vyloučených lokalit a romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, MPSV 2006.

<sup>34</sup> Závěrečná zpráva výzkumného projektu *Dlouhodobý monitoring situace romských sociálně vyloučených komunit v České republice – moravské lokality* je v plné verzi dostupný na webových stránkách Úřadu vlády ČR [http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/news/Monitoring-romskych-lokalit\\_Morava.pdf](http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/news/Monitoring-romskych-lokalit_Morava.pdf).



Cílem výzkumu je pravidelně, systematicky a dlouhodobě měřit efektivitu opatření směřujících k romské integraci a účelnost vynakládání veřejných finančních prostředků na tuto oblast. Výzkumný projekt zaujímal v roce 2008 mezi vládními zakázkami na výzkum ojedinělé postavení a představuje inovativní přístup ve zkoumání sociálního vyloučení do hloubky a v kontextu před statistickou významností s využitím etnografické metody zkoumání. Realizátorem výzkumu byla Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Moravské lokality, v nichž byl dlouhodobý monitoring proveden, jsou zároveň i lokalitami, kde pilotně působí pracovníci Agentury. Součástí výzkumů jednotlivých lokalit byla vždy obecná charakteristika lokality, popis příchodu a bližší charakteristiky zdejších romských komunit, dynamika vývoje místních sociálně vyloučených lokalit, zkoumání životních trajektorií sociálně vyloučených obyvatel v oblasti zaměstnanosti a jiných způsobů obživy, dále v oblasti vzdělání, zdravotní péče, půjček a lichvy i v oblasti bydlení. Součástí výzkumu byly i případové studie, příklady dobré a špatné praxe v jednotlivých lokalitách. Výsledky této studie jsou východiskem pro tvorbu strategií boje proti sociálnímu vyloučení ve sledovaných lokalitách.

Autoři studie *Sociální exkluze na lokální úrovni* realizované v roce 2008 Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí<sup>35</sup> identifikovali následující problémy spojené s koncentrací vyloučených na určitém území:

- *Nevýhodné pracovní trhy v kombinaci s malou zaměstnaností velké části obyvatelstva.* Tyto pracovní trhy dávají lidem, kteří jsou na ně odkázáni, malé šance na získání zaměstnání, neboť je pro ně charakteristický nedostatek pracovních příležitostí, nevýhodnost pracovních míst co do obsahu práce, jistoty zaměstnání i nízkého příjmu bez šancí na jeho růst. Místní pracovní trhy se naopak stávají pastí pro obyvatele lokalit, jejichž možnosti dojíždět za prací jsou omezené. Některé kategorie místních obyvatel navíc obecně hledají jen velmi obtížně zaměstnání díky nízké kvalifikaci, nedostatečné úrovni pracovních návyků a dalším znevýhodňujícím faktorům, což zvyšuje riziko výskytu dlouhodobé, opakované a v domácnostech koncentrované nezaměstnanosti na tomto území.
- *Chudoba a nízké životní šance obyvatel,* která může být dána strukturálními faktory nebo nedostatečnou úrovní jejich sociálních kompetencí. S chudobou a nízkými šancemi souvisí zhoršený zdravotní stav obyvatel, úpadek kvality životního prostředí a chátrající bytový fond. Cena pronájmu bytu na tomto území nezdědka převyšuje nejen regulované, ale i tržní nájemné. Nízké životní šance prohlubuje ztížený přístup ke vzdělání, v němž se projevuje snaha o segregaci dětí místních obyvatel ve školních zařízeních jako důsledek jejich úmyslné koncentrace, ale i úniku dětí z většinové společnosti z těchto škol, kde se projevuje nízká kvalita výuky (personálního i materiálního charakteru).
- *Kriminalita, alkoholismus, drogy a další formy asociálního jednání,* které stravují obyvatele tohoto prostoru a prosakují do jeho okolí. Řada odborníků přitom konstatuje, že větší nebezpečí přináší tyto jevy obyvatelům lokality než obyvatelům okolí. Ti jsou nejčastějšími oběťmi kriminality, lichvy, epidemií, které zde bují, zatímco okolní společnost tyto problémy neřeší ani se jimi příliš nezabývá. Považuje je totiž za vnitřní problémy tohoto prostoru a jeho obyvatel, a bedlivě hlídá jen to, aby se nepřenese přes jeho hranice (většinou pak proti nim zasahuje až v tom v okamžiku).
- *Kolaps základních sociálních institucí,* jako jsou rodina, církve, politické strany, ale i legální trh práce či systém vzdělávání, dochází k úpadku autority státní moci. Je nutné si uvědomit, že všude absentují instituce obecně legitimní dané společnosti jako celku.

<sup>35</sup> Sociální exkluze na lokální úrovni, VÚPSV Praha 2008, s. 21 – 22

Tento prostor kolonizují právě paralelní instituce, normy a hodnoty, které často ohrožují soudržnost celé společnosti (příkladem může být zmíněná lichva nahrazující absentující bankovní systém).

- *Sociální izolace (segregace) a stigmatizace prostoru, a tím i jeho obyvatel*, kdy dochází k symbolickému vyloučení obyvatel, k prohlubování chudoby a k jejímu mezigeneračnímu přenosu. Stigmatizace daného území symbolicky degraduje všechny, kdo v něm žijí. Určité území může být stigmatizováno i veřejnou politikou, například označením holobyty, ale i sociální byty, a tato stigmatizace může navíc představovat legitimizaci zvláštního zacházení s tímto prostorem a jeho obyvateli, jenž může zacházet někdy i za rámec platné legislativy. Se sociální izolací a stigmatizací prostoru i jeho obyvatel souvisí nezájem okolní společnosti o ně.

Na identifikaci etnického klimatu ve společnosti, které významně ovlivňuje realizaci integračních opatření ve prospěch sociálně vyloučených Romů, se zaměřila studie *Klíč k posílení integrační politiky obcí: Sociální vyloučení Romů a česká společnost*<sup>36</sup>. Autoři zde uvádějí, že 66 % dotázaných českých občanů považuje soužití s Romy za problémové. Tento údaj srovnávají s výsledky šetření, která byla provedena v roce 1996 a 1994. Při zkoumání výsledků studií etnického klimatu bylo zjištěno, že se vnímání Romů většinovou společností určitě nezlepšilo, a že je velké množství těch, kteří volí etizující a rasový výklad problému.

Z perspektivy české veřejnosti má soužití s Romy spíše etnický než sociální obsah. Veřejnost jej vnímá více jako problém přítomnosti etnicky odlišné populace v majoritním prostředí, nikoliv jako problém přítomnosti extrémně chudých vrstev a nahlíží na soužití s Romy jako na soužití s cizinci. Soužití s Romy a existence sociálně vyloučených lokalit získává na důležitosti především v regionálním kontextu. Odpovídají tomu i rozdíly zdůrazňování tohoto tématu regionálními a celostátními politiky. Ve vnímání sociálně vyloučených lokalit platí přímá úměra: čím žije v kraji více obyvatel v sociálně vyloučených lokalitách, tím je existence těchto lokalit hodnocena jako problematičtější. V problémovém hodnocení sociálně vyloučených lokalit je akcentován bezpečnostní a sociálně problematický aspekt či dopad lokalit. Do regionu s nadprůměrným výskytem sociálně vyloučených lokalit a obyvatelstvem nadprůměrně zatíženým pocitem nedostatečných příležitostí, přicházejí navíc vyloučení Romové z regionů s nadprůměrným rozvojovým potenciálem a standardem služeb.

Přestože postoj velké části většinové společnosti k romským obyvatelům lokalit není pozitivní a primárně je nesen na vlně etizujících až rasových postojů, nelze paušálně říci, že by veřejnost nepodporovala široké spektrum aktivit směřujících ke zmírnění sociálního vyloučení a k nastartování změny. Pozitivně naladěná je zejména k opatřením zmírňujícím nerovné šance romských dětí při získávání vzdělání a k nástrojům usilujícím o návrat sociálně vyloučených osob na trh práce. Veřejnost vnímá možnost či nutnost změny jako dlouhodobý proces, který neponese rychlé bezprostřední změny a výsledky. Tento stav umožňuje kultivaci a uplatnění dlouhodobých politik, záměrů a strategií. Větší naděje vkládá veřejnost do dětí, jejichž rodiče žijí v sociálně vyloučených romských lokalitách.

Ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2008 iniciovalo provedení výzkumu *Ekonomické aspekty existence sociálně vyloučených komunit*<sup>37</sup>. Cílem výzkumu bylo

<sup>36</sup>Klíč k posílení integrační politiky obcí: Sociální vyloučení Romů a česká společnost, Otevřená společnost, o.p.s., GAC, s.r.o., Praha 2008. s. 52 – 56.

<sup>37</sup>Ekonomické aspekty existence sociálně vyloučených komunit, MPSV Praha 2008.

shromáždit relevantní data k problematice sociálně vyloučených lokalit a na jejich základě porovnat náklady vynakládané veřejnou správou a dalšími subjekty na řešení negativních jevů doprovázejících existenci vyloučených komunit, dále náklady vynakládané na preventivní opatření a náklady, které by bylo zapotřebí vynaložit na zásadní strategická řešení zamezující vzniku a šíření tohoto fenoménu. Výsledky budou využity ke koncepční práci resortu při tvorbě a realizaci politiky integrace a boje proti chudobě i sociálnímu vyloučení.

### **3.6.1 Realizace sociálních programů k řešení problematiky sociálně vyloučených lokalit**

#### **3.6.1.1 Činnost Ministerstva práce a sociálních věcí<sup>38</sup>**

Ministerstvo práce a sociálních věcí přerozděluje finanční prostředky plynoucí na podporu romské integrace ze státního rozpočtu ČR, zároveň však využívá a přerozděluje finanční prostředky z Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost (dále OPLZZ) v rámci priority 3.2 – Podpora integrace příslušníků romských lokalit. Prostřednictvím této podpory dochází k napomáhání sociálnímu začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských komunit, k zajištění dostupnosti, kvality a kontroly služeb, včetně odstraňování bariér v jejich přístupu ke vzdělání a k zaměstnání i v přístupu k investiční podpoře (více informací o programu je uvedeno v kapitole 2.3 Zprávy).

Ministerstvo práce a sociálních věcí dále využívá prostředky Evropského fondu regionálního rozvoje prostřednictvím Integrovaného operačního programu a poskytuje finanční podporu subjektům v rámci podpory 3.1 IOP – Služby v oblasti sociální integrace zaměřené na sociálně vyloučené romské lokality. V rámci aktivity b) nazvané „*Investiční podpora při zajištění dostupnosti takových služeb, které umožní návrat příslušníků nejvíce ohrožených sociálně vyloučených romských lokalit zpět na trh práce a do společnosti*“ je podpora cílena zejména na vznik nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, komunitních center, zázemí pro terénní služby, poradenství a dalších zařízení sociálních a komunitních služeb v sociálně vyloučených romských lokalitách. Tato podpora navazuje na prioritu vlády spočívající v realizaci pilotního individuálního projektu, tzv. „Agentury“, která bude zajišťovat komplexní služby při předcházení sociálnímu vyloučení a jeho odstraňování v sociálně vyloučených romských lokalitách. Dále navazuje na podporu pilotních projektů, v rámci nichž bude umožněna finanční podpora subjektům rovněž v rámci priority 5.2c operačního programu IOP, kde se předpokládá pilotní propojení aktivit v oblasti regenerace domů a aktivit v oblasti sociálního začleňování, lidských zdrojů a zaměstnanosti s cílem zlepšení životních podmínek romské komunity. Ze strany MPSV nebyla doposud tato oblast investičně podporována, v rámci oblasti intervence 3.1 na ni připadne cca 25% zdrojů. Prostředky vkládané do této oblasti na národní úrovni měly zatím pouze neinvestiční charakter (dotace) na projekty/služby zaměřené na sociálně vyloučené romské lokality cca ve výši 65 mil. Kč ročně. Podpora této aktivity je provázaná s oblastí podpory 3.2 OP LZZ, kde se jedná o projekty neinvestičního charakteru zaměřené na poskytování vybraných sociálních služeb a na podporu dalších aktivit ve prospěch příslušníků sociálně vyloučených romských lokalit/komunit. Výzva v oblasti této podpory bude vyhlášena ve 2. čtvrtletí 2009.

---

<sup>38</sup>Zdroj Informace ministra práce a sociálních věcí podané ke Zprávě o stavu romských komunit v ČR za rok 2008.

Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách poskytuje každoročně odbor sociálních služeb a sociálního začleňování MPSV ze státního rozpočtu ČR finanční podporu registrovaným poskytovatelům sociálních služeb, a to bez ohledu na národnostní či etnickou příslušnost poskytovatelů či uživatelů těchto služeb. Výjimkou je finanční podpora poskytovatelům sociálních služeb v sociálně vyloučených lokalitách; ani tam však není možné vysledovat tok peněz podle etnického rozlišovacího znaku. Nejčastější typ sociální služby poskytované v sociálně vyloučených lokalitách jsou *Terénní programy*. Ty byly v roce 2008 celkově podpořeny částkou 8.279 tis. Kč. ze státního rozpočtu prostřednictvím rozpočtové kapitoly 313 - MPSV. Je nutné mít na paměti, že tato služba není výlučně určena cílové skupině sociálně vyloučených Romů.

V roce 2008 byl také ukončen projekt *Podpora vytváření systému terénní sociální práce*. V rámci projektu byla vytvořena „*Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*“, která byla distribuována poskytovatelům terénní sociální práce z obcí i z řad neziskových organizací a krajům. V rámci projektu byly akreditovány tři vzdělávací programy: „*Kvalifikační kurz pro terénní pracovníky*“, „*Specializační kurz pro terénní pracovníky*“ a „*Prohlubování odborných kompetencí krajských koordinátorů pro romské záležitosti*“. Prostřednictvím těchto programů bylo vzděláno celkem 138 osob a došlo k vytvoření tří publikací jako studijních opor pro terénní pracovníky a terénní sociální pracovníky (*Profesní dovednosti terénních pracovníků*, *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*, *Analýza vzdělávacích potřeb terénních pracovníků*). V rámci projektu byla zajištěna skupinová a individuální supervize pro terénní pracovníky působící na obcích, která probíhala jedenkrát měsíčně v rozsahu 3 hodin na jedno setkání.

### **3.6.1.2 Podpora terénní práce ze strany Rady vlády pro záležitosti romských komunit**

Rada vlády pro záležitosti romských komunit tradičně i v roce 2008 přerozdělovala dotace ze státního rozpočtu obcím k předcházení sociálního vyloučení a odstraňování jeho důsledků prostřednictvím dvou podprogramů A a B.

Hodnocením terénní práce, která probíhala v roce 2008 na úrovni obcí, se zabývala Ivana Šimíková ve zprávě *Analýza zpráv o realizaci terénní sociální práce za rok 2008*. V roce 2008 byl program terénní práce zřízen ve 46 obcích, kde pracovalo celkem 86 terénních pracovníků. Autorka v analýze usuzuje, že se při realizaci programu na úrovni obecních samospráv projevují pozitivní trendy. Dochází zejména ke stabilizaci programu a to z hlediska délky jeho trvání, ke zlepšování organizačních a technických podmínek pro výkon terénní práce či z hlediska zvyšujících se kvalifikačních předpokladů terénních pracovníků. Institucionalizace terénní práce je posílena jejím ukotvením ve strategických dokumentech samospráv, zejména v komunitních plánech. Tyto okolnosti pak mají také vliv na zvyšující se výkon terénních pracovníků a zacílení intervencí na vybrané relevantní problémy jako je zvyšování zaměstnanosti a zlepšování podmínek bydlení, včetně právních vztahů. Níže v tabulce č. 15 jsou uvedeny nejčastější problémy, které terénní pracovníci v praxi řešili.

T a b u l k a č. 14 Okruh problémů, kterými se zabývali TSP v praxi

<b>typ problému</b>	<b>počet klientů</b>	<b>%</b>
problémy spojené s nezaměstnaností	2 598	19
problémy spojené se zneužíváním drog	344	2

problémy spojené se záškoláctvím	1 000	7
problémy spojené s nízkou kvalitou bydlení	2 432	18
problémy spojené s problematickými nájemními vztahy	1 285	8
problémy spojené s gamblerstvím	323	2
problémy spojené s lichvou	696	4
problémy spojené s dluhy	3 779	27
problémy spojené s nedostatečnou hygienou	1 282	8
problémy spojené s kriminalitou	636	4
problémy spojené s prostitutí	51	1
<b>celkem</b>	<b>13 144</b>	<b>100</b>

Pozn.: Počet klientů podle problémů je nižší než uvedený celkový počet klientů, což je pravděpodobně zejména důsledek toho, že pracovníci v praxi řeší i problémy, které nezapadají do sledovaných typů.

### 3.6.2 Působení Agentury pro sociální začleňování ve prospěch řešení situace v sociálně vyloučených romských lokalitách

Svou činnost zahájila Agentura<sup>39</sup> v lednu 2008 a jejím cílem je transformace romských sociálně vyloučených lokalit, která povede buď k jejich zániku či alespoň k podstatnému zlepšení kvality života jejich obyvatel, kdy značná část z nich získá přístup ke vzdělání, začne pracovat a dosáhne na kvalitnější bydlení. Konečná podoba Agentury vznikla v úzké spolupráci představitelů státní správy, krajských a místních samospráv, zástupců romské komunity, podnikatelské sféry, expertů na romskou problematiku, zástupců ministerstev, neziskového sektoru, členů Rady vlády pro záležitosti romských komunit, zástupců Svazu měst a obcí a Asociace krajů.

Agentura využívá při svém působení několik nástrojů. V první řadě uzavírá lokální partnerství s klíčovými subjekty pro integraci sociálně vyloučených v daných lokalitách, dále vytváří v jejich spolupráci analýzy situace v sociálně vyloučených lokalitách, strategie sociálního začleňování na lokální úrovni a tvorbu inkluzivních nástrojů šitých na míru místním poměrům a potřebám obyvatel lokalit. Podporuje realizace strategií v praxi prostřednictvím projektů, které vytváří v rámci pracovních skupin v jednotlivých regionech. V neposlední řadě se snaží medializovat problematiku sociálního začleňování tak, aby získala co nejvyšší veřejnou podporu.

#### 3.6.2.1 Lokální partnerství

Agentura pro sociální začleňování začala v roce 2008 pilotně působit ve 12 sociálně vyloučených lokalitách v regionu Brno, Broumov, Břeclav, Holešov, Cheb, Jesenícko, Most, Ostrava, Přerov, Roudnice nad Labem, Šluknovsko a Ústí nad Labem. V roce 2009 Vláda ČR usnesením č. 62 z 12. ledna 2009 zařadila mezi původních 12 působišť i 13. lokalitu – město Litvínov. Ve všech lokalitách se podařilo do činnosti Agentury zapojit obce jako klíčového partnera. Celkem se do lokálního partnerství zapojilo 109 subjektů (19 měst/obcí, 50 neziskových organizací, 14 škol, 8 poboček úřadů práce a 7 obvodních oddělení Policie ČR nebo městské policie a další).

<sup>39</sup>Zdroj Informace Agentury pro sociální začleňování v romských komunitách ke Zprávě o stavu romských komunit za rok 2008.

Všechny tyto subjekty se zavázaly, že se budou podílet na tvorbě inkluzivních politik. Přestože je lokální partnerství neformálním uskupením bez právní subjektivity, podmínkou k jeho založení je podepsání Memoranda o spolupráci mezi obcí a Agenturou. Tato přístupová domluva o partnerství neruší nijak samostatnou právní subjektivitu přístupujících členů, také neomezuje jejich aktivity a působnost vně kruhu lokálního partnerství. Lokální partnerství je platformou otevřenou, kdy je možné přijmout na základě shody další členy a také stávající členové ji mohou kdykoli opustit.

V jednotlivých regionech vznikly různé formy lokálního partnerství. Někde byly do lokálního partnerství přizvány všechny relevantní subjekty, jinde bylo vytvořeno jen úzké lokální partnerství s několika zásadními členy pro oblast romské inkluze. V některých lokalitách vzniklo vrstevnaté partnerství s určitou hierarchií (např. vznik a působení řídicích skupin, atd.).

### **3.6.2.2 Výzkumy a analýzy situace v sociálně vyloučených lokalitách**

Agentura byla v roce 2008 zapojena do realizace výzkumného projektu „*Dlouhodobý monitoring situace romských komunit – moravské lokality*“. V rámci tohoto projektu se uskutečnil etnograficko-antropologický výzkum v regionech Brno, Holešov, Jesenicko, Přerov, Slezská Ostrava. Dále se podílela na projektu Světové banky a Rady vlády pro záležitosti romských komunit s názvem „*Česká republika: Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů*“ a výzkumu „*Romská populace a zdraví*“ v rámci projektu SASTIPEN. V roce 2008 Agentura realizovala projekt „*Evaluace protidluhových programů*“. Výstupem projektu byl materiál, který analyzuje aktuální sociologické a právní aspekty problematiky zadlužování obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Na základě výsledků této analýzy a vhodných zahraničních modelů navrhuje exekutivní a legislativní opatření.

Pracovníci agentury v průběhu roku vypracovali řadu kasuistik týkajících se bydlení v Brně, Kladně, Ostravě, v Pardubicích a Praze, v nichž převážně většinu obyvatel tvoří Romové. Agentura také nechala zpracovat materiál „*Identifikace sociálně vyloučených lokalit a zpracování jejich mapy ve městě Brně*“ a další dílčí situační analýzy, které měly sloužit jako podklad k tvorbě a realizaci integračních politik v oblasti sociálně vyloučených lokalit. Příkladem této analýzy je materiál „*Situační analýza sociálně vyloučených lokalita území města Litvínova se zaměřením na sídliště Janov*“. Součástí studie jsou i doporučení k řešení problémové situace na lokální úrovni.

### **3.6.2.3 Pracovní skupiny a jejich výstupy**

Ve všech lokalitách vzniklo celkem 31 pracovních skupin. Pracovní skupiny byly generovány na základě potřeb v jednotlivých lokalitách a zaměřovaly se na tematické oblasti sociálního vyloučení (bydlení, zaměstnávání, vzdělávání, bezpečnost) a také pracovní skupiny zaměřené na tvorbu obecných strategií inkluzí sociálně vyloučených. Tyto pracovní skupiny a lokální partnerství se v roce 2008 setkaly celkem 91 krát a vytvořily celkem 62 projektů. Z toho 23 projektů bylo v roce 2008 realizováno, zbylé projekty jsou připravené na realizaci v dalším období. Realizací projektů bylo podpořeno asi 700 uživatelů. Největší podíl z realizovaných projektů tvořily studie a analýzy (analýzy sociálně vyloučených lokalit, kuchařka dotačních příležitostí v oblasti sociální ekonomiky

Brno). Dále Agentura podporovala růst kapacity jednotlivých organizací a přispívala na realizaci různých typů služeb.

### 3.6.3 Řešení situace sociálně vyloučených romských komunit na lokální úrovni

Většina regionů má opatření k řešení situace romských sociálně vyloučených komunit zahrnuté do svých komunitních plánů rozvoje sociálních služeb s různou dikcí na tuto cílovou skupinu. V jednotlivých krajích působí také celá řada poskytovatelů služeb pro sociálně vyloučené Romy. V tabulce č. 14 je uveden přehled využívaných sociálních opatření ke zlepšení situace romských komunit v jednotlivých krajích. Některá města se rozhodla k zefektivnění procesu komunitního plánování využít finanční prostředky z Operačního programu Lidské zdroje zaměstnanost, prioritní osy „Podpora komunitního plánování sociálních služeb“.

T a b u l k a č. 14 Přehled situace v regionech týkající se oblasti komunitního plánování

Kraj	Existence plánu na úrovni kraje	Počet obcí s komunitními plány	Počet poskytovatelů služeb a aktivit zaměřených na pomoc romským komunitám
<b>Hlavní město Praha</b>	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2009 (každoročně se aktualizuje)	4 městské části hl. města Prahy	55 poskytovatelů
<b>Jihočeský kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2009 (každoročně se aktualizuje)	12 obcí s rozšířenou působností (České Budějovice, Jindřichův Hradec, Písek, Dačice, Týn nad Vltavou, Třeboň, Milevsko, Vimperk, Vodňany).	25 poskytovatelů
<b>Jihomoravský kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2009 - 2011	21 obcí s rozšířenou působností	47 registrovaných služeb
<b>Karlovarský kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2009 – 2013	5 měst	6 poskytovatelů
<b>Královehradecký kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje služeb 2007 – 2009	5 obcí (Broumov, Nový Bydžov, Dobruška, Jaroměř, Hradec Králové)	32 poskytovatelů
<b>Liberecký kraj</b>	údaje nejsou k dispozici	údaje nejsou k dispozici	údaje nejsou k dispozici
<b>Moravskoslezský kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2008 – 2009	9 měst (Bruntál, Frýdek – Místek, Havířov, Karviná, Kopřivnice, Krnov, Opava, Orlová, Ostrava)	28 poskytovatelů
<b>Olomoucký kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje služeb v Olomouckém kraji 2009 – 2010	9 obcí	43 poskytovatelů
<b>Pardubický kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje služeb v Pardubickém kraji 2008 - 2010	5 obcí s rozšířenou působností (Pardubice, Ústí nad Orlicí, Svitavy, Chrudim, Česká Třebová)	5 poskytovatelů
<b>Plzeňský kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje sociálních	11 obcí	8 poskytovatelů

	služeb 2008 - 2010		
<b>Středočeský kraj</b>	v současnosti tvorba Střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb 2008 - 2009	26 obcí	10 poskytovatelů
<b>Ústecký kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2008 – 2011	16 obcí, 3 obce připravují	29 poskytovatelů
<b>Vysočina</b>	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2008 - 2011	17 obcí s rozšířenou působností 2 obce s přenesenou působností (4 obce zapracovanou romskou problematiku v komunitních plánech)	15 poskytovatelů
<b>Zlínský kraj</b>	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2009-2011	13 obcí s rozšířenou působností	11 poskytovatelů

Jako problematickou oblast vnímají autoři krajských zpráv kontrolu kvality a naplňování standardů kvality sociálních služeb. Jen omezený počet poskytovatelů měl zatím možnost projít inspekcí kvality registrovaných sociálních služeb, bohužel většinou s malým úspěchem. Koordinátoři romských poradců vnímají potřebu zvýšit podporu poskytovatelů při tvorbě a zavádění standardů kvality do praxe a upozorňují na problém neexistence jejich jednotného výkladu a postupu při jejich zavádění do praxe služeb sociální prevence.

### 3.7 Bezpečnost

Bezpečnostní politika vlády ve vztahu k romským komunitám se zaměřuje zejména na řešení extremismu, kriminality a sociálně patologických jevů. Těmito tématy se zabývá resort Ministerstva vnitra a Policie ČR. Úkolem pověřených institucí je nepřetržitě analyzovat bezpečnostní situaci romských komunit, posoudit rizika a přijmout opatření k jejich eliminaci. Při zajišťování bezpečnosti Romů usiluje ČR o aktivní podporu bezkonfliktního a tolerantního multikulturního soužití. K tomuto postupu zavazují vládu ČR úmluvy světových organizací, právní dokumenty a směrnice.

Pro efektivní řešení rizikových jevů uvnitř romských komunit podporuje vláda ČR systémový přístup Policie ČR ve vztahu k menšinám, dále programy a aktivity zaměřené na prevenci kriminality a eliminaci sociálně patologických jevů na místní úrovni.

#### 3.7.1 Popis bezpečnostní situace v romských komunitách v roce 2008

##### 3.7.1.1 Extremismus a rasově motivovaná trestná činnost

Ve vztahu k romským komunitám je nejrizikovějším druhem extremismu *pravicový extremismus*, který se v posledních letech šíří a radikalizuje<sup>40</sup>. Ve sledovaném období působil na neonacistické scéně zejména Národní odpor a tzv. Autonomní nacionalisté. Na ultranacionalistické scéně se jednalo zejména o Národní stranu a Dělnickou stranu, která se

<sup>40</sup>Strategie boje proti extremismu, část I. Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2008. Strategie byla schválena usnesením vlády ČR ze dne 4. května 2009 č. 572.



více otevřela neonacistickému spektru scény a začala spolupracovat s Národním odporem a Autonomními nacionalisty. Nejlepším dokladem této spolupráce byly nejen různé veřejné akce, ale především podzimní krajské volby, v nichž Dělnická strana umožnila kandidovat osobám spjatým s neonacistickými organizacemi.

V roce 2008 byl završen proces celkové proměny pravicově extremistické scény, u níž je charakteristická zvyšující se vzdělanostní úroveň samotných aktivistů, nárůst sympatizantů ze střední vrstvy a oživení tendence návratu „do politiky“. Členové strany se snaží více zpřístupnit své hnutí veřejnosti a získat tak co nejširší okruh sympatizantů. Na aktivitách pravicových stran se začala projevovat profesionalita a koncepčnost, k čemuž přispěla i výměna zkušeností se zahraničními partnery, umožněná prohlubující se internacionalizací evropské pravicové extremistické scény. Dalším nebezpečným trendem je sílící násilí na těchto akcích a výpady vůči místním romským komunitám, jejichž bezpečnost je vážně ohrožena.

Dělnická strana ve snaze být atraktivnější i pro militantně orientované jedince, zahájila 1. února 2008 činnost *Ochranných sborů Dělnické strany* jako bezpečnostní složky strany, která má nejen chránit stranické funkcionáře a plnit pořadatelskou roli při veřejných akcích, ale i monitorovat místní problémy v regionech a pomáhat občanům.

Dne 19. ledna 2008 se měl v Plzni uskutečnit pochod pravicových extremistů za svobodu shromažďování a svobodu slova, který zakázal plzeňský primátor. Z důvodu rozhodnutí krajského soudu, který zákaz shledal jako protiprávní, se pochod nakonec uskutečnil v náhradním termínu dne 1. března 2008. Pochodu v Plzni se zúčastnilo více než 200 pravicových extremistů a s projevy vystoupili mimo jiných i zástupci Národního odporu a Dělnické strany. Proti pochodu protestovalo několik stovek odpůrců. Je nutné podotknout, že by města a obce měly při rozhodnutí o zákazu akce postupovat tak, aby jejich rozhodnutí byla soudně nenapadnutelná. Obcím může v tomto ohledu pomoci materiál *Manuál pro obce k zákonu o právu shromažďovacím*, který v roce 2009 zpracovalo Ministerstvo vnitra.

V druhé polovině roku 2008 se pravicoví extremisté zaměřili zejména na problematiku soužití majority s romskými komunitami. Jejich aktivity postupně přerostly v násilné konflikty s policií. Vedení snahou zviditelnit se před podzimními krajskými volbami se zástupci Dělnické strany, konkrétně dvanáct členů Ochranných sborů Dělnické strany, zapojilo v letních měsících do řešení situace na litvínovském sídlišti Janov. Zde se setkali s litvínovskými Romy, kteří se na svou ochranu vyzbrojili klacky, golfovými holemi či násadami od seker. Jeden z jejich vůdčích představitelů v průběhu tohoto střetnutí, které proběhlo před kamerami novinářů, urážel přítomnou členku ochranných sborů. Tento výstup se objevil v médiích a tím rozhněval nejenom pravicové extremisty, ale i část české veřejnosti.

V reakci na tento incident bylo dne 18. 10. 2008 do Litvínova svoláno „*Protestní shromáždění proti cikánskému teroru*“. Přestože za akcí stála Dělnická strana, prezentovala jí jako pouhý občanský protest lidí nespokojených se situací v Litvínově, aby se vyhnula možné politické diskreditaci. Neohlášeného shromáždění se na litvínovském náměstí Míru účastnilo nejen asi 350 extremistů, ale také několik set místních obyvatel. Po projevech Dělnické strany jej starosta obce rozpustil. Účastníci se potom rozhodli vydat směrem k Janovu, v tom jim však nakonec zabránila Policie ČR. V důsledku přetrvávající absence řešení problematického soužití janovských obyvatel, se dne 17. listopadu 2008 uskutečnila

v Litvínově ohlášená demonstrace „*proti pozitivní diskriminaci a policejnímu násilí*“, která proběhla v poklidné atmosféře a pod záštitou Dělnické strany.

Situaci v Janově se od začátku nástupu do funkce snažil řešit ministr pro lidská práva a menšiny, Michael Kocáb, který navázal v tomto smyslu na aktivity ministryně Džamily Stehlíkové a následně se účastnil vyjednávání s klíčovými institucemi o řešení extremismu a problematického soužití zdejších obyvatel. Ve spolupráci s Agenturou zajistil tvorbu materiálu „*Situační analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Litvínova se zaměřením na sídliště Janov*“. Součástí dokumentu jsou obecná doporučení vedoucí ke zlepšení situace v litvínovském sídlišti. Je jasné, že nelze očekávat rychlé zlepšení stavu této lokality, jejíž situace byla dlouhodobě přehlížena orgány státní správy a samosprávy.

Do situace romských komunit zasahovala i krajně nacionalistická Národní strana, která se v průběhu roku 2008 snažila několikrát zveřejnit svou studii „*Řešení cikánské otázky v Českých zemích*“. V červnu 2008 se zapojila do řešení situace v Karlových Varech, kde podle místních obyvatel docházelo k terorizování místních obyvatel dětmi romského původu. Přestože se zde angažovala jen úzká skupina osob, opět se jim podařilo upoutat značnou pozornost médií, která mají vliv na postoje veřejnosti k Romům.

Občanské nepokoje pokračovaly i v Rokycanech, kde došlo 23. srpna 2008 k útoku v baru Ural v ulici Pod Ohradou, kde skupina asi 15 mladíků údajně fyzicky napadla obsluhu a přítomné hosty. Podle policie byli někteří účastníci příznivci hnutí skinheads. Jedna z nepotvrzených verzí hovořila o tom, že personál baru mladíci napadli proto, že obsluhuje Romy. Policie následně obvinila pět osob, kdy se jejich případem poté začal zabývat rokycanský soud. Podle neonacistických serverů pocházejí odsouzení z řad příznivců uskupení Autonomní nacionalisté Plzeňsko. Na události v rokycanském baru zareagovali místní Romové, kteří při demonstraci protestovali proti rasistickému prostředí ve městě. Radnice s policií následně iniciovala schůzky se zástupci Romů a posílila hlídky strážníků i policie.

V září 2008 byla v Moravském Berouně vhozena zápalná láhev do domu, který je obýván Romy, kdy pachatel tohoto činu nebyl zjištěn. Za vysoce kvalifikovaný lze považovat přístup Policie ČR při již druhém pochodu Národní strany v Přerově v čele s předsedkyní Petrou Edelmannovou dne 2. listopadu 2008. I zde se prokázalo, že důkladná příprava a koordinace ze strany policie, terénních pracovníků města a zejména romských pracovníků neziskových organizací působících v lokalitě, může pozitivně ovlivnit průběh obdobných akcí a zabránit otevřeným konfliktům.

V roce 2008 bylo soudy v ČR pravomocně odsouzeno 97 osob za 192 trestných činů s rasově motivovaným podtextem, což činilo 0,1 % z celkového počtu pravomocně odsouzených osob soudy v ČR. Ve srovnání s rokem 2007 lze tak zaznamenat nárůst počtu pravomocně odsouzených za tento trestný čin (v roce 2007 bylo za tento typ trestné činnosti odsouzeno 72 osob).

### **3.7.1.2 Odchod Romů z České republiky jako důsledek narůstajícího extremismu**

Sílící extremismus a z něj vyplývající bezpečnostní rizika, která negativně ovlivňují situaci Romů, zvyšují i tendenci příslušníků romských komunit emigrovat do zahraničí,

i když nelze jednoznačně konstatovat, že v rozhodnutí o odchodu z ČR hraje roli výhradně extremismus.

V roce 2008 se zvýšil počet azylantů, kteří odcházeli do Kanady, kde si podávali žádosti o status uprchlíka (azyl)<sup>41</sup>. Od začátku roku 2008 přijala *Kanadská rada pro imigraci* celkem 853 žádostí, přitom největší nárůst podaných žádostí zaznamenala v prosinci 2008, kdy bylo podáno celkem 129 žádostí. V roce 2008 bylo přiznáno 84 azylů, 5 jich bylo odmítnuto a 746 jich čekalo na vyřízení. Česká republika se podílela na konci roku 2008 na celkovém objemu žádostí o azyl v Kanadě rekordními 2,45 % žádostí. Tato situace ohrozila bezvízový režim, jehož občané ČR využívají od listopadu 2007 při cestách do Kanady. Od zrušení vízové povinnosti počet žadatelů o azyl podaných na území Kanady opakovaně přestoupil stanovenou hranici 2 %. Kritickou situaci řešila bilaterální jednání ministryně pro lidská práva a menšiny, Džamily Stehlíkové s kanadským ministrem Jasonem Kenneym v Kanadě v listopadu 2008, kdy byla česká strana ujištěna, že Kanada přistoupí k obnovení vízové povinnosti pouze v případě, že by počet žádostí několikanásobně převýšil únosnou hranici. Jak počet žádostí podávaných od počátku roku 2009, tak podíl žádostí podávaných občany ČR na celkovém objemu se v roce 2009 (k 30. 5. 2009) dále trvale zvyšují.

#### **Důvody k odchodu:<sup>42</sup>**

- **hledání lepších životních podmínek** (založeno na zlepšení občanského statutu imigrantů. Romové se v Kanadě stávají neviditelnou menšinou a mají možnost získat lepší podmínky pro uplatnění dětí v kanadském multikulturním vzdělávacím systému, očekávají zlepšení života v zámorí, jsou lákáni úspěšnými žadateli o azyl z minulých let, kteří se svěřují se zkušenostmi z nediskriminujícího a přívětivého prostředí);
- **ekonomické důvody** (část emigrantů je motivována perspektivou při hledání zaměstnání);
- **rodinné vazby** (část Romů a Romek navazuje na první vlnu emigrantů z 90. let minulého století. Migrace se uskutečňuje za podpory sociálních a rodinných sítí).
- **diskriminace a ohrožení osobního bezpečí** (jak vyplývá i z výzkumu Agentury pro základní práva, 88 % Romů se domnívá, že je v České Republice diskriminováno, 47 % uvedlo, že se za poslední rok s diskriminací osobně setkali. Odborníci se shodují, že jedním z důvodů mohou být strach ze sílícího extremismu, negativní veřejné mínění o Romech, rasismus a xenofobie společnosti. Nelze pominout častou a silně vnímanou přímou diskriminaci, zejména ve vzdělávání, přístupu ke službám a na trh práce);

Na základě rostoucího počtu žadatelů o azyl vyslala Kanadská rada pro imigraci a uprchlíky (dále IRB) výzkumnou misi do České republiky, která proběhla v březnu 2009.

---

<sup>41</sup>Zdroj Informace o azylových žádostech Českých občanů v Kanadě, podklad pro jednání Rady vlády pro záležitosti romské komunity, které se uskutečnilo v úterý 14. března 2009. Dále z údajů, které radě vlády pro záležitosti romské komunity poskytlo velvyslanectví České republiky Ottawa.

<sup>42</sup>Uvedené důvody vycházejí z komunikace s Romy, jak v Čechách, tak v Kanadě. Podle informací velvyslance Kanady do ČR, Romové udávají nejvíce důvod k emigraci – diskriminaci a předsudečné chování české společnosti.

Účelem této mise bylo získat informace pro rozhodování týkající se situace Romů a zacházení s nimi. Po čas téměř dvoutýdenní mise navštívili výzkumníci řadu nevládních organizací i veřejných institucí (tj. Ministerstvo vnitra ČR, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a Úřad ministra pro lidská práva a menšiny). Masivnější emigrace Romů do zahraničí byly zmiňovány ve zprávách o situaci Karlovarského kraje a Hlavního města Prahy.

### **3.7.2 Kriminalita a výskyt sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách**

Zprávy o situaci v krajích se zmiňují o kriminalitě v sociálně vyloučených lokalitách, která ovlivňuje i situaci místních Romů. Ve většině krajů bohužel nejsou k dispozici přesné informace o vývoji kriminality spojené se životem v sociálně vyloučeném prostředí. Zprávy vychází nejčastěji z kvalifikovaných odhadů obvodních oddělení Policie ČR, pracovních skupin prevence kriminality, romských poradců a nevládních organizací.

Z krajských zpráv vyplývá, že nejvíce rozšířenou byla majetková trestná činnost, černé odběry elektřiny, ignorování alternativních trestů či úvěrové podvody a další hospodářská kriminalita. Kromě toho uvádějí nedbalostní dopravní nehody, výtržnictví, domácí násilí, vydírání, porušování domovní svobody. Rozšířeným a bohužel nedostatečně podchyceným trestným činem v sociálně vyloučených lokalitách byla i lichva. Co se týče sociálně patologických jevů, ve zprávách byla často zmíněna toxikomanie, alkoholismus, gamblerství či prostituce. Jako zásadní problém autoři krajských zpráv identifikovali nedostatečnou síť služeb v oblasti prevence kriminality, absence odborného poradenství a krizové intervence.

### **3.7.3 Opatření ke zlepšení bezpečnostní situace romských komunit**

#### **3.7.3.1 Strategické dokumenty a činnost subjektů na centrální úrovni**

Pro efektivnější řešení rizikových jevů uvnitř romských komunit podporuje vláda ČR systémový přístup Policie ČR ve vztahu k Romům. Trvalou prioritou meziresortního poradního orgánu Ministerstva vnitra – Republikového výboru pro prevenci kriminality – patří realizace programu na pomoc městům a krajům zasaženým vysokou mírou trestné činnosti a dalších sociálně patologických jevů. Zásadním koncepčním materiálem preventivní politiky státu pro rok 2008 byla „*Strategie prevence kriminality na léta 2008 – 2011*“ (dále jen Strategie), kterou vláda schválila usnesením č. 1150 ze dne 15. října 2007.

Mezi relevantní priority strategie patří:

- oběti rasově, národnostně nebo nábožensky motivovaných trestných činů;
- rizikovní jedinci v postavení pachatelů nebo obětí (sociálně vyloučení jedinci a skupiny; cizinci, příslušníci národnostních a etnických menšin; obyvatelé prostorově vyloučených lokalit)
- trestné činy a delikventní jednání spojené s radikalizací diváckého násilí; rasově, národnostně či nábožensky motivovaná trestná činnost; protiprávní jednání v sociálně vyloučených lokalitách).

V rámci Strategie byl rozdělen systém prevence kriminality na tři úrovně: republikovou, krajskou a městskou. Jako podporu krajům a městům při tvorbě jejich koncepcí vytvořil v roce 2008 Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra dokument „*Doporučení k tvorbě koncepcí prevence kriminality krajů na léta 2009 – 2011*“.

Na krajské a městské úrovni byly v září 2008 zpracovány „*Koncepce prevence kriminality krajů*“<sup>43</sup> a „*Koncepce kriminality měst na léta 2009 až 2011*“. Mezi prioritami krajských a městských koncepcí se objevuje prevence rasismu a xenofobie, začleňování osob prostorově a sociálně vyloučených i boj proti extremismu (viz tabulka č. 16). Součástí preventivních opatření je rozvoj programu na potírání domácího násilí v romských komunitách. Důležitým prvkem těchto opatření jsou metodické materiály pro orgány činné v trestním řízení týkající se zacházení s oběťmi domácího násilí a oběťmi obchodování se ženami. V roce 2008 se také Ministerstvo vnitra aktivně zabývalo tvorbou legislativní úpravy oblasti prevence kriminality.

Dne 9. dubna 2008 vzala vláda na vědomí aktualizaci „*Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období let 2008 až 2012*“ (dále jen Strategii). Schválila její priority i strategické cíle a uložila ministru vnitra zpracovávat a realizovat akční plány k naplnění strategických cílů policejní práce ve vztahu k menšinám<sup>44</sup>. Tato strategie navazuje na strategie z předchozích období a jejím důležitým východiskem je *Reforma policie ČR a související problematiky vnitřní bezpečnosti* jako jeden z bodů programového prohlášení vlády a priorit Ministerstva vnitra.

Hlavním principem obou dokumentů je community policing. Postupy, které z community policing vycházejí, jsou založené na spolupráci policie, veřejnosti, samosprávy a dalších organizací i institucí na místní úrovni. Smyslem práce Policie ČR ve vztahu k menšinám vždy bylo vytvořit a zavést do práce policie mechanismy a opatření, které policistům umožní s příslušníky menšin efektivněji komunikovat, budovat důvěru mezi policejním sborem a menšinami, řešit jejich problémy spadající do zákonné působnosti Policie ČR, a zapojit příslušníky menšin do zajišťování jejich bezpečnosti. Výsledkem policejní práce s menšinami by podle této strategie mělo být:

- Profesionální přístup policie a policistů k příslušníkům menšin podle zásad community policing.
- Maximální informovanost policie o specifikách menšin (nebude-li policie disponovat odpovídajícím množstvím informací o menšinových komunitách, sociálně vyloučených lokalitách, atd., může jen obtížně řešit kriminalitu, která se jich dotýká).
- Oboustranná důvěra mezi policií a příslušníky menšin (bude-li policista postupovat profesionálně, bude se těšit důvěře ze strany příslušníků menšin).
- Úspěšný import práva a spravedlnosti do speciálního prostředí sociálního vyloučení.
- Příspěvek policie k integraci příslušníků menšin.

Úkoly stanovené v této strategii budou zpracovány v akčních plánech na období 1,5 – 2 roky. Strategické cíle pro období 2008 – 2012 jsou:

---

<sup>43</sup> Koncepci zpracovalo všech 13 krajů a hl.m. Praha.

<sup>44</sup> Zdroj Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám (pro období 2008 – 2012), MVČR 2008.

1. *Priorita: Zdokonalení systémových opatření Policie ČR pro práci s menšinami*  
Hlavním systémovým opatřením Policie ČR ve vztahu k menšinám jsou styční důstojnosti pro menšiny a členové jejich pracovních skupin. Tito policisté jsou specializovanými pracovníky na problematiku policejní práce ve vztahu k menšinám, plní úlohu zprostředkovatele mezi policií a menšinovými společenstvími, nabízí členům menšin pomoc při řešení konkrétních problémů, spadajících do zákonné působnosti Policie ČR. Zároveň působí jako konzultanti při řešení všech záležitostí, které se z pohledu Policie ČR týkají problematiky menšin. Průběžně monitorují strukturu menšin v lokalitě a podílí se na prevenci a potírání kriminality.
2. *Priorita: Distribuce informací o prioritách, cílech a úkolech vyplývajících ze Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008 – 2012.*  
Zajistit informovanost policistů na všech úrovních o policejní práci s menšinami a jejím smyslu a o prioritách, cílech a úkolech vyplývajících ze Strategie.
3. *Priorita: Vzdělávání a příprava policistů pro práci ve vztahu k menšinám.*  
Zajištění této priority spočívá v systematickém celoživotním vzdělávání a přípravě policistů pro policejní práci ve vztahu k menšinám a ve využívání externí supervize.
4. *Priorita: Implementace Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008 – 2012.*  
Naplnění této priority spočívá v tvorbě akčních plánů k realizaci cílů a úkolů zpracovaných ve Strategii.

V roce 2008 pokračovala spolupráce s krajskými zástupci *Pracovní skupiny Rady vlády ČR pro záležitosti romských komunit* pro oblast vnitra a *Policie ČR*. V centru pozornosti byla problematika zadlužování sociálně slabých a vyloučených skupin obyvatel, jako prokriminogenní a sociálně destabilizující faktor. V roce 2008 vydalo Ministerstvo vnitra brožuru k této problematice „*Prevence zadlužování českých domácností s důrazem na sociálně slabé a vyloučené skupiny obyvatel*“, ve které jsou shrnuty možnosti prevence, řešení a eliminace sociálně slabých skupin obyvatel. Je určena odborníkům pracujícím s danou klientelou a byla distribuována na krajské i městské úrovni.

V rámci spolupráce Ministerstva vnitra a Rady vlády pro záležitosti romských komunit uspořádalo ministerstvo v říjnu 2008 panelovou diskusi s názvem „*Pocit bezpečí v prostředí romské menšiny*“, jejímž cílem bylo definovat příčiny a projevy objektivního i subjektivního pocitu ohrožení Romů, a pokusit se nalézt způsoby, jak zvýšit pocit bezpečí a objektivně zajistit jeho vyšší míru. Diskuse za účasti ministryně pro lidská práva, zástupců Ministerstva vnitra, Policie ČR i Romů dospěla k tomu, že česká společnost trpí předsudky vůči Romům, které mohou být z jejich strany vnímány jako rasismus. Romové se cítí diskriminováni v každodenním veřejném životě a sledují zvyšující se radikalismus i u širší veřejnosti než jen u zjevných hlasatelů extremistických postojů. Postrádají důraznější zásahy, postoje a prohlášení státu, které by zaručovaly dodržování práv všech občanů a jasné distancování se státu od extremistických a rasistických postojů prezentovaných některými jednotlivci nebo právníckými osobami.

### **3.7.3.2 Dotační tituly zaměřené na prevenci kriminality a výskytu sociálně patologických jevů**

Ministerstvo vnitra v roce 2008 naplňovalo priority dané „*Strategií prevence kriminality na léta 2008 až 2011*“. Nástrojem k jejich plnění je *Program prevence kriminality* tvořený dílčími, konkrétními projekty prevence kriminality, jejichž překladatelé jsou samosprávy krajů a měst, avšak realizátory mohou být mj. i nestátní neziskové

organizace. Cílem projektů je odstranit nebo zmírnit sociální vyloučení romských komunit, jehož následkem je i zvýšené nebezpečí rasových a extremistických nálad. Projekty se zaměřují především na děti a mládež, jejíž hodnotový a návykový systém je pozitivním změnám nejpřístupnější. V roce 2008 bylo celkem podpořeno 10 preventivních projektů<sup>45</sup>, které byly dotovány částkou 1.575.000,- Kč.

Kromě Programu prevence kriminality na místní úrovni podporovalo Ministerstvo vnitra a Policie ČR ve vztahu k Romům i další nástroje k zajištění jejich bezpečnosti. Jedním z nástrojů byla v roce na úrovni krajů v roce 2008 činnost styčných důstojníků pro menšiny, kteří působí od roku 2005 na všech krajských ředitelstvích Policie ČR v rámci usnadnění komunikace Policie ČR s příslušníky menšin. Styčný důstojník působí i jako konzultant při řešení problémů zasahujících do života menšin, podporuje odhalování latentní kriminality v sociálně vyloučených lokalitách.

#### T a b u l k a č. 15 Využívání nástrojů prevence kriminality v krajích

Kraj	Koncepce kriminality na úrovni kraje	Spolupráce krajského koordinátora romských poradců se styčným důstojníkem pro menšiny a jeho zapojení do oblastí prevence kriminality.	Počet sociálních asistentů v trestním řízení v krajích
<b>Hlavní město Praha</b>	Koncepce prevence kriminality hl. města Prahy na léta 2009 - 2012	Navázána spolupráce se styčným důstojníkem, v rámci níž probíhají pravidelná setkávání a výměna informací o řešení kriminality, patologických jevů a rasové nesnášenlivosti i projevů extremismu na půdě Policejního prezidia. Styčný důstojník je členem Poradního sboru romských poradců a účastní se jejich pravidelných porad na Magistrátu Hlavního města Prahy.	Nepůsobí na území města.
<b>Jihočeský kraj</b>	Koncepce prevence kriminality Jihočeského kraje na období 2009 – 2011	Navázána spolupráce, společná setkávání krajského koordinátora se styčným důstojníkem při jednání pracovní skupiny Prevence kriminality. Předmětem jednání je trestná činnost páchaná v romských lokalitách, útoky pravicových extremistů.	Nepůsobí na území kraje.
<b>Jihomoravský kraj</b>	Strategie prevence kriminality Jihomoravského kraje 2009 - 2011	Krajská koordinátorka je členkou pracovní skupiny Prevence kriminality, zúčastňuje se jejích schůzek, pomáhá při řešení problematiky nejen ve vztahu k integraci romských komunit.	V kraji působí 2 sociální asistentky.
<b>Karlovarský kraj</b>	Koncepce kriminality Karlovarského kraje 2009 – 2011	Krajský koordinátor romských poradců navázal spolupráci se styčným důstojníkem pro menšiny z Krajského ředitelství Západočeského kraje. Koordinátor je členem komise prevence kriminality.	V kraji působí 2 sociální asistentky.
<b>Královhradecký kraj</b>	Koncepce prevence kriminality 2009 – 2011 v Královhradeckém kraji	Nebyla navázána spolupráce se styčným důstojníkem, nicméně romský koordinátor v rámci prevence kriminality spolupracuje s metodikem sociální prevence v oblasti školství,	Nepůsobí v kraji.

<sup>45</sup> Projekty realizovala tato města: Brno, Česká Třebová, Frýdek-Místek, Jablonec nad Nisou (2), Kroměříž, Nový Bydžov, Olomouc, Orlová, Praha 3.

		s policií ČR, s krajským protidrogovým koordinátorem a koordinátorem prevence kriminality.	
<b>Liberecký kraj</b>	Koncepce prevence kriminality Libereckého kraje 2009 – 2011	Spolupráce se styčným důstojníkem pro menšiny není navázána.	Nepůsobí v kraji.
<b>Moravskoslezský kraj</b>	Koncepce prevence kriminality Moravskoslezského kraje na období 2009 – 2011.	Navázána spolupráce, krajský koordinátor se účastní jeho pracovní skupiny, kde byl informován o bezpečnostní situaci a o potřebnosti sociálních služeb pro romské komunity v kraji z hlediska Policie ČR; spolupráce i v oblasti boje proti extremismu.	V kraji působí 4 sociální asistenti v Ostravě pod sdružením Vzájemné soužití a v Karvině pod příspěvkovou organizací Sociální služby Karviná.
<b>Olomoucký kraj</b>	Akční plán realizace prevence kriminality na území Olomouckého kraje na období 2009 – 2011	Spolupráce navázána, realizace 3 rekreačně výchovných letních táborů pro děti a mládež, schůzka s odborem sociálních věcí, hledání dalších možností spolupráce.	V kraji působí 1 sociální asistent fungující pod organizací Člověk v tísni, o.p.s.
<b>Pardubický kraj</b>	Koncepce prevence kriminality Pardubického kraje na období 2009 – 2011.	Nebyla navázána spolupráce se styčným důstojníkem.	Nepůsobí v kraji.
<b>Plzeňský kraj</b>	Koncepce prevence kriminality a sociálně patologických jevů Plzeňského kraje na léta 2009 – 2011.	Se styčným důstojníkem pro menšiny nebyla navázána spolupráce.	V kraji působí sociální asistenti v trestním řízení pod organizací Člověk v tísni, o.p.s.
<b>Středočeský kraj</b>	Strategie prevence kriminality ve Středočeském kraji na léta 2009 - 2012	Nebyla navázána spolupráce krajského koordinátora romských poradců se styčným důstojníkem pro menšiny.	Nepůsobí v kraji.
<b>Ústecký kraj</b>	Strategie prevence kriminality na území Ústeckého kraje na období 2009 - 2011	Spolupráce se styčným důstojníkem není navázána, koordinátor spolupracuje s preventivně informační skupinou Policie ČR. Byla zřízena pracovní skupina prevence kriminality. Na pravidelných setkáních koordinátor řeší situace v oblasti prevence kriminality na školách a patologické jevy mládeže v sociálně vyloučených lokalitách.	Nepůsobí v kraji (naposledy působili v roce 2006, z důvodu nedostatku finančních prostředků pozice zanikly).
<b>Vysočina</b>	Koncepce prevence kriminality kraje Vysočina na léta 2009 až 2011	Není navázána spolupráce.	Působení sociálních asistentů není známo.
<b>Zlínský kraj</b>	Koncepce prevence kriminality na léta 2009 – 2011.	Nebyla navázána spolupráce koordinátora romských poradců a styčného důstojníka pro menšiny. V kraji byla zřízena Komise rady Zlínského kraje pro oblast sociálně patologických jevů, ve které působí zástupci Policie ČR a Městské policie.	Nepůsobí v kraji.



### 3.7.3.3 Další mechanismy prevence kriminality a výskytu sociálně patologických jevů

Dalším účinným nástrojem na lokální úrovni je terénní sociální práce, zejména mechanismus sociálního asistenta v trestním řízení (dříve označován jako „asistent policie“), jehož úkolem je zlepšovat vztahy mezi policií a obyvateli sociálně vyloučených lokalit, a tím přispívat k vytváření takových podmínek, které umožní lidem žijícím v tomto prostředí snazší přístup ke službám a pomoci ze strany Policie ČR. Tato služba je financována ze zdrojů Ministerstva práce a sociálních věcí, dále z Evropského sociálního fondu, ze zdrojů Ministerstva vnitra prostřednictvím *Programu prevence kriminality*, z krajských a obecních rozpočtů, z rozpočtu Úřadu vlády.

### 3.7.4 Příklady dobré praxe na regionální úrovni

Od roku 2004 je v ČR realizován projekt Mentor, který je výlučně zaměřen na romské klienty. Tento projekt je nápomocný zejména tam, kde je vyšší počet klientů Probační a mediační služby z řad příslušníků romských komunit. Realizátorem projektu je *Sdružení pro probaci a mediaci v justici*. Služba Mentor přispívá ke snížení rizika recidivy a sociálního vyloučení romských klientů, vede k zefektivnění práce s romskými klienty a to zvýšením informovanosti o alternativních trestech a motivace k výkonu alternativních trestů. Cílovou skupinou jsou zejména příslušníci romské menšiny, kterým byl uložen alternativní trest nebo opatření. V roce 2008 byl projekt realizován v regionech: Hl. město Praha, Jihočeský kraj (České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Písek, Tábor), Středočeský kraj (Beroun, Kladno, Kolín, Kutná Hora, Nymburk), Pardubický kraj (Pardubice, Ústí nad Orlicí, Chrudim), Královéhradecký kraj (Hradec Králové, Rychnov nad Kněžnou), Liberecký kraj (Liberec).

Projekt byl v roce 2008 (červen až prosinec) financován z dotace Úřadu vlády ČR z podprogramu A „*Předcházení sociálnímu vyloučení a odstraňování jeho důsledků*“, dále z podprogramu B „*Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce*“, potom z grantů Jihočeského kraje a hl. m. Prahy v sociální oblasti.

V rámci projektu spolupracovalo 39 mentorů s 18 středisky Probační a mediační služby. V období od 1. března 2006 do 30. září 2008 spolupracovali mentoři s celkem 544 klienty. Úspěšnost služby závisí na typech případů, do kterých jsou mentoři zapojováni. U klientů, se kterými je obtížné navázání kontaktu, se úspěšnost pohybuje kolem 37%, u klientů, kteří vykonávají alternativní trest s obtížemi kolem 50% a u klientů, kteří s PMS spolupracují, ale potýkají se řadou navazujících problémů a hrozí jim sociální exkluze dokonce až 63%<sup>46</sup>.

V *Olomouckém kraji* lze v roce 2008 pozitivně hodnotit spolupráci města a Policie ČR při řešení dlouhodobých konfliktů a napadání členů dvou znesvářených rodin ve Šternberku, a to jak při šetření přestupků a trestných činů, tak i v oblasti prevence. Od května do listopadu 2008, kdy se konalo veřejné setkání obyvatel města, byla realizována řada setkání na úrovni starosty se zástupci rodin, kterého se zúčastnil i velitel Městské policie ve Šternberku, vedoucí obvodního oddělení Policie ČR ve Šternberku, zástupci Společenství Romů na Moravě, o. s., pracovník prevence kriminality odboru sociálních

<sup>46</sup>Zdroj informací webové stránky Probační a mediační služby ČR [http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id\\_nad=44](http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=44).

věcí Krajského úřadu Olomouckého kraje a krajská koordinátorka. Ze strany příslušníků jednotlivých rodin bylo na obvodní oddělení Policie ČR nahlášeno několik desítek oznámení na fyzické napadení, ničení majetku apod. Jednotlivá setkání reagovala na aktuální situaci, kdy pro policisty bylo nejobtížnější vysvětlování oběma stranám kompetence v rámci trestního stíhání.

Další akcí, na které se podíleli zástupci Městské policie v Kojetíně a Policie ČR, bylo veřejné setkání obyvatel Kojetína (lokality Padlých hrdinů), které dne 29. 9. 2008 svolal starosta města. Jednalo se o reakci na petici obyvatel, kteří upozorňovali na majetkovou trestnou činnost, vloupání, zhářství, ničení veřejného majetku, rušení nočního klidu, ničení domů, černé skládky, neplacení poplatků za psy, neoprávněný odběr elektrické energie ze strany obyvatel sociálně vyloučené lokality. Veřejného setkání se zúčastnilo cca 50 obyvatel, převážně starobních důchodců a 3 mladé manželské páry, pouze 2 romské ženy z této lokality. Iniciátor petice nazýval obyvatele lokality „parazity“, které je třeba „skřípnout“, upozorňoval dále, že nebude-li město situaci řešit, nastoupí extrémisté. Z diskuse bylo zřejmé, že občané mají zkreslené představy o kompetencích města (kontroly objektů v soukromém vlastnictví apod.). Pozitivně lze hodnotit, že zástupci města vysvětlili občanům možnosti, kterými disponují, např. v oblasti poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi. Nastavena byla dále spolupráce mezi občany a Policií ČR při oznamování protispolečenského jednání. Zintenzivnila se terénní práce v lokalitě ze strany města i Charity Kojetín. Výše uvedené dva případy lze považovat za příklady dobré praxe, kdy problémy v lokalitě jsou řešeny komplexně a transparentně s občany.

V *Karlovarském kraji* fungoval v roce 2008 v Chebu *policejní tým Eger*, který byl založen v roce 2003 chebským policejním ředitelem po dohodě s Odborem bezpečnostní politiky MV ČR a Úřadem vlády ČR v rámci implementace „*Národní strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám*“. Propojením a ukázkou dobré spolupráce je činnost dvou romských sociálních asistentek v trestním řízení.

Na základě přijetí národní priority Probační a mediační služby vznikl v Chebu v roce 2005 i *Multidisciplinární tým*, který zde působil i v roce 2008. Jedná se o tým odborníků v regionu – zástupců probační a mediační služby, soudu, státního zastupitelství, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, Policie ČR, obecní policie, zdravotnických zařízení, škol i školských zařízení a nestátních neziskových organizací. Cílem práce týmu je zvýšení kvality a efektivity práce zástupců institucí a vytvoření podmínek pro koordinované, interdisciplinární řešení kriminality dětí a mládeže mezi všemi zainteresovanými složkami, což umožňuje efektivně a komplexně pracovat s klientem, jeho rodinou a prostředím, v němž žije.

Spolupráce s Policií ČR při řešení romské kriminality byla na dobré úrovni i v *Jihočeském kraji*, kde se v roce 2008 pravidelně setkával krajský romský koordinátor s ředitelem Krajského ředitelství Policie ČR při jednání pracovní skupiny Prevence kriminality. Tématem jejich jednání byla trestná činnost týkající se romských komunit. Na území kraje působí obecně prospěšná společnost KoCeRo se sídlem v Českém Krumlově, která chce úzce spolupracovat se styčným důstojníkem pro menšiny při pořádání různých besed, setkání s NNO a s romskými aktivisty, aby si mohli pravidelně vyměňovat informace kolem kriminality zasahující do života národnostních menšin v kraji. V Jihočeském kraji také bylo vyškoleny 12 mentorů, kteří pomáhají Probační a mediační službě s realizací alternativních trestů a s dohledem v místních romských komunitách v rámci projektu Mentor.

V hlavním městě Praha významně v oblasti bezpečnosti působila některá romská občanská sdružení, která nabízela programy a aktivity směřující k prevenci vzniku nechtěných situací směřujících ke konfliktům.

## 4. ZÁVĚRY

V průběhu roku 2008 došlo k zásadní změně v institucionálním zajištění romské integrace, kdy začala v této oblasti působit **Agentura pro sociální začleňování v romských vyloučených lokalitách**, jejíž činnost je do konce roku 2009 pilotně ověřována. Zásadním předpokladem pro její úspěšné fungování je spolupráce všech relevantních státních i nestátních institucí na místní i národní úrovni. Vznik Agentury je systémovým pokusem o nastartování změn. Její činnost však musí být podpořena dalšími systémovými kroky zejména v oblasti bydlení, vzdělávání a prolomení dluhové pasti, v níž žije velká část sociálně vyloučených osob.

**Krajští koordinátoři**, jako tradiční aktéři romské integrace, byli v roce 2008 zapojeni do řady významných a přínosných aktivit ve prospěch romských komunit. Aby svou práci mohli vykonávat efektivněji, potřebují aktuálně vyřešit otázku metodické podpory ze strany centrálních institucí a nastavit efektivní systém dalšího vzdělávání.

Prostřednictvím cílených programů romské integrace byly v roce 2008 prokazatelně alokovány dotace ve prospěch příslušníků romských komunit ve výši **117.772.142 Kč**. Poskytovatelem těchto dotačních titulů bylo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, dále Ministerstvo kultury a Rada vlády pro záležitosti romských komunit. Ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2008 vyhlásilo výzvy v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, priority 3.2 Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit. Finanční prostředky v rámci tohoto programu však budou přerozděleny poskytovatelům služeb až v roce 2009.

Zpráva se dále zabývala jednotlivými klíčovými oblastmi romské inkluze. V úvodu zpracovatel naznačil potřebu vyjasnit **otázku sběru etnických dat**, která je spojena s řadou etických dilemat. Touto otázkou by se chtěla Rada vlády pro záležitosti romských komunit zabývat v roce 2009 a to formou diskusí s experty.

V oblasti **podpory kultury a rozvoje romského jazyka** byla jako zásadní překážka identifikována ztráta kontaktů Romů s vlastní kulturou a postupná jazyková asimilace. Některé subjekty romské integrace zdůrazňují nutnost zvyšovat povědomí Romů o vlastní historii a kultuře, zároveň rozvíjet romský jazyk, zejména u dětí a mládeže tak, aby se zastavily výše zmíněné negativní trendy. Nedostatečná je i prezentace romské kultury pro širokou veřejnost, prostřednictvím níž by bylo možné působit na postoje majority a odstraňovat předsudky i stereotypy vůči romským komunitám, které mohou vyústit v diskriminaci či přímo v extremismus.

V **oblasti vzdělávání** stále přetrvává v romských komunitách trend nízké vzdělanostní úrovně, která se mezigeneračně reprodukuje, dále segregace romských žáků mimo hlavní vzdělávací proud a vznik spádových romských škol s vyšším počtem romských žáků. Na centrální úrovni jsou sice vytvořeny strategie směřující ke zvýšení vzdělanostní úrovně romských komunit a ve školství jsou využívána inkluzivní opatření, existuje však stále celá řada strukturálních bariér, které komplikují přístup Romů ke kvalitnímu vzdělání. Znevýhodnění posiluje nízká informovanost Romů o možnostech využití inkluzivních opatření a jejich nedostatečná motivace k dalšímu vzdělávání, což se například projevuje v nízké účasti romských dětí v předškolním vzdělávání nebo v předčasném odchodu ze vzdělávacího procesu. Je nutné zvýšit informovanost Romů o možnostech dostupné

podpory a soustavně působit na jejich postoje ke vzdělání. Klíčovou roli by v tomto ohledu měli hrát nejen pedagogičtí, ale i sociální pracovníci působící přímo v sociálně vyloučených lokalitách.

Co se týče efektivity využívaných integračních opatření v oblasti vzdělávání, byla zde zmíněna potřeba zajistit víceleté financování *programu asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním*, dále realizovat monitoring efektivity a účelnosti využívání finančních prostředků v rámci programu *Podpora romských žáků středních škol*. Pozornost by měla být věnována i zvýšení počtu romských studentů vysokých škol, v jejichž prospěch je nutné zajistit dostupnost programů, které jim usnadní přechod ze střední školy na vysokou. Cílené intervence vyžaduje i oblast celoživotního vzdělávání, kdy v některých lokalitách neexistují vhodné vzdělávací programy zaměřené na rozvoj funkční gramotnosti a zvýšení zaměstnatelnosti znevýhodněných Romů a Romek.

V **oblasti zaměstnanosti** přetrvává strukturální charakter romské nezaměstnanosti, která vyplývá z nízké poptávky zaměstnavatelů po nekvalifikované pracovní síle. Situace Romů na trhu práce je v poslední době zhoršena celkovou ekonomickou krizí. Výzkum Světové banky „*Česká republika – Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů*“ potvrzuje, že lepší šance na získání zaměstnání mají Romové s vyšším stupněm vzdělání. Pozornost subjektů na poli romské zaměstnanosti by tedy měla směřovat k podpoře celoživotního vzdělávání Romů, k realizaci cílené aktivní politiky zaměstnanosti, která zohledňuje specifické potřeby znevýhodněných romských uchazečů o zaměstnání (hlavně dlouhodobě nezaměstnaných, mladistvých uchazečů a romských žen po dlouhotrvající rodičovské dovolené).

V souvislosti se zvýšením šancí Romů na trhu práce je také nutná prevence budoucí nezaměstnanosti u romských dětí a mládeže, která spočívá zejména v zabránění předčasnému odchodu romských žáků ze systému vzdělávání a v jejich soustavné přípravě na budoucí zaměstnání prostřednictvím dalšího studia na středních a vysokých školách. Klíčovou oblastí je také **téma zadluženosti**, která snižuje motivaci Romů k hledání legálního zaměstnání na otevřeném trhu práce. Boj proti zadluženosti spočívá zejména v celkovém zlepšení socioekonomické situace Romů, dále ve zvyšování finanční gramotnosti a schopnosti plánovat finance prostřednictvím finančního vzdělávání, propojeného s cílenou a individuálně zaměřenou sociální prací. Velkou příležitostí ke zvýšení zaměstnanosti i zaměstnatelnosti Romů a Romek znevýhodněných na trhu práce je oblast sociálního podnikání.

Co se týče **oblasti bydlení**, sociálně vyloučení Romové stále zastávají marginalizovanou pozici na trhu s byty, kde snáze podléhají strukturálním bariérám a nerovnostem. V souvislosti s bydlením postupuje trend prostorové segregace a sociálního propadu obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Jako nejvýznamnější problém byla v roce 2008 vnímána hejtmany krajů nízká kvalita bydlení, která negativně ovlivňovala další oblasti jejich života (např. zdravotní stav, možnosti vzdělávání a trávení volného času). Je nutné zamezit vzniku a šíření sociálně vyloučených lokalit efektivním územním i komunitním plánováním a realizací cílených opatření ve prospěch jejich obyvatel. Pozitivně lze hodnotit zapojení řady měst do tvorby Integrovaného plánu rozvoje města. Zmiňovanou potřebou je dále zvýšení nabídky cenově dostupného bydlení pro romské domácnosti s nízkými příjmy, boj proti diskriminaci i nelegálním praktikám subjektů na trhu s byty a realizace sociálních programů cílených na zlepšení socioekonomické situace Romů, na rozvoj kompetencí potřebných k hledání a udržení si bydlení na otevřeném trhu s byty. Úspěšnost realizovaných opatření výrazně závisí

zejména na vůli a ochotě místních samospráv zapojit se do realizace strategií i opatření v oblasti bydlení.

V **oblasti zdravotnictví** přetrvává neuspokojivý zdravotní stav sociálně vyloučených Romů, který je horší ve srovnání s většinovou populací, což potvrzují i výsledky výzkumu *SASTIPEN - Zdraví a romská komunita, analýza situace v Evropě*. Pociťována je zejména potřeba rozšíření programu zdravotně sociálních pomocníků do všech krajů a realizace preventivně zaměřených osvětových aktivit. Kromě toho je nutné znovu otevřít otázku nelegálně prováděných sterilizací romských žen, díky nimž se stala ČR terčem mezinárodní kritiky.

Zásadní otázkou romské integrace je **sociální vyloučení**. Výzkumné studie realizované v roce 2008 potvrzují šíření tohoto jevu v romských komunitách. Pozitivně je hodnocen program terénní sociální práce, kdy zainteresované subjekty volají po jeho dalším rozšíření do všech vyloučených lokalit. Pro oblast integrace je zároveň důležité zajistit dostupnost dalších návazných služeb, které povedou k postupnému zmocňování a nezávislosti romských uživatelů na sociálních službách. K vybudování komplexní sítě sociálních služeb jistě poslouží i finanční podpora z Evropského sociálního fondu v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. V roce 2008 přetrvával problém poskytovatelů služeb s naplňováním standardů kvality sociálních služeb, v tomto ohledu potřebují intenzivnější metodickou podporu a vzdělávání.

**Bezpečnostní situaci romských komunit** zhoršuje zejména narůstající pravicový extremismus, ke kterému se přiklání stále více příznivců z majority. Zhoršující se bezpečnostní situace byla jedním z důvodů, které vedly v roce 2008 ke zvýšení počtu romských příslušníků, kteří emigrovali do zahraničí. Otázka extremismu si zaslouží maximální pozornost, neboť tento jev ohrožuje sociální soudržnost české společnosti. Ochrana romských komunit před extremismem vyžaduje realizaci cílených preventivně zaměřených opatření k ovlivňování postoju veřejnosti k romské menšině. Zároveň je nutné zamezit působení extremistů a účinně zvládat jejich aktivity, které probíhají na lokální úrovni.

Na základě zkušeností s naplňováním úkolů Koncepce romské integrace je závěrem nutné zdůraznit, že izolované a nesystematicky implementované aktivity vedou k výsledkům, které lze jen obtížně udržet. Udržitelné řešení vedoucí k plnohodnotné integraci Romů do společnosti **je možné pouze díky komplexnímu přístupu** spojujícímu opatření v klíčových oblastech (bydlení, zaměstnanost, vzdělávání a sociální aktivity) a zajišťující **spolupráci všech relevantních státních i nestátních institucí na místní i národní úrovni**.

## 5. SEZNAM PODKLADŮ

Informace podaná ministrem školství, mládeže a tělovýchovy pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 19. května 2009.

Informace podaná ministrem práce a sociálních věcí pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 15. dubna 2009.

Informace podaná ministrem zemědělství pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 30. března 2009.

Informace podaná ministrem pro místní rozvoj pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit za rok 2008, dopisem ze dne 20. března 2009.

Informace podaná ministryní zdravotnictví pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 11. března 2009.

Informace podaná ministrem kultury pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 20. března 2009.

Informace podaná ministrem financí pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 1. dubna 2009.

Informace podaná ministrem průmyslu a obchodu pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 13. března 2009.

Informace podaná ministryní obrany pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 1. dubna 2009.

Informace podaná ministrem zahraničí pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 7. března 2009.

Informace Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách ke Zprávě o stavu romských komunit za rok 2008.

Informace o azylových žádostech Českých občanů v Kanadě poskytnuté Velvyslanectvím České republiky v Ottawě k jednání Rady vlády pro záležitosti romské komunity ze dne 14. března 2009.

Response of the Czech Republic to the recommendations included in the draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review, Draft Report of the Working Group on the Universal Periodic Review (A/HRC/WG.6/1/L.15).

Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2008, MV ČR 2008. Národní akční plán sociálního začleňování 2008 – 2010, MPSV 2008.

Strategie prevence kriminality na léta 2008 – 2011, MVČR 2007.

Doporučení k tvorbě koncepcí prevence kriminality krajů na léta 2009 – 2011, MVČR 2008.

Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2008, Republikový výbor prevence kriminality MVČR 2009.

Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám (pro období 2008 – 2012), MVČR 2008.

Návrh úpravy pietních míst v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu, kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity. 2009.

Informace poskytnuté hejtmánem Moravskoslezského kraje, dopisem ze dne 26. února 2009.

Informace poskytnuté náměstkyní hejtmána Olomouckého kraje, dopisem ze dne 18. února 2009.

Informace poskytnuté hejtmánem Karlovarského kraje, dopisem ze dne 27. února 2009.

Informace poskytnuté hejtmankou Ústeckého kraje, dopisem ze dne 23. února 2009.

Informace poskytnuté ředitelem krajského úřadu Zlínského kraje, dopisem ze dne 9. února 2009.

Informace poskytnuté vedoucím sociálního odboru krajského úřadu Plzeňského kraje, dopisem ze dne 30. ledna 2009.

Informace poskytnuté vedoucím resortu sociálních věcí a menšin krajského úřadu Libereckého kraje, dopisem ze dne 24. února 2009.

Informace poskytnuté hejtmánem krajského úřadu Jihomoravského kraje, dopisem ze dne 23. února 2009.

Informace poskytnuté hejtmánem krajského úřadu kraje Vysočina, dopisem ze dne 24. dubna 2009.

Informace poskytnuté vedoucím sociálního odboru krajského úřadu Pardubického kraje, dopisem ze dne 30. ledna 2009.

Informace poskytnuté metodičkou a koordinátorkou sociální prevence krajského úřadu Královhradeckého kraje, dopisem ze dne 24. února 2009.

Informace poskytnuté koordinátorkou romských poradců krajského úřadu Hlavního města Prahy, dopisem ze dne 24. března 2009.

Informace poskytnuté vedoucím odboru sociálních věcí krajského úřadu Středočeského kraje, dopisem ze dne 23. února 2009.

Informace poskytnuté hejtmánem krajského úřadu Jihočeského kraje, dopisem ze dne 23. března 2009.

Lovriš, V. Proč (ne)sbírat etnická data ve školství. Učitelství č. 37/2008



Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit, MŠMT Praha 2009.

Česká republika – Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů. Úřad vlády ČR a Světová banka, Praha 2008.

Bodewing Christian a Hromádková Eva. Sociální exkluze Romů – ekonomická ztráta České republiky. Praha 2008.

Doporučení pro obce a města pro předcházení rozšiřování a tvorby sociálně vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeby bydlení, Veřejný ochránce práv, Brno 2008.

Dlouhodobý monitoring situace romských komunit v České republice – moravské lokality, Úřad vlády ČR a Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2008.

Klíč k posílení integrační politiky obcí: Sociální vyloučení Romů a česká společnost, Otevřená společnost, o.p.s. a GAC, s.r.o., Praha 2008.

Ekonomické aspekty existence sociálně vyloučených komunit, MPSV 2008.

Šimíková, I. Analýza zpráv o realizaci terénní sociální práce za rok 2008, Úřad vlády ČR 2009.

Sociální exkluze na lokální úrovni, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha 2008.

Analýza sociálně vyloučených lokalit a romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, MPSV 2006.

Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR, Filozofická fakulta KU, Praha 2008.